رسالت

عبدالغفور پیروز

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه :

نوم : رسالت

لیکوال: عبد الغفور پېروز

چاپ وار: لومړی

چاپ کال: ۲۰۱۷م

لړ : ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسالت

سریزه ۱
قرآن او ساینس ۲
د دیني معرفت تحول او تکامل ۵
اخرت، دنیا او که دواړه؟ ۸
دیني پلورالیزم ۱۱
اسلام او ټروریزم ۱۸
ایا اسلام د تشدد اجازه ورکوي؟ ۲۰
د ناموس قبایلي تصور ۲۳
جګړه یو اسانه انتخاب ۲۶
په اسلامي نړۍ کي د ترهګرو ایډیالوژیک اساسات ۲۸
په اسلامي نړۍ کي مذهبي نرګسیت ۳۱
د نصوصو په تعبیر او تاریخ کي د ټروریزم جرړي ۳۳
ټیکنالوژي او ترهګري ۳۵
د سخت دریځی په وړاندي مبارزه څرنګه او ولي؟ ۳۷
د رواني جګړي مذهبي توجیهات ۳۹
د دین په معاصر فکر کي د امت او ملت شخړه ۴۲
ملایان او سیاست ۴۵
ښځه او سیاست ۴۷
د پاکستاني او افغاني ملایانو توپیر ۵۲
د اسلامي زده کړو بهیر ته یوه کتنه ۵۷
دیني ارزښتونه که د ارزښتونو دین؟ ۶۱
دین او انسانیت ۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په تطبیق لارښوونو کې د شکل او ماهیت مسله ۶۷
دیني تفکر د شدت او غفلت تر منځ ۷۰
په سختي کې اساني ۷۳
پښتانه ولې زده کړې نه کوي؟ ۷۵
علم او د مالوماتو منابع ۸۹
د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کې فکري جمود ۱۰۲
د زغم کلتور اړتیا او پیاوړتیا ۱۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د رسالت په نوم دا کتابګوټی زما د هغو لیکنو ټولګه ده چې وخت پر وخت مې د مختلفو دیني، ټولنیزو، سیاسي او علمي موضوعاتو په تړاو په مختلفو انلاین او چاپي رسنیو کې خپرې کړې دي چې ډېره برخه یې د مروج مذهبي فکر له نقد او سمون سره تړاو لري. په تېره پر افراطیت او ترهګریزو فکرونو ډېر تمرکز شوی ځکه زموږ د ټولنې یوه عمده ستونزه د دین په نوم روان خشونت او بغاوت دی.

دا مضامین مې په دې هیله د یوې کتابي مجموعې په شکل چاپ کړل چې هم یې ګټه عامه شي او هم د ډېرو لوستونکو لاس ته ورشي، ځکه زموږ ټولنه د همدغسې بحثونو او مسایلو پراخې شننې او څېړنې ته جدي اړتیا لري او فکر کوم د دغسې لیکنو په خپرولو موږ د تیوریکي بحثونو فرهنګ ته وده ورکولای شو.

د دې کتاب د چاپ لګښت ته د ټولنیزې خواخوږۍ په پار ښاغلي ولي خان اوږه ورکړې. کور یې ودان، عمر یې ډېر او ژوند یې سوکاله.

عبدالغفور پېروز

۲۰۱۶/ ۱۲/ ۲۳ د جومې ورځ

کندهار –افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران او ساينس

ډېرى مسلمانان په دې نظر دي چي ساينس له قرانه اخيستل شوى او ځيني خو ان دا خبره کوي چي غرب د قران په ژوره مطالعه وتوانېد دومره پرمختګ وکړي.

دا خبره تر ډېره د هغو کسانو له خوا کېږي چي ځانونه د دين پوهان او رهبران معرفي کوي. ان ادعا يې دا ده چي قران کريم د ټولو علومو سرچينه ده. دا خبره او س نه ده شوې بلکي پېړۍ وړاندي د علامه سيوطي په څېر مشهور کس همدغه ادعا کړې وه چي قران د ټولو علومو سرچينه ده. له ده څخه دا خبره همدغسي نقل شوې او ګڼو کسانو تکرار کړې ده چي د ټولې اسلامي نړۍ په کچه نژدې يو منل شوى نظر ښکاري. په تېره په افغاني بې سواده ټولنه کي خو د هر لوستي او نالوستي پر خوله ده او ملايان يې هم په خپلو خبرو کي هر ځاى زمزمه کوي. مګر پوښتنه دا ده چي ايا دا خبره کوم رښتنى بنسټ هم لري؟

که علمي ځواب ورکوو نو بايد لومړى د قران مقام او د ساينس ماهيت وپېژنو. د مسلمانانو له باور سره سم قران د الهي وحې هغه وروستۍ کړۍ ده چي د الله له خوا پر خپل وروستي استازي محمد صلى الله عليه وسلم نړۍ والو په تېره د عربي ټاپو وزمې او سېدونکو ته د اخيري پيغام په توګه را لېږل شوې ده. اصل هدف يې په ديني برخه کي د هغو کسانو لارښوونه وه چي د دين په نوم له سختو ستونزو او تنګونو سره مخ وو. غوښتل يې د دين په نوم جبر، شرک، نفاق، ګمراهي، شوکې، غولونې، مذهبي تفرقې، انسان ضد اعمال او افکار اصلاح کړي. د انسان فردي مسوليت وروپېژني، خپل اصل فطرت ته يې متوجې کړي او د تاريخ په هغه حساسه نقطه کي چي شاته يې په اصطلاح د بې باورۍ دوړې پاتي وې او په وړاندي يې د نوي دور نوى څرک وو داسي يوه ټولنه را منځته کړي چي د مالومې دنيا په مرکزي برخه کي د مذهبي جبر زولنې ماتې کړي او د بشر لپاره د بيان او عقيدې د خپلواکۍ زېرى راوړي. له همدې امله قران ويلي: له دې جګړه مارو سره تر هغه وخته وجنګېږئ چي پر دين ځورونه (فتنه) له منځه ولاړه شي او دين کول د الله لپاره شي. (الانفال: ۳۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(يعني په اسلام کي د جګړې اصل دا دی چي بايد بشر د دين په انتخاب کي خپلواک او د جبر له مخې د دين خپلولو ته اړ نه شي) له همدې امله ويل شوي چي په دين کي زور زياتی نه شته.

مګر ساينس د بشري تاريخ له اولې ورځې هغه تجربې او مشاهدې دي چي انسان يې د خپل ژوند په اوږدو کي ترسره کوي. ساينس د هيڅ دين، قوم، ملت او هيواد ځانګړې سرمايه نه ده. د هر قوم، ملت، دين او هيواد وګړو په ګډه د ساينس په وده او پرمختګ کي ونډه اخيستې او دا لړۍ لا هم روانه ده. ساينس همدومره لرغونی دی لکه انسان، مګر قران د بشري تاريخ په ډېره وروسته مرحله کي نازل شو. نو څرنګه قران د هغه علم سرچينه وګڼو چي وجود يې په ميلونونو کاله تر هغه وړاندي دی؟

سمه ده چي قران د ګڼو قضاياوو په تحليل کي ځينو ساينسي حقايقو ته اشاره کړې، مګر هغه صرف اشاره ده هيڅکله دا مانا نه لري چي ساينس له قران څخه اخيستل شوی. ځکه که يوازي د ځينو يادونو پر بنسټ قران د ساينس سرچينه ګڼو نو بيا خو بايد د تاريخ، جغرافيې او دا ډول نورو علومو سرچينه هم وبلل شي. مګر خبره هيڅکله داسي نه ده، قران د الهي دين وروستی کتاب دی چي پکي د دين اساسات او د شريعت ځيني ټولنيز احکام بيان شوي. موږ بايد د قران حقانيت په ساينس ثابت نه کړو. د قران حقانيت بايد د دينونو تر منځ د پرتلې، اخلاقي اصولو او د مابعد الطبيعاتي قضاياوو په اړه د هغه په منطقي تحليل ثابت شي.

ساينس ځان ته علم دی او ګڼې څانګې لري، خو په قران کي د ځينو ساينسي نښو يا حقايقو شتون هيڅکله په دې مانا نه دی چي قران د ساينس سرچينه وبولو او يا داسي وانګېرو چي ساينس له قران څخه اخيستل شوی. بلکي په ځينو ځايونو کي د ساينس او قران تحليلونه له يوه-بل سره بېل بلکي په تضاد کي دي. که قران د ساينس سرچينه وای ولي به سره ټکر کېدل؟ ساينس انساني تجربې دي چي هر وخت بدلېږي او اوس هم د خپل تکامل پر لور سفر کوي. مګر قران د دين کتاب دی هلته د دين هدف، د الله وجود، ثواب او عذاب او له انسانانو سره د اخلاقي قوانينو پر بنسټ الهي چلند تر بحث لاندي نيول کېږي، په دې ضمن کي که کله-کله خبره د ساينس او نورو علومو پر لور ولاړه شي نو له دې څخه بايد هيڅکله دا مانا وانه خلو چي قران د دې علومو سرچينه ده او يا هغه علوم له قران څخه اخيستل شوي دي. قران د خپل هدف د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثبات لپاره د ګڼو علومو بېلګې وړاندې کړې دي، مګر هیڅکله له خپل هدف څخه بهر نه ځي.

په لنډه توګه ویلای شو چې په قران کې ځیني ساینسي حقایق شته خو د ساینس عمر تر قران ډېر اوږد دی او په هیڅ ډول له قران څخه نه دی اخیستل شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني معرفت تحول او تکامل

بدلون او پرمختګ د طبیعت تر ټولو ثابت قانون دی چي همدغه اصل د بشري معلوماتو او معرفت په حوزه کي هم شتون لري. ځکه انسان په بشپړه ډول د خپل چاپيريال تر اغېز لاندي راځي او د نړۍ په اړه د معلوماتو کچه او ډول يې وخت پر وخت بدلېږي. د مَعرِفَت او معرفت پېژندنې په اړه څېړنې او تجربې ښيي چي انسان د خپل ژوند له پيله تر ننه د نړۍ په اړه د معلوماتو ډېر ډولونه خپل کړي او بدل کړي دي. څرنګه چي موږ د خپل ځان، چاپيريال او په مجموع کي د کايناتو او ماوراء الطبيعي مقولو او مفکورو په اړه يا عيني او يا هم انتزاعي تصورات او معلومات لرو، نو له همدې وجې پکښي وخت پر وخت د خارجي او ذهني شرايطو په بدلون سره تحول راځي او تکامل مومي.

پخوا انسانانو ځينو طبيعي مظاهرو ته ډېر تقدس ورکاوه. د ګڼو فرضي او ذهني موجوداتو په اړه يې عجيب او غريب تصورات درلودل او په خپل شاوخوا کي د شته طبيعي پېښو د توجيه لپاره يې رنګارنګ علتونه او سببونه تراشل. مګر د ساينس او تجربو د پرمختګ په رڼا کي ډېرې هغه معضلې حل شوې چي پخوا له رازونو ډکې وې او د توجيه لپاره يې غيبي او ميتافيزيکي قوتونو ته پنا وړل کېده. دا مهال د شپې او ورځې د تګ راتګ، زلزلو، بادونو، لمر او سپوږمۍ د تندر، ستورو، ژوند، باران، بريښنا، وريځو، سمندرونو، توپانونو او نورو ډېري طبيعي پيښو په اړه بشري پوهي پرمختګ کړی. په طبيعت کي حاکم قوانين يې کشف کړي او د کايناتو په اړه د بشر پوهي او تصور ژور بدلون موندلی دی چي همدې بهير ته–په کتلو موږ ويلای شو چي انساني پوهه تل د تحول او تکامل په حال کي ده.

د کايناتو په اړه د بشر د پوهي او معرفت د غه ډول تحول او تکامل پر ديني معرفت هم جوت او نه ردېدونکی اغېز لري. څرګند ثبوت يې د انساني ټولنو په مختلفو حوزو کي د دين مختلف رنګونه دي. که څوک په عربي ټولنو کي د اسلام عملي او تيوريکي رنګ ته ځېر شي نو له هغه شکل څخه به يې ډېر بېل ومومي چي په ايران، ترکيه، افغانستان او نورو غير عربي هيوادونو کي ليدل کېږي. د افرادو، ټولنو او خاصو ګروپونو ذهني حالت، عواطف، داخلي مشاعر، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهي کچه، بېلابېل روابط او تمايلات پر ديني معرفت څرګند اغېز کوي.

موږ هيڅکله نه شو کولای چې دين د انساني ټولنو له طبيعي او ذهني حوزو پرته په يوه داسي خلا کي مطالعه کړو چي هيڅ ډول بشري رنګ او تاثير يې نه وي منلی. هر دين له انساني نړۍ سره د تماس له لومړۍ ورځې بيا د خپل پايښت تر پايه د زمانې په بېلا-بېلو پړاوونو کي له بشر سره په اړيکه کي دی. يا په بل عبارت کله چي انسانانو غوښتي د دين له متن څخه د علم او عمل په ډګر کي استفاده وکړي نو د معرفت په دې مرحله کي انسان نه شي کولای د دين متن هماغسي په خلا کي مطالعه او عملي کړي لکه څرنګه چي يو مذهبي متن په خپل ذات کي دی. ځکه انسان د ځينو مقولو او مصطلحاتو د درک لپاره اړ دی چي له وړاندي ځيني تصورات ولري او د هغو په مرسته د دين ژبه درک کړي. انسان لومړی په خپله ټولنه کي ژوند کوي، هلته ځان ته د افکارو يوه نړۍ جوړوي، ژبه زده کوي، ذهن ته يې د ځينو مفکور او مقولو تصورات انتقالېږي. په خپل چاپېريال کي د ښو، بدو، ګټورو، زيانمنو، ارزښتونو، روا، نارو او دغسي نورو اخلاقي او ټولنيزو مقولو په اړه زموږ افکار تر ډېره د ټولنې او چاپېريال محصول دی.

ديني معرفت هم د بشري پوهنې او درک په مټ د ځانګړو ذهني او عيني شرايطو په منځ کي يو خاص ادراک دی چي تل د تحول او تکامل په حال کي دی. که موږ د هر دين تاريخ وګورو نو راته جوته-به شي چي د زمانې په مختلفو وختونو کي د بشري پوهي له تغيير او پرمختګ سره ديني معرفت هم بل رنګ خپل کړی، پخوانی مذهبي څرګندونې نوري روښانه شوي دي، بدلون يې موندلی، ځيني انګېرنې رد شوې او ځيني نوي تعبيرونه راميدان ته شوي دي.

د اسلامي معارفو د تاريخ مطالعه په ډېر واضح ډول راته ښيي چي په تېرو څو سوو کلونو کي ديني معرفت څه ډول پړاونه تېر کړي، کوم تغييرات پکي راغلي او ان پر يوه مهال د نړۍ په بېلا-بېلو برخو کي څه ډول ديني تفسيرونه او تعبيرونه موجود وو؟ د عقيدې، کلام، عرفان، تفسير، فقهې، سنت، نبوي سېرت، اسلامي تاريخ او نورو ديني معارفو ګڼ مکتبونه د ديني معرفت د تحول او تکامل ښځي ثابت مثالونه دي. د نړۍ په لروبر کي ګڼ فقهي او فکري مکتبونه شته چي ټول يې ځانونه مسلمانان ګڼي او اسلام خپل دين بولي. ان د يوه مسلک تاريخي بهير هم وخت پر وخت بدلون موندلی او ځيني خام يا نيمګړي افکار او مسايل د وخت په تېرېدو تکامل ته رسيدلي دي. په مجموع کي له ديني متونو څخه د بشر فهم او ادراک تل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحول او تکامل په حال کي دی چي له همدې کبله زاړه تعبيرونه په نويو بدليږي او د ساينس، فسلفې، تجربې او مشاهدې په برخه کي د انسان د پوهي پرمختګ او انکشاف پر ديني معرفت هم اغيز کوي. نن په عصري پوه سمبال ديندران هيڅکله نه وايي چي ځمکه د غوايي پر ښکار ولاړه ده، يا باران له اسمانه اوري، مار خاوره خوري، ښځه د نارينه له چپه پوښتۍ پيدا ده، د نړۍ عمر لس زره کاله دی، خدای د انسان په څېر دی او داسي نورې هغه مقولې چي پخوا د مذهب له ادرسه وړاندي کېدې. که څه هم له تجربې او مشاهدې سره ټکر مسايل او افکار اوس د منلو نه دي او د دين له ارمتن سره هم تړ ډېره يا تړاو نه لري او يا د خاصو حلقو تعبير وي. خو د ديني فلسفې پر بنسټ يې د ديني معرفت له ډګره نه شو ايستلای ځکه ديني معرفت د خپل تاريخ هغه ټول بهير ته شمول کوي چي له انساني نړۍ سره د تماس له اولې ورځې بيا د پايښت تر مودې وخت پر وخت د بشر له خوا دين ته منسوبېږي.

د ديني معرفت تحول او تکامل ته پام نه کول د علم په ډګر کي د پرمختګ پر مهال د دين او دنيا تر منځ د تضاد لامل ګرزي. ځکه د کايناتو په اړه د بشر پوهه هره شېبه بل رنګ خپلوي. په مخکينيو نظرونو او قضاوتونو کي نيمګړتياوې په ګوته کېږي، خامۍ يې راپورته کېږي، وده کوي، نوي ابعاد پيدا کوي او يا د علمي معيارونو په رڼا کي له منځه ځي. ديني معرفت هم له دين څخه د بشر درک دی چي د نورو علومو په تحول او تکامل سره ديني معرفت هم د هغو له اغېزو خوندي نه دی. زموږ په ديني حلقو کي د ستونزو ريښه همدلته ده چي يو خو د دين او ديني معرفت تر منځ توپير يا نه پېژني او يا ورته پام نه کوي او بل د هر ديني معرفت لارويان ځان اصيل او بل باطل ګڼي. په داسي حال کي چي هيڅ ډول بشری معرفت وروستی نه دی او هره شېبه يې د تحول او تکامل امکان شته. که موږ د ساينسي، تجربوي او نورو بشري علومو په څېر د ديني معرفت په حوزه کي هم تحول او تکامل درک او منلی وای نن به مو نه د واقيعتونو له دنيا سره بې ګټې جګړې کولې، نه له نورو ملتونو سره او نه–به هم په خپل منځ کي په کرکه، تعصب او دښمنۍ اخته وای. په مجموع کي ديني مَعرفت له دين څخه د بشر درک دی چي اوږد تاريخ لري، تنوع، تضاد او تحول پکښې دی. هره ورځ خپل رنګ بدلوي او لا هم د تکامل په حال کي دی.

يادونه: د دې ليکنې ذهني خاکه مي د عبد الکريم سروش له کتاب قبض وبسط تيوريک شريعت څخه اخيستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت، دنیا او که دواړه؟

کله چي په کومه ټولنه کي وګړي خپلې مادي اړتیاوې په اساني نه شي پوره کولای نو یو شمېر کړي د مذهب او دیانت پر بنسټ داسي نظریات وړاندي کوي چي ګواکي دنیوي چارو ته پاملرنه او د مادي اړتیاوو پوره کول له تقوا، اخرت پالنې او دینداری سره تضاد لري. دا ټول تصورات او افکار د ګڼو مذهبي ټولنو په مختلفو دیني کړیو کي شته او ځان ته خپل پلویان هم لري.

مګر کله چي دا ډول تصورات د یوه مذهب یا دین ډېری رسمي مخکښان په خپلو ویناوو کي وړاندي کوي، پر هر منبر او سټېج یې بیانوي، د ښو مادي امکاناتو نه درلودو په صورت کي لا هم عام وګړي موجود وروسته پاتي حالت ته هڅوي او دا ډول افکارو ته دیني رنګ ورکوي نو څرنګه چي له مادي اړتیاوو او عصري پرمختګ څخه چاره نه شته او په رسمیت نه پېژندل یې د الهي سننو پر خلاف ناکامه جګړه او له فطرت سره ډغرې وهل دي، له همدې امله په هغه ټولنه کي د اخرت او دنیا تر منځ د ټکر او په عملي ډول د اخلاقي انحطاط کچه ورځ تر بلې ډېرېږي چي زموږ د موجودو کورنیو، ټولنیزو او سیاسي ستونزو یوه برخه له دې سره هم تړاو لري.

په اسلامي نړۍ کي د منبر او سټېج پر سر د دې فکر دعوت، په تعلیمي مرکزونو او رسمي مدرسو کي تدریس، تلقین او تاکید داسي یو حالت رامنځته کړی چي له یوې خوا یې زموږ پر ذهني او رواني حالت اغېز نه دی کړی له بلې خوا د ژبې پر سر دې خبرو خلګ د قول او عمل تر منځ تضاد ته اړیستي دي. په کومه ټولنه کي چي اړینې مادي اړتیاوې په رسمیت نه پېژندل کېږي او د دیني مشرانو هڅه دا وي چي یوازي د وچو وعیدونو، ګواښونو او عذابونو په وسیله د خلګو فکري او رواني حالت اصلاح کړي، د هغوی باطني مرضونه ورغوي، اخلاقي نیمګړتیاوې یې اصلاح کړي او په ټولنه کي یې ګټور رول ته وهڅوي هلته تل دغه ډول هڅې ناکامه شوې او ټولنه د فکر او عمل تر منځ له یو نا انډوله حالت سره مخ شوې ده.

دا نن هم موږ وینو چي د مذهبي مشرانو له خوا د شپې او ورځې له هر ډول وعظونو او ویناوو سره-سره مسلمانان په پراخه کچه دروغ وایي، په معاملاتو کي ټګي-برګي کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز اخلاق يې ډېر ضعيف دي، د کار پر ځای صرف ځان خلاصوي، په ټولنه کې يې مثبت رول سخت کمزوری دی، د خپل مسوليت له ترسره کولو تښتي، تر هر چا ماديات ډېر ورته مهم دي او خپلې لومړنۍ اړتياوې له داسي ناوړو لارو پوره کوي چې هم يې دين ته زيان رسېږي او هم د ټولنې نن او سبا ته.

د دې پر ځای لازمه ده موږ خپل خلک د دين په دې لارښوونه خبر کړو چې هم اخرت مهم دی او هم دنيا ان د اخرت بريا په دې دنيا کې له ښه ژوند کولو سره تړاو لري او ښه ژوند ياني د خپل خالق او مخلوق دواړو په نظر غوره کردار هغه وخت ممکن دی چې موږ خپلې اړتياوې ومنو، مهمې يې وګڼو او د پوره کولو لپاره يې هغه الهي استعدادونه پر کار واچوو چې را بانددي لورولي يې دي، ځکه موږ تل په خپل لمانځه کې له الله څخه غوښتنه کوو چې اللهم ربنا اتنا فی الدنيا حسنةً وفی الاخرة حسنةً ياني اې زموږ پالونکې! موږ ته په دنيا او اخرت دواړو کې ښېګڼه را کړه!

نو چې هره ورځ له خپل رب څخه د لمانځه په څېر يوه لوی عبادت کې دغه ډول غوښتنه کوو بيا د کوم اساس له مخې دا ډنډوره ږغوو چې دا دنيا زموږ لپاره نه ده، د نورو ده زموږ ونډه صرف په اخرت کې ده؟ کوم څوک چې دغه ډول خبرې کوي او دا ډول افکارو ته يوازې د ژبې پر سر ژمن وي هغه دې لږ تر لږه د اخرت او دنيا پر خپل منځي تړاو د څو شېبو لپاره په ارامو مغزو فکر وکړي. ايا داسي ممکنه هم ده چې يو څوک دې د وخت او مکان له غوښتنو او اړتياوو سره - سره بيا هم مادي امکانات نه برابروي خو دين دې کوي، اخرت دې پالي او تقوا ته دې ژمن وي؟

پر دې سربېره په اوس مهال کې د دغه ډول تعليماتو او ويناوو اغېز ځکه ډېر او بېخي ډېر کم دی چې د عصري وسايلو په مټ د نړۍ په هره برخه کې هر ډول شوی پرمختګ سمدستي ټول خلکويني او په دې سره يې په زړه کې يو ډول ارمان پيدا کېږي. غواړي دوی هم هغسې پرمختګ وکړي، ښه هوسا ژوند ولري، د نړۍ له ښکلا خوند واخلي او ان تر اړتياوو ورپورته خپل ذوق هم موړ کړي.

کــه موږ دغه ډول غوښتنې او ضرورتونه صرف په دې ارامه وو چې دا دنيا زموږ نـه ده بايد

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت ته پام وکړو ایا کولای شو خپلو خلکو ته قناعت ورکړو او په دې سره یې د هغه څه له تر لاسه کولو راوګرزوو چي په زړه کي یې ارمان لري او په پوره شوق یې غوښتونکي دی؟ په نړۍ کي د نویو هر اړخیزو پرمختګونو له امله اوس یوازې د سهار او ماښام پر عادي خوراک اکتفا کول امکانه نه لري. نن د ځای، خوراک، ښه لباس، ښکلي کور، روغتیایي خدماتو، لوړو زده کړو، کمپیوټر، تلویزون او دغه ډول نورو شیانو شتون لومړنی اړتیاوې او غوښتني بلل کېږي. د هغو په وړاندې د وچې فتوا مبارزه نفاق، اخلاقي رنځ او د دین په جامه کي بې دینۍ ته لار هواروي.

زموږ مذهبي کړۍ او مشران باید نور له ځمکنیو حقایقو څخه د تېښتي پر ځای خلګو ته په پوره صراحت وو ایي چي د دنیا او اخرت د بریا لپاره دي له هر ډول مشروعو او ګټورو مادي امکاناتو کار واخلي، شته وسایل دي پر کار واچوي او د لا نور پرمختګ لپاره دي هڅې وکړي، ځکه مسلمانان د دنیا او اخرت دواړو غوښتونکي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني پلوراليزم

فکر کوم د ديني پلوراليزم په اړه بحث به د ډېرې پښتنو لپاره نوی وي، ځکه زه چې څومره پوهېږم په پښتو ژبه کې د دې موضوع په اړه هيڅ نه دي ليکل شوي. يوازې يې د استاد محمد محق په اثارو کې ضمني يادونه شوې ده. له همدې امله که د دې موضوع په تشريح کې ځيني نيمګړتياوې وې، نو لوستونکي دې يې راو بخښي، ځکه ما چې دلته د ديني پلوراليزم په اړه کوم څه وړاندې کړې هغه په عربي او فارسي کې زما د مطالعې حاصل دی چې له تاسو سره يې شريکوم. هيله ده لا نور مسلکي او په نورو نړۍ والو ژبو پوهېدونکي کسان د دې موضوع پاتې اړخونه هم راوسپړي.

پلوراليزم معنا او تاريخ

پلوراليزم (pluralism) پر ډېرښت، کثرت او تجمع د باور درلودلو په مانا کارېږي چې د انحصار ګرايي ضد دی. پلوراليزم د ژوند په مختلفو حوزو کې مطرح شوی. له دين څخه نيولې تر سياست، فرهنګ، ادب، قوم، ژبې او فلسفې پورې هر ځای خپل ځانګړی مفهوم لري، خو په مجموع کې يې هدف دا دی چې يو فرد/ټولنه بايد د اجتماعي ژوند په بېلابېلو ساحو کې د انحصار پر ځای پر تعدد، کثرت، تنوع، ډېرښت او ګڼو عقيدوي، سياسي، فرهنګي، ادبي او فلسفي فکرونو او کړنو باور ولري.

د پلوراليزم اصطلاح په لومړي ځل د غرب په ادبياتو کې وکارول شوه او د ديني فلسفې په توګه بنسټ ايښودونکی يې انګرېز فيلسوف جان هاروړډ هيک (John Harwood Hick) دی.

ديني پلوراليزم ياني څه؟

لکه څرنګه چې مو وړاندې ووېل پلوراليزم د ډېرښت منلو په مانا دی، خو کله چې موږ د ديني پلوراليزم خبره کوو نو بيا يې مفهوم څه دی، ياني ديني پلوراليزم څه ته ويل کېږي؟ په ساده ډول يې مفهوم دا دی چې بايد په يوه ټولنه کې تر يوه زيات دينونه وزغمل شي چې دې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي پلوراليزم وايي. د دې مفهوم له مخې پلوراليزم په ټولنه کې د يو موجود واقعيت په توګه منل شوى دى، ځکه هره بشري ټولنه د بېلابېلو افکارو، عقايدو، باورونو او ارزښتونو درلودونکې ده، نو د دې لپاره چې د مختلفو دينونو او فکرونو پيروان سوله ييز او ګډ ژوند وکړي بايد په عملي ډګر کې يو – بل وزغمي، که څه هم په نظري لحاظ هر يو ځان پر حق ګڼي او هغه بل پر باطله. په مجموع کې دغه ډول پلوراليزم له مخالفتونو او شخړو د ځان ساتنې په موخه يو تدبير دى.

مګر د خپل ځانګړي نظري مفهوم له مخې ديني پلوراليزم يوازي په دې مانا نه دى چې د ټولنيز مصلحت او شخړو د مخنيوي لپاره دي د بېلابېلو اديانو پيروان په ګډه جامعه کې د سوله ييز ژوند لپاره يو – بل وزغمي، بلکې د پلوراليزم نظري بعد ځو اړخونه لري چې دا مفهوم يې په مختلفو ډولونو مطرح کړى دى.

ځيني کسان د پلوراليزم په نظري بعد کې دا تعبير وړاندې کوي چې هيڅ دين په مطلق ډول باطل او ناحقه نه دى، بلکې هر دين سمې او ناسمې برخې لري. ځيني بيا وايي چې حق او حقيقت يو دى هر دين د همدې حقيقت پر لور تلونکې يوه لار ده.

نور بيا وايي ديني قضاياوې غيبي مسايل دي چې موږ يې محسوسولاى نه شو. دغه ډول مسايل يا اصولا هيڅ مانا نه لري او که يې ولري نو موږ يې ثابتولاى نه شو. له همدې امله د ټولو حکم يو دى، انسانان اختيار لري چې کوم دين يې خوښوي هغه دې غوره کړي. په هر حال د پلوراليزم پيروان په دې اند دي چې د يوه ځانګړي دين په اړه د حقانيت دا فکر سم نه دى چې د نړۍ يو ځانګړى دين پر حقيقت ولاړ دى نور ترې بې برخې دي. مختلف ديني افکار د انساني ژغورنې لپاره رامنځته شوي غبرګونونه او فعاليتونه دي چې هر يو په خپل ځان کې د انسان ژغورنې فلسفه او کړنلاره لري، له همدې امله د انحصار په توګه نه شو ويلاى چې دا دين حق او هغه باطل دى.په اسلامي نړۍ کې تر دې دمه دا مفکوره چندان ملاتړې نه لري، يوازې الجزائري محمد ارکون او هندى فضل الرحمان هغه دوه مسلمان دينپوهان دي چې ويل کېږي دوى پر ديني پلوراليزم باور درلود.

په غرب کې د پلوراليزم يا ګڼ دينيز فکر ذهنيت هغه مهال راولاړ شو کله چې د کليسا د لارښوونو برخلاف ځينو عيسوي مفکرينو وليدل د نورو اديانو پيروان هم ښه کړنې تر سره کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نېک انسانان دي. نو که د کليسا له باور سره سم اخروي نجات یوازي تر مسيحيت پوري محدود وي ايا د نورو دينونو نېک کسان به له دې بې برخې وي؟. پر همدې بنسټ جان هيک او نورو مسيحي علماوو د پلوراليزم فکر رامنځته کړ او ويې ويل: اخروي نجات يوازي په دې پوري نه دی تړلی چي حتما بايد يو سړی مسيحي واوسي، د نورو اديانو نېک پيروان هم د خپل دين په پيروي اخروي نجات تر لاسه کولای شي.

پر دې سربېره د نړۍ په لروبر کي د دين په نوم فرقه ييزو شخړو هم خلک دې ته مجبور کړل چي د اديانو پر حقيقت يو ځل بيا له سره غور وکړي، څو وپوهېږي چي د اديانو د پيروانو تر منځ د شخړو عوامل څه دي؟ تر غور او فکر وروسته ځيني مفکرين دې پايلي ته ورسېدل چي حق يوازي د خپل ځان شخصي ملکيت ګڼل او نورو ته د ناروا او باطل په سترګه کتل د دې لامل ګرزي چي د خاص دين پيروان د نورو اديانو له پيروانو کرکه وکړي او په وړاندي يې په خشونت لاس پوري کړي. دغه ډول تاوتريخوالی هغه مهال لا قوي کېږي چي دين د سياسي، ټولنيزو او مالي ګټو د تر لاسه کولو لپاره د يوې وسيلې په توګه وکارېږي.

په اسلامي نړۍ کي ډېرو کمو کسانو پر دې موضوع بحث کړی او د هغې بېلابېل اړخونه يې څېړلي دي، په عربي او فارسي کي دا مهال د پلوراليزم په اړه ځيني کتابونه او مقالې شته چي پر دې موضوع يې کافي بحث کړی دی، اړتيا دا ده چي زموږ ادبياتو ته هم لار ومومي او په اړه يې څېړني او پلټني وشي.

د پلوراليزم کورنی او بهرنی اړخ

کله چي موږ د ديني پلوراليزم خبره کوو نو له دوه ډوله پلوراليزم سره مخ کېږو چي يو يې په دين کي دننه دی او بل يې بهر. يا په بل عبارت هر دين هم په خپل ځان کي دننه ګڼ تعبيرونه او فکري مکتبونه لري او هم له دينه بهر د نورو اديانو په وړاندي واقع دی.د ديني پلوراليزم د څېړني او پر هغه د بحث پر مهال بايد دواړو ته پام وشي. د اسلام په څېر نور دينونه هم بېلابېلي ډلې لري چي هره يوه ځان د خپل دين اصلي منوونکې او عملي کوونکې بولي، څرنګه چي د دې ډلو تر منځ د طبعي او عيني غوښتنو له امله مطلق اتحاد ممکن نه دی او ان ډېر وختونه تر خپل منځ ګڼ تضادونه لري، له همدې امله د هر دين لوی پوهان او ډېری پيروان دې ته اړ شوي چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور د ننه پلورالیزم په رسمیت وپېژني.

په اسلامي نړۍ کې شیعه او سني دوې لویې مذهبي ډلې دي چې په میلونونو پیروان لري او بیا په هره فرقه کې د ننه نور فرعي مذهبونه دي چې په سنیانو کې څلور مذهبونه حنفي، مالکي، شافعي او حنبلي یې خورا مشهور دي او د اسلامي نړۍ په لروبر کې په لکونو پیروان لري.

لنډه دا چې د هیڅ دین پیروان له داخلي پلورالیزم څخه انکار نه شي کولای. البته ځیني داسي وړې ډلې او یا ځیني اشخاص به حتما په هر دین کې وي چې داخلي پلورالیزم نه مني او که یې وس ورسېږي پر ضد یې مبارزه هم نه سپموي. په لوېدیځ او پرمختللي جهان کې عام وګړي او مذهبي ګروپونه د دې اجازه نه لري چې د نورو مذهبي ډلو د حذف او یا له منځه وړلو لپاره عملي اقدامات وکړي، ځکه هلته د قوي حکومتونو له امله دغه ډول چارو ته په هیڅ صورت اجازه نه ورکول کېږي.

مګر په نظري ډول داسي ډېر افراد شته چې د خپل دین په داخل او بهر کې د پلورالیزم خلاف دي او له مجبوریته یې پر خلاف د خشونت مبارزه نه شي کولای، مګر د تبلیغ په ساحه کې تل وایي چې حق یوازي له دوی سره دی. خو په اسلامي نړۍ کې بیا داسي ډلې او اشخاص شته چې په نظري او عملي توګه د هر ډول پلورالیزم خلاف دي. دوی حق او حقیقت یوازي هغه څه بولي چې دوی ورباندي باور لري او د خپلو مشرانو، کتابونو، امامانو او رهبرانو له خوا ورته ښودل شوي دي. ډېری افراطي ګروپونه په همدې اند دي چې د دوی تګلاره او عقیده پر حق ده هر څوک چې یې نه مني هغوی پر باطل دي باید له منځه یوووړل شي.

په هر حال داخلي پلورالیزم په مجموع کې د عمل او تیوري له مخې یو منل شوی حقیقت دی.مګر پاتي شو له یوه ځانګړي دین څخه بهر پلورالیزم، په دې اړه د غرب ډېری دین پوهان دې پایلې ته رسېدلي چې هم د اوسنیو ټولنو موجود حقیقت دی او هم باید د ځینو منطقي او فلسفي دلایلو له مخي ومنل شي، خو پوښتنه دا ده چې د بهرني پلورالیزم په اړه اسلام او مسلمانان څه وایي؟ په لاندې سرلیک کې به د دې پوښتنې د ځواب هڅه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلورالیزم او اسلام

لکه وړاندې چې مو یادونه وکړه په اسلام کې کورنی پلورالیزم په عمل او تیوري کې منل شوی دی او په دې اړه ډېر بحث ته اړتیا نه لیدل کېږي. خو خبره د اسلام او نورو دینونو ده. مطلب دا چې اسلام نورو دینونو ته په کومه سترګه ګوري؟ مني یې، ردوي یې او که یې د یو ټولنیز واقعیت په توګه زغمي؟

په دې کې شک نه شته چې د اسلام له پیله تر ننه د تاریخ په بېلابېلو پړاوونو کې مسلمانانو د نورو دینونو پیروان منلي دي او له هغوی سره یې ګډ ژوند کړی دی. نن هم په ګڼو اسلامي هیوادونو کې د مختلفو ادیانو پیروان ژوند کوي او د مسلمانانو له خوا ورته چندان جدي خطر متوجې نه دی. له دې ښکاري چې مسلمانان د یو موجود حقیقت په توګه د نورو دینونو پیروان زغمي، ځکه له دې پرته بله هیڅ چاره نه شته او دا یو اجباري حقیقت دی. د اسلام په اساسي سر چینو قران او سنت کې هم داسې ګڼې بېلګې شته چې مسلمانانو ته د نورو دینونو له پیروانو سره د سوله ییز ژوند کولو اجازه ورکوي.

د ځینو افراطیانو کړنې د هغوی خپل شخصي برداشت دی، که د اسلام تاریخ او د دین اساسي سرچینې مطالعه کړو هلته د یو ټولنیز واقعیت په توګه د نورو دینونو له پیروانو سره سوله ییز او ارام ژوند بالکل منل شوی حقیقت دی. د لا اکراه فی الدین، لکم دینکم ولیَ دین او داسې نور قراني او نبوي ارشادات د پورتنۍ ادعا د ثبوت ښې بیلګې دي. خو ایا اسلام په نظري ډول یوازې ځان حق ګڼي او که نور دینونه هم له حق او حقیقت څخه برخمن بولي؟

که د دغې پوښتنې د دقیق ځواب لپاره په اول سر کې قران ته رجوع وکړو نو هلته ځینې داسې نصوص شته چې ښیي نور دینونه هم د حق او حقیقت ځینې برخې په لاس کې لري. په تېره د عیسویت او یهودیت په څېر اسماني دینونه چې اسلام د هماغو ابراهیمي دینونو اپډیټ یا اصلاح شوې بڼه ده. په داسې حال کې چې د هغو له ځینو احکامو او لارښوونو سره مخالفت هم کوي، خو دا په دې مانا نه ده چې اسلام نور دینونه په مطلق ډول ردوي او خلاف یې دی. پر دې سربېره اخروي نجات یوازې د اسلام په عقیده او عمل پوره نه غوټه کوي بلکې د اسلام پر اساس اخروي نجات هم په دې پورې مشروط ګڼي چې کوم څوک مسلمان نه دی هغه ته به د اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوت په مکمل او واضح ډول رسېږي، د هغه شکونه او شبهات به ځوابېږي او په مجموع کې به پر هغه حجت تامېږي، له دې پرته اسلام د نورو دینونو پیروان ګرم نه بولي او ان په یوه ایت کې خو یې ویلي: (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا)(الاسراء: ۱۵) یاني موږ تر هغو چا ته عذاب نه ورکوو چې رسول مو نه وي ورته لېږلی.

که د دې قراني اصل له مخې د نړۍ وضعیت ته وګورو نو ډېرو کمو سیمو او قومونو ته رسولان راغلي له همدې امله ویلای شو چې اخروي نجات او له عذابه خلاصون صرف په دې پورې نه دی تړلی چې اسلام به مني. که څه هم د بهرني پلورالیزم د نظري او تیوریکي اړخ په اړه د ډېری مسلمانو دینپوهانو غبرګون چندان مثبت نه دی، خو د قران متن ته په رجوع کولو سړی ډېر داسي ایتونه موندلای شي چې ښیي د اسلام پر بنسټ اخروي نجات یوازې هغه مهال مطرح دی چې د دعوت، استدلال، معارضې، پوښتونو او وضاحت ټول پړاوونه د روښانه تګلارې په رڼا کې ترسره شي او دا هم هغه مهال چې د اسماني پیغام راوړونکی رسول ژوندی وي او د خپلو مخاطبینو هر ډول نیوکو ته قناعت کوونکي ځوابونه ورکړي. د رسول تر مړینې وروسته د نجات اساسي ټکی نېک اعمال دي، عقیده بیا د هر چا خپله شخصي تجربه ده چې د همده په انتخاب پورې تړاو لري.

د پلورالیزم مخالف مکتبونه

په غرب کې د پلورالیزم په وړاندې ځیني نور ایزمونه یا مکتبونه هم شته چې لاندې به په لنډ ډول ورباندې رڼا واچوو:

۱) انحصار پالنه (Exclusivism)

انحصار پالنه یوازې د یوه دین پر حقانیت باور لري. یاني یو خاص دین په دې عقیده وي چې هر ډول نېکمرغي او حقانیت له ده سره دی او بل هیڅ دین دغه ښېګڼه نه لري.

۲) شمولیت(Inclusivism)

دا فکر د مطلق دین پر حقانیت باور لري او د دینونو نسبي حقانیت مني. یاني یو دین په دې باور ولري چې نور دینونه هم زما په څېر له حقانیت او سعادت څخه برخمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) بطلان پالنه

دا مفکوره ټول دینونه باطل ګڼي او بېلابېل اسماني او ځمکني دینونه د بشري ذهنیت پیداوار بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام او تروريزم

که کوم څوک د عيسايي تروريزم اصطلاح وکاروي نو يو څوک به ووايي چي ته متضاد ترکيب (contradictory term) کاروې، عيسايت له تروريزم سره هيڅ اړيکه نه لري عيسی عليه السلام ويلي چي تاسو له خپل دښمن سره مينه وکړئ: (Love your enemy)د عيسايت لارښوونې پر مينه (Love) بنا دي نو په داسي حال کي عيسايي ترويزم هيڅ معنا نه لري مگر دا نيمه رښتنولي ده، سمه ده چي عيسی عليه السلام ويلي تاسو له خپل دښمن سره مينه وکړئ مگر د نيو ټيستمينټ له روايت سره سم عيسی عليه السلام دا هم ويلي چي داسي فکر ونه کړئ زه د سولي کولو ته راغلی يم بلکي جگړې ته راغلی يم.

Do not think that I came to bring peace on earth. I did not come to bring peace but a sword. (۱۰:۳۴)

نو بيا وجه څه ده چي د عيسی عليه السلام له دې ښکاره لارښوونې سره- سره هيڅوک پر عيسايانو د ترورېزم تور نه پوري کوي؟ د دې وجه دا نه ده چي عيسايان جگړې نه کوي، ساده وجه يې دا ده چي دوی خپلې جگړې د ملي گټو (national interest) په نوم کوي، نه د عيسايي مذهب په نوم. مثلا هټلر يو عيسايي وو هغه دويمه نړۍ واله جگړه وکړه خو دا جگړه يې د عيسايت په نوم نه بلکي د جرمني قوم په نوم وه، همدا راز امريکا په ويټنام کي تر لسو کلونو زياته جگړه وکړه خو هغوی هم داسي ونه کړل چي دا يې د عيسايت جگړه وبلله بلکي د دې پر خلاف يې وويل چي دوی د امريکايي گټو لپاره جنگېږي.

ځيني خلک دا گيله کوي چي رسنۍ غواړي اسلام ته د ترورېزم د نوم په ورکولو هغه بدنام کړي خو زه به ووايم چي په دې کي پړه د رسنيو نه ده ځکه مسلمانانو په خپله هر ځای د اسلام په نوم زور- زياتي ته دوام ورکړی او د جهاد په نوم يې يادوي. په داسي حالت کي د رسنيو رول له دې پرته بل څه نه دی چي د مسلمانانو وينا او عمل د دوی له خپلې دعوې سره سم بيانوي. که مسلمانان خپلې جگړې ته د ټولنيزو گټو نوم ورکړي نو د مسلمانې ټولنې نوم به ور سره پيوست شي خو کله چي دوی خپل تاوتريخوالي ته د اسلام نوم ورکوي نو دا بېخي طبعي ده چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنيو کي به د اسلامي تشدد په نوم يادېږي.

اصل حقيقت دا دی چي د اسلام ټولي لارښووني د سولي پر اصولو بنا دي. د اسلام ۹۹ سلنه اياتونه په مستقيم يا غير مستقيم ډول له سولي سره تړاو لري مګر له دې سره–سره ځيني يا يو څه اياتونه له جګړې سره هم تړلي دي خو په اسلام کي سوله عمومي حيثيت لري او جنګ استثنايي.

د امضمون د مولانا وحيد الدين خان له کتاب امن عالم څخه چي د پښتو ژباړې نوم يې اسلام سوله که جګړه ؟ دی، ژباړل شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا اسلام د تشدد اجازه ورکوي؟

ایا اسلام د تاوتریخوالي اجازه ورکوي؟ د دې ځواب دادی چې نه! دا سمه ده چې په اسلام کې د دفاع لپاره د جګړې اجازه شته، دا اجازه په هر مذهبي او غیر مذهبي سیستم کې هم شتون لري خو زما په اند تاوتریخوالی له دې څخه د جلا یوه بل کار نوم دی. په اسلام کې هیڅکله د هغه اجازه نه شته، په عمومي ډول چې د تاوتریخوالي یا تشدد لفظ د کوم مفهوم لپاره کارېږي هغه دادی چې د خپل دښمن یا مخالف د ختمولو لپاره له زوره کار واخیستل شي او په اسلام کې دا تصور هیڅ ځای نه لري. که یو څوک بل کس خپل مخالف ګڼي نو پر همدې بنسټ د ده لپاره دا نه ده روا چې د هغه د ختمولو په نوم یې پر خلاف تاوتریخوالي ته لاس کړي.

د قران کریم له مطالعې ښکاري چې په اسلام کې د دښمن او یرغلګر ترمنځ توپیر شوی، که یوه ډله د بلې پر خلاف په یو اړخیز ډول تاوتریخوالي ته لاس کړي نو له قران سره سم هغه بل لوری اجازه لري چې د یرغلګرو پر خلاف د ځان دفاع وکړي او د اړتیا په کچه له تاوتریخوالي کار واخلي. په قران کې ویل شوي چې د جګړې اجازه هغه چا ته ورکول شوې چې د دوی پر خلاف جګړه شوې ده.

Permission of fighting is given to those who are attacked. (۲۲.۳۹)

مګر د دښمن یا مخالف معامله له دې جلا ده، د دښمن په اړه د اسلام لارښوونه عیني هماغه ده چې په بایبل کې د عیسیٰ علیه السلام په ژبه داسې راغلې او ویلي یې دي چې تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ.

Love your enemy (Luke ٦-٣١)

په قران کې له دې منعه شوې چې د دښمنۍ ځواب په دښمني ورکړل شي. قراني وینا ده چې بدي او نېکي سره برابر نه دي، تاسو یې په ځواب کې هغه څه ووایاست چې غوره وي بیا به وګورئ چې ستاسو او د کوم چا ترمنځ دښمني وه هغه داسې بدل شوی لکه نژدې دوست. (حم

(c) ketabton.com: The Digital Library

السجدة: ۳۴)

له دې څخه معلومه شوه چې د اسلام له لارښوونو سره سم له دښمن سره جګړه نه ده په کار بلکې هغه باید دوست شي، د اسلام له وینا سره سم هر انسان په حقیقت کې پر طبیعت پاتې دی یوازې په موقت ډول کله–کله ترې دښمن جوړېږي. که له هغه سره په یوه اړخیز ډول ښه چلند وشي نو خپل فطرت ته به را وګرزي او پخوانی دښمن به په اوسني دوست بدل شي.

تاسو پر دې غور وکړئ چې یو شخص ولې تشدد کوي؟ د دې یو سبب آيډیالاجیکل ایکسټریمیزم (ideological extremism) دی. په کوم ځای کې چې ایکسټریمیزم نه وي هلته به تشدد هم وجود ونه لري، په اسلام کې ایکسټریمیزم (افراطیت) ممنوع بلل شوی او د دې ډول تاوتریخوالي جرړې غوڅې شوې دي. اسلام وايي چې په دین کې هیڅ ډول غلو نه شته. (النسایي، ابن ماجه، احمد)

There is no extremism in the religion of Islam.

د همدې ډول تاوتریخوالي یو بل سبب غوسه ده او غوسه په اسلام کې یوه ډېره لویه اخلاقي ناولتیا بلل شوې. په قران کریم کې مومنان په دې ستایل شوي چې کله هغوی په غوسه شي نو بخښنه کوي. (الشوری: ۳۷)

دا یو څرګند حقیقت دی چې که د اسلام له دې لارښوونې سره سم خلک د غوسې پر مهال له بخښنې کار واخلي نو تاوتریخوالي یا تشدد ته به اړتیا پېښه نه شي. د تشدد یا تاوتریخوالي یوه بله وجه داده چې انسان فکر کوي دا یوه پیاوړې وسېله ده او په کارولو یې خپل هدف تر لاسه کولای شي خو په قران کریم کې د دې ذهنیت د ختمولو هڅه شوې ده. د قران له وینا سره سم تاوتریخوالی یوازې بې ګټې منفي عکس العمل دی. د کوم مقصد د تر لاسه کولو اغېزناکه او ګټوره ذریعه نه ده. د قران لارښوونه داده چې که کوم وخت ستاسو تر منځ شخړه پیدا شي نو لانجې ته یې مه رسوئ چې بالاخره په تاوتریخوالي واوړي بلکې د سوله ییزې لارې په غوره کولو شخړه په لومړی مرحله کې له منځه یوسئ. له همدې امله په قران کې ویل شوي چې سوله غوره ده. (النساء: ۱۲۸)

Reconciliation is the best.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې معلومه شوه چې د اسلام لاربنوونه داده چې کله مو له کوم چا سره د يوې معاملې په اړه شخړه راشي نو د حل لپاره يې سوله ييزه تګلاره (conciliatory course of action) غوره کړئ، نه د شخړې تګلاره (confrontational course of action). څرګنده ده چې که د اسلام دا لاربنوونه عملي شي نو د شخړې له پيدا کېدو سره - سره به خبره تاوتريخوالي ته نه رسېږي. په دې مسئله د پوهېدو لپاره د رسول الله يوه وينا ډېره مرسته کولای شي، هغه داده چې ان الله يعطى على الرفق ما لا يعطى على العنف (صحيح مسلم) يعني الله په نرمي هغه څه درکوي چې په سختي يې نه درکوي.

د رسول الله په دې وينا کې د فطرت قانون بيان شوی دی. په دې دنيا کې چې خدای د فطرت کوم نظام را منځ ته کړی دی هغه پر داسي اصولو ولاړ دی چې دلته د هر هدف د ترلاسه کولو لپاره سوله ييزه طريقه ډېره اغېزناکه او منتجه ده. د دې بر خلاف د تاوتريخوالي طريقه ويجاړي را منځ ته کولای شي خو د کوم مثبت هدف لپاره ګټوره نه ده. دلته دا زياتونه هم ضروري ده چې اسلام او مسلمانان دواړه يو شی نه دي. اسلام د يوې ايډيالوژۍ نوم دی او مسلمانان د هغې ډلې نوم دی چې اسلام يې د دين په توګه غوره کړی دی. په داسي حالت کي بايد د مسلمانانو کړنې د اسلامي لاربنوونو له مخې وارزول شي نه دا چې مسلمانان څه کوي هغه اسلام وبلل شي.

که کوم مسلمان يا د مسلمانانو کومه ډله تاوتريخوالی ترسره کوي نو دا يې خپل شخصي کار دی. د داسي خلګو په اړه بايد د قران کريم په ژبه وويل شي چې که څه هم دوی د اسلام دعوه کوي خو اسلام يې له زړه نه دی منلی. (الحجرات: ۱۴)

يادونه: دا ليکنه ژباړل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناموس قبايلي تصور

د ناموس لفظ د اسلامي نړۍ په اخلاقي نظام کې هغه تصور دی چې له کبله يې يو نارينه ځان د ښځينه صنف په وړاندې د ځينو خاصو واکونو څښتن ګڼي. د عربي او فارسي ژبو په قاموسونو کې ناموس د الهي شريعت، قانون، عفت او عصمت په مانا بلل شوی دی.

د ناموس ساتنه په وروسته پاتو او قبايلي ټولنو کې د شرافت، غيرت او وياړ معيار ګڼل کېږي. د ناموس ساتنې له تصور څخه د ښځو په وړاندې د فرهنګ او مذهب له يو ځای شويو احکامو داسې قيودات رامنځته شوي چې ښځې د کور له څلورو دېوالونو پرته د بل هيڅ ډول بهرني فعاليت واک نه لري. په موږ کې د غه ډول افکار هغه وخت نور هم حساس شول چې هېواد ته پر فرهنګي دوديز مذهبي فکر سربېره جهادي ايډيالوژي هم راوړل شوه. ځکه د يوه مرکزي حکومت په له منځه تلو ځينو فقهي او فرهنګي تصوراتو د قانون بڼه ومونده او هر هغه سياسي نظام او نظر له دې امله مردود وګڼل شو چې د ناموس په اړه يې تګلاره او نظر د قبايلي تصور خلاف وو.

په افغانستان او ټوله اسلامي نړۍ کې د اسلامي انقلاب د راوستونکو -غوښتونکو لويه ستونزه دا ده چې له يوې خوا په ديني فکر کې د حکم تر منشا او هدف په شکل پسې ډېر منبلي او پر دې سربېره د دين په اساسي لارښوونو کې د فردي او مدني احکامو موقت او ثابت احکام نه تشخيصوي. د اسلام له پيله تر دې دمه چې دا دين له کومې فرهنګي-ټولنيزې حوزې د زماني يون په اوږدو کې له يوه ځايه بل ځای ته لېږدېدلی او په مختلفو سيمو کې يې د بېلابېلو فرهنګي، تاريخي او سليقوي اغېزو له امله کوم رنګ خپل کړی هغه پر يوه مهال په مختلفو سيمو کې د ګڼو برداشتونو له امله ډېر وخت د يو -بل ضد دی چې دا ډول تعبيرونه په خپل ذات کې رابښيي د فرهنګ او زمانې په يوه خاصه مقطع کې د دين عملي شوی شکل د هغه جوهر يو خاص څرګندوی دی چې د هغه له منشاء سره تړاو لري.

تر ډېره د ښځينه قشر په پر تله د نارينه جنسي، فرهنګي، اجتماعي او مذهبي برلاسی د دې سبب شوی چې د غه حالت د دين او فطرت تقاضا وګڼل شي. له همدې امله موږ وينو چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريېمي نړۍ په هيوادونو کي نارينه هر څه ته ازاد دی او په هيڅ حقوقي او قانوني تړون کي له ښځو سره سلا مشورې او نظر اخيستلو ته اړتيا نه ويني. همدغه ذهنيت د دې لامل ګرزي چي ښځه د ناموس په نوم سنګسارېږي، د نارينه د کړيو ګناهونو د جبيرې وسيله ده، د فحشا له قبايلي تصور سره سم يې مرګ روا دی، د خپل ژوند او ملګري د انتخاب حق نه لري او د نارينه د هر ډول شهواني غريزو قرباني ده. د ورور، پلار او انزوی د جنسي غريزې د اشباع لپاره د ښځې قرباني هيڅ د شرم او اخلاقي ارزښتونو مخالفت نه ګڼل کېږي، خو کـه يـوه مېرمن د ديـن او انسانيت پر بنسټ د شخصي ژوند د خپلواکۍ، کار او زده کړو غوښتنه وکړي نو د ناموس له قبايلي تصور سره سم ورته ډول – ډول سزاګانې ورکول کېږي.

کله چي د دين متن د تاريخ په يوه پړاو کي د انساني فرهنګ او تعامل حوزې ته داخلېږي نو د وخت غوښتنې او برداشت په کي مهم او اساسي نقش لري. په تېره کله چي د دين مخامخ تعبيروونکی مري او پر ځای يې نور تعبير کوونکي د ديني تشريح دنده پر غاړه اخلي نو ستونزه نوره هم ژورېږي، ځکه په دې وخت کي د يوې طبعي پديدې په توګه ګڼ تفسيرونه د دين د متن ځای نيسي او له امله يې دويم او دريېم لاس داسي مواد د خلکو لاس ته رسېږي چي په حقيقت کي هيڅکله تر نقد او کره کتنې لوړ نه دي. په بل عبارت دغسي تعبيرونه د هغه وخت د سياسي، فرهنګي، ټولنيزو، ذهني سطحې او نورو عواملو غوښتنه وي. مګر کله چي وخت تېرېږي نو د وروسته وخت مذهبيان دغسي تعبيرونه وروستي ګڼي، تغيير يې نه مني او څرنګه چي د نوي عصر غوښتنې بېلې وي نو له همدې امله د دين او عصري تقاضاوو ترمنځ يو طبعي ټکر رامنځ ته کېږي.

د ناموس په اړه د قبايلي تصور ريښه هم اصلا په دې کي ده چي په دغه ډول ټولنو کي لوی شوي وګړي او اجتماعي جوړښتونه د خپل فرهنګ او مذهبي تعبير له مخې ښځه يو محکوم، بې اختياره او د کور په انګړ کي ايسار شوی مخلوق ګڼي او همدا حالت د دين او اخلاقي اصولو غوښتنه بولي. مګر که دولت او يا د بشري حقوقو نور مدافعين غواړي دې بد حالت ته تغيير ورکړي نو د سنتي او قبايلي ټولنې وګړي دغه تغيير د خپل دين تخريب ګڼي او فکر کوي چي پر ناموس يې تېری کېدونکی دی، له همدې امله د ښځو د ژوند ښه کولو او هغوی ته د واقعي ديني او بشري حقوقو هغه ټولې هڅې شنډېږي چي بېلا بېلي کړی يې تر سره کوي. په مجموع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي لـه ښځو سره د خشونت چلند، د هغوی د فـردي، اقتصادي، سياسي، تعليمي او ټولنيزو حقوقو غصب او د ناموس، عصمت او عفت په نوم وژل، خرڅول، د جنسي اشباع لپاره د هغوی کارول او د څاوريو په څېر پېر وپلور د همدغسي فرهنګي- مذهبي وروسته پاتيو الي پايله ده.

که ښځه تر ناموس او مروج مذهبي وفرهنګي فکر ورها خوا د يوه انسان پـه توګـه ومنو، لـه صنفي ځانګړنو او د ټولنې په منځ کې د روابطو لـه خاصيتونو پرته يې د خپل ذات او جوهر پـه ساحه کې يو داسي څوک وګڼو چې د يوه نارينه په څېر ټول انساني او بشري استعدادونه لري او په هيڅ ډول د انسانيت په ډګر کې تر هغه کمه نه ده(د ناقص العقله موجود په توګه خوله په خوله کېدونکې روايت د روايت او درايت پـه رڼا کې ناسم دی)نو هغـه وخت ممکنـه ده چي ښځه د ښځې پـه توګه انساني او فطري حقوق تر لاسه کړي. د تاريخ پـه اوږدو کې چي فرهنګونو او مذهبي دريځونو ښځې ته کوم مقام ورکړی هغه دي يو ځل بيا د نن عصر اړتيا ته پام د بحثونو او نقد محور وګرزي.

د ناموس پـه اړه موږ تـه راپاتـه تصورات او افکار د بېلابېلو تـاريخي دورو پـاتي شوني دي چي هيڅکله مقدس او دايمي نـه شي کېدای. د دين متن پـه تـاريخي حوزه کي تـل خپـل رنـګ بدلوي او نوي تعبيرونه يې ځای نيسي، که موږ د شکل پر ځای د ماهيت اصليت ومنو نو بيا ډېره اسانه ده چي د فقهي متونو زړو پرېکړو ته د متن پوهنې له نويو اصولو سره سم د حکم له ماهيت سره موافق داسي تعبير پيدا کړو چي هم هدف پوره کړي او هم د عمل پـه ډګر کي د زاړه شکل ځای ونيسي.

قبايلي تصورات د جامد ټولنيز حالت څرګندوی دي، کله چي د علم او بحث په وسيله دغـه جمود مات شي نو هله ممکنه ده چي د ناموس په اړه دا ډول تصورات هم پر خوځښت راځي، شنل کېږي او د معقولو حقوقي، قانوني او بشري اصولو په رڼا کي خپل ځای نويو مقولو او انـدونو تـه پرېږدي. دلتـه يو ازيني خلا دا ده چي ذهنونـه جامد او قلمونـه پـه وېره کې دي. يو ځل بايـد دواړه وخوځېږي چي د ناموس په نوم د ښځې پر غمل شخصيت بيرته هغې ته وسپاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه یو اسانه انتخاب

په ټولنه کي ځان مطرح او مهم ښودل د هر انسان یوه طبعي غوښتنه ده. هر انسان په خپل ژوند کي هڅه کوي چي نور یې قدر وکړي، اهمیت یې ومني، شخصیت یې تسلیم کړي او لږ تر لږه په خپله حلقه کي دومره ارزښت ولري چي خبره یې واورېدل شي او نظر یې اورېدونکي ولري. په ولسواکو او پرمختللو ټولنو کي د انسان پر دې فطري غوښتنه له علمي پلوه ګڼې څېړنې شوې دي او د پر ځای کولو لپاره یې اقدامات کړي دي.

زموږ په څېر یوه سرپټې او دیکتاتوره ټولنه کي هرڅه تر پشار لاندي دي. د انسان فطري غوښتنې یا په رسمیت نه پېژندل کېږي او یا یې په وړاندي مذهبي، فرهنګي، ټولنیز او سیاسي خنډونه موجود دي.

موږ چي په عنعوي ډول له معاصر جهان څخه د ژوند په هر ډګر کي وروسته پاتي یو نو د نوي عصر ساینسي او فکري پرمختګ له نویو ننګونو او ستونزو سره مخ کړي یو. ځکه موږ د خپل تاریخ په هر پړاو کي تر هغه مهاله خوبولي پاتي شوي یو چي نورو د خپلو موخو د تېرېدو په لار کي راڅخه د کار اخیستلو او یا له خپلې مخې د لري کولو پر مهال خوځولي یو. زموږ ټولنې ته تل نوي توکي او افکار په وارداتي ډول راغلي چي ځینو کسانو منلي او اکثریت د خپل فرهنګي ذهنیت، قبایلي نظام، تقلیدي مذهبي اند، له نوري نړۍ د نه خبرتیا، لوړې کچې بې سوادۍ او په ځینو مواردو کي د نورو د مداخلو او دسیسو له امله ورسره مخالفت کړی دی.

څرنګه چي د هر مهال په ماډرن سیستم کي اکثریت وګړو ځانونه بې ګانه ګڼل او په هغه کي یې ځان ته د لنډ مهال لپاره په اسانۍ ځای نه شوای موندلای نو له همدې امله د نوي عصري وارداتي سیاسي، اداري، علمي، ټولنیز، فکري او ساینسي پرمختګ د فرهنګ، مذهب، ملتپالنې، هیواد ساتنې او ملي مسایلو په نوم سخت ځپل شوي چي په دې مبارزه کي تل د منلي ملي قیادت پر ځای له قبایلي دود سره سم قومونو او مذهبي ډلو پر خپل سر مقاومت کړی او هر هغه چا ښه نوم تر لاسه کړی چي په اصطلاح ښه جنګیالی او توریالی وو. مګر دې مبارزې او اتلولۍ که د مقاومت په شپو-ورځو کي لنډه ګټه درلوده خو، د هیواد او ملت لپاره یې دایمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدمرغي هم راوړي ده. ځکه په داسي شرايطو کي هر هغه چا ارزښت او لوړ ټولنيز، سياسي او پوځي مقام تر لاسه کاوه چي پخپله به ښه جنګيالی او د زور خاوند وو. په داسي حالاتو کي د زيار، خدمت، علم او غوره ټولنيز او سياسي فعاليت په پرتله جګړه يو اسانه انتخاب وو، دا اوس هم ډېری د ملت او دولت ضد کړی د حکومت په داخل او بهر کي ځکه وسلې، خشونت، فساد، قاچاق، خيانت، غلا او جګړې ته لاس اچوي چي د دوی لپاره په مالي، سياسي او ټولنيز لحاظ د واک او ځواک اسانه لار ده. په وروسته پاتو ټولنو کي وګړي د مشروع پرمختګ پر ځای هڅه کوي د لنډو ناقانونه لارو په وسيله خپل هغه هدف ته ځان ورسوي چي دوی ته په ټولنه کي لوړ سياسي او ټولنيز اعتبار ورکوي. په تېره بيا هغه مهال چي له دغه ډول ناوړه کړنو سره د ځينو مذهبي کړيو، اشخاصو او استخباراتي شبکو له خوا مذهبي فتوا هم ونښلول شي. مذهب هغه حساسه پديده ده چي که يو ځل په نامسمه ډول د ډلو او اشخاصو لاسونو ته ولوېد نو له دې لارې بل شوی او رنه يوازي خپل پيروان سوځي بلکي ټولې سيمې ته يې زيان رسېږي.

اسلامي نړۍ په تېره افغانستان نن د مذهبي جنون په ګرمه بټۍ کي د هغو ډلو او اشخاصو په لاس د خپلو وګړو، سيمې او دنيا لپاره سور تنور دی چي له يوې خوا سخت ساده دي او له بلې خوا د نړۍ او سيمې د استخباراتي لوبو په داسي جال کي ښکېل شوي چي يو ځل يې د واک او ځواک د خوند تر کتلو وروسته زړه نه غواړي د دې لوبې په ډګر کي خپل تر لاسه شوی نوم او ارزښت له لاسه ورکړي. ياني په ټوله کي جګړه د قدرت او قوت پر سر ده، مګر شعارونه د دين او وطن ورکول کېږي. ځکه موږ وينو چي د دين او وطن لپاره جګړه کوونکي تر بل هر چا همدغو دوو ته ډېر زيان اړوي، له کومه وخته چي د دين او وطن د ساتنې په نوم جګړه پيل شوې نه دين خوندي شوی او نه وطن، بلکي د ټولې نړۍ په سطحه افغانان بدنامه شوي، ملي ګټې له خطر سره مخ شوې دي، ملي تاسيسات ويجاړ شوي، په ميلونونو افغانان وژل شوي، معيوب شوي، له هيواده وتلي، ورک شوي او بنديان شوي دي، دين دومره بدنام شوی چي په داخل او بهر کي هر مسلمان او اسلامي شعار ته د شک په سترګه کتل کېږي.

دې ټولو ته په پام هر د عقل خاوند په ډېره اسانۍ درک کولای شي چي د دين او وطن د شعار ورکونکو اصل هدف د واک او ځواک تر لاسه کول دي، نه دين او وطن ساتنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي نړۍ کې د ترهګرو ایډیالوژیک اساسات

ایا قران د ترهګرۍ کتاب دی او اسلام ترهګري غواړي؟ که داسې نه وي نو ولې د ټولې نړۍ ترهګرې ډلې د خپل دریځ په دفاع او توجیه کې قراني ایتونه او نبوي سنت وړاندې کوي او ترهګري یوازې په اسلامي نړۍ کې محدوده ده؟ دا هغه پوښتنې دي چې د دین په اړه خبرې کوونکی هر مسلمان ورسره مخ کېدای شي. لاندې به د همدې پوښتنو پر ځواب تم شو.

تر ټولو لومړی باید په دې پوه شو چې عموما د ترهګر فکر او ترهګریزو کړنو تر شا دوه عمده عوامل دي چې یو یې د محرومیت احساس او بل یې د واک غوښتنې مفکوره ده. څرنګه چې د هر دین یو شمېر مخکښانو د زمانې په یوه خاص پړاو کې د خلګو پر هرڅه پراخ واک درلود او د دین تر سیپڅلې پوښښ لاندې هیچا نه شوای کولای چې د دوی د واک سلطه وننګوي، له همدې کبله چې یې کله د بېلابېلو عواملو پر بنسټ دغه پراخ واک یا کم او یا بېخي ختم شو نو د دوی کرکه راوپارېده او د خپل واک د بیا ترلاسه کولو لپاره یې وسله واله ترهګري پیل کړه چې په اروپا کې همدا رول کلیسا لوباوه او د صنعتي انقلاب په راتلو سره ساینس ورو-ورو د کلیسا د خاوندانو سیاسي واک له منځه یووړ او د کلیسا اربابان یوازې تر رسمي مذهبي چارو محدود شول. په پرمختللې نړۍ کې هم د اسلامي ډلو په څېر سخت دریځي شته، خو هلته د پیاوړو حکومتونو له امله نه شي کولای چې له وسلې څخه په کار اخیستو د خلکو سیاسي، ټولنیز، تعلیمي، مالي، فردي او نور حقوق وګواښي.

له بله پلوه چې په کومه ټولنه کې عام وګړي فقر ځپلي وي، کار او روزګار نه وي، خلګ ټولنیز عدالت او غوره دولتي خدماتو ته لاس رسی نه لري، ملي ثروت او د هیواد عامه شتمني په مساوي ډول نه ویشل کېږي، پانګه او واک د څو محدودو کسانو او کړیو په لاس کې وي نو هلته ګڼې پرګنې او ډلې ځان محروم احساسوي چې له امله یې په لوږه او فقر د اخته وګړو او ملي غاصبینو تر منځ ټکر حتمي دی، په تېره بیا چیرې چې د دغسې شخړو لپاره د مذهب په څېر د مقدسې سرچینې احساس پاروونکي ناسم توجیهات هم موجود وي. نو هلته د ټولنیز توپیر دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړودوړ ډېر خطرناک شکل خپلوي چي همدا اوس موږ لـه الجزايره تر صوماليې او لـه عراقـه تر افغانستانه ورسره مخ يو.

کله چي د غربي ځواکونو په لاس د عثماني ترکانو واکمني يا د مسلمانانو په اصطلاح خلافت ختم شو (چي د اسلامي فقهي له معتدل تعبير سره سم خلافت هم نه شي بلل کېدای) لـه همغه وخته تر ننه مسلمانانو د خلافت د نظام بيا احيا کولو په موخه د اسلامي نړۍ په ګڼو سيمو کي د شته ټولنيز- سياسي نظام پر خلاف وسله وال بغاوتونه کړي دي. د دوی د استناد لويه سرچينه د اسلامي فقهي هغه ذخيره وه/ده چي اسلامي پوهانو د مسلمانانو د عروج په زمانه کي د خپل وخت له سياسي او ټولنيز فکر سره سمه ليکلې وه. څرنګه چي د عروج او زوال وختونه بېلابېلې تقاضاوې لري، له همدې امله د اسلامي نړۍ هغو فقهي مخکښانو په دې سره لويه تېروتنه وکړه چي د مسلمانو د عروج پر مهال تدوين شوې فقه يې هغه مهال هم د تطبيق وړ وبلله چي سيمه يې د نورو له خوا ونيول شوه او د مسلمانانو تر واک لاندي پراخه خاوره د نورو لاس ته ولوېده.

په دې کي شک نه شته چي په قران کريم او نبوي سنتو کي په پراخه پيمانه د جهاد او قتال يادونه شوې، د دې کار د تر سره کوونکو لوړې درجې يې بيان کړې او ان په ځينو وختونو کي يې فرض او لازمي بللی دی، مګر ستونزه دلته ده چي د جهاد په اړه د قران او نبوي سنتو اصل روح او مراد سم نه دی درک شوی، ځکه په قران کريم او نبوي سنتو کي د جهاد يو ډول هغه دی چي نېغ په نېغه د الله له اجازې سره تړاو لري او پر هغه قوم پلی کېږي چي هغوی ته رسول راغلی وي او د رسالت د ټولو مراحلو يانې دعوت، انذار، بشارت او هجرت وروسته د الله په مستقيمه اجازه رسول او د هغه ملګري د حق د منکرينو پر خلاف وسله اخلي او د خدای د اخلاقي قانون له مخې هغوی د خپل ناوړه کردار په سزا محکوموي چي د جهاد دغه ډول يوازي او يوازي د رسول له وخت او شخصيت سره تړاو لري او بل هيڅوک نه شي کولای د دغه جهاد په استناد د نړۍ د ملتونو په وړاندي وسله پورته کړي او ورته ووايي چي يا به زما عقيده منې، يا به جزيه ورکوې او يا به وژل کېږي، دغه ډول لارښووني د رسول په وخت کي د اهل کتابو له خاصو ډلو سره تړلي د هغه وخت يو حکم وو چي نن هيڅوک د هغه د تطبيق حق نه لري، ځکه چي دا د الله له اخلاقي قانون سره د مخامخ تړليو مخاطبينو په اړه دی، نن به کوم د عقل خاوند په داسي حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اسلام د سولي او نورو ملتونو او دينونو د زغم دين ومني چي په متن کي يې دغه ډول تنګ نظري موجوده وي؟ د اسلامي فقهې ستونزه همدغه ده چي د رسول له شخصيت سره تړلي ځيني خاص زماني احکام يې له هغو لاربنوونو نه دي بېل کړي چي عموم پکې دي، نه تر رسول پوري تړاو لري او نه تر ځانګړې زمانې او خاصو مخالفو او يا موافقو مخاطبينو پوري. د جهاد بل ډول د ظلم او تېري پر خلاف د خپل حق او ځان دفاع ده چي د نړۍ د نورو حقوقي مراجعو تر څنګ يې قران کريم هم له منلو انکار نه دی کړی، خو د دې لپاره يې ځيني شرطونه اړين بللي دي چي د مسلمانانو د عامه نظر توافق او د منظم دولت له خوا اعلان او ملا تړ يې اساسي شرطونه دي، که دغه شرطونه نه وي هغه جګړه او وسله وال خوځښت ترهګري، فتنه او په ځمکه کي فساد دی چي قران کريم د دغسي کړنو د ترسره کوونکو لپاره سخته سزا وضعه کړې او بايد د وخت واکمن هغوی ته سخته او داسي عبرتناکه سزا ورکړي چي بل څوک بيا دغسي بشر او دين ضد کړنو ته لاس وانه چوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي نړۍ کي مذهبي نرګسيت

نرګسيت په افرادو او ټولنو کي هغه نفسياتي او فکري ناروغي ده چي که يې مخه ونه نيول شي نو شونې ده چي ناوړه پايلې به يې بشپړ ملتونه د هلاکت کندې ته وغورځوي. په مجموع کي هره مذهبي او پر ميتافيزيکي باورونو ولاړه ټولنه د فرهنګي او مذهبي نرګسيت ښکار ګرزي. په کومه ټولنه کي چي د عقلانيت، منطق او پراخ، سالم او هر اړخيز نقد وجود ته زمينه نه وي مساعده، ټولنيزې، ديني، کولتوري، سياسي، تعليمي، مالي او...چاري صرف د تقليد او پخواني دود پر بنسټ تر سره کېږي، هلته د نرګسيت ناروغي حتمي ده.

دا مهال اسلامي نړۍ د تهذيبي نرګسيت تر څنګ له مذهبي نرګسيت سره هم مخ ده، په مسلمانانو کي ډېري په دې عقيده دي چي دوی اصيل، جنتيان، د الله دوستان، د نړۍ پر مخ تر ټولو افضل، د لوړ باور څښتان، د دنيا او اخرت سرداران، په هر حالت کي د نورو د مرګ او ژوند واک درلودونکي، په هر ډول سياسي او ټولنيزو چارو کي د بشپړ او تل پاتي سيستم خاوندان او د هغه امت غړي دي چي هره کړنه يې د لوی رب له خوا تاييد شوې ده. په داسي حال کي چي د علم، تمدن، بشرپالنې، عقلانيت او يو متوازن پرمختګ له کاروانه ډېر شاته پاتي دي.

د مذهبي نرګسيت له امله ډېری مسلمانان فکر کوي چي د دوی نوم او عقيده د همدې لپاره کافي ده چي هم په دنيا او هم په اخرت کي بريالي شي.

د خپل همدې نرګسيت له امله د معيار پر ځای صرف پر انحصار او نوم تکيه کوي. د محسوسو لاس ته راوړنو پر ځای هغه څه ته پنا وړي چي يا په تېر تاريخ کي د دوی د ځينو اشخاصو او ډلو له خوا شوي او يا د ميتافيزيکي نړۍ هغه ښېګڼې يادوي چي د مادي نړۍ په موجود بهير کي يوازي لېونيان پرې قناعت کولای شي. که يې ټولنيز اخلاق، شخصي سلوک، کورنی ژوند او له نورو سره د مشترکو چارو تګلاره ووينئ نو له دوی سره صرف د خولې خبرې او پوچې ادعاوې دي، دا ځکه چي د خپلو ځينو باورونو پر بنسټ يې د دې نړۍ علمي پرمختګ ته شا کړې او د خپل تش نوم پر بنسټ په راتلونکې کامله نړۍ کي د دايمي جنتونو خوبونهويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي نرگسيت د دين پر بنسټ د داسي انحصاري تفوق ادعا ده چي نجات، الهي رحمت، اخروي بريا، ټولنيز سيادت او سياسي مسؤوليت يوازي د ځانګړي مذهبي طبقي اجاره ګرزي. همدا اوس هم موږ وينو او اورو چي ډېرى مذهبپالي په لوړ اواز دا شعار ورکوي چي نوره نړۍ به يا اسلام مني، يا به د دوى له خپل ځانګړي تعبير سره سم د هغوى ايډيال اسلام پالي حركت ته جزيه وركوي او يا به وژل كېږي. همدغه فكر په اسلامي نړۍ كي يو ډول فكري او عقيدوي ريا رامنځ ته كړې او د دين پالنې ټول عقايد او باورونه په همدغو ادعايي شعارونه ډك دي.

دا مهال نوره نړۍ په علمي او عملي ډول د خپلې ټولنې اجتماعي سلوك ارزوي، پر نظرياتو يې كره كتنه كوي، انسان شموله قوانين جوړوي، بشر پالنې ته دعوت كوي،خپله شتمني پر تحقيقي چارو لګوي، د خرافاتو پر بنسټ رامنځ ته شوې سرې كرښې ماتوي، د كايناتو پټو رازونو ته د سرورايسته كولو هڅې كوي، د فردي-اجتماعي خپلواكۍ پر لور مزلونه وهي او لګيا ده د ژوند ټول اړخونه د سالم عقلانيت پر بنسټ ودانوي. مګر مسلمانان لا هم د پوهې، پرمختګ، بشريت او عملي اخلاقو پر ځاى يوازي د انحصاري فكر څښتان دي، نوره ټوله نړۍ بې لارې ګڼي، جنت يې په ټيكه اخيستى، د خداى رضا يوازي په تخريب او د هر نامسلمان په وژنه كيويني، د خپل خاص تعبير پر بنسټ هر هغه مسلمان ورته واجب القتل ښكاري چي د خاصو ډلو خاص تعبيرونه ونه مني، مذهبي سيادت د هرې ستونزې حل ګڼي، له خداى وركړې عقل څخه كار اخيستل ورته حرام ښكاري، د ماهيت پر ځاى د شكل او مفهوم پر ځاى د الفاظو غلامان دي او اخروي نجات يې يوازي تر دې پوري محدود كړى چي د عملي تقوا پر ځاى شكلي او لفظي پرهيزګاري ترسره كړي. زموږ د ټولو ناخوالو حل په همدې كي دى چي نور نو د مذهبي نرګسيت دې ناروغۍ ته د عقلي او علمي اصولو په رڼا كي داسي درمل ومومو چي د ټولو لپاره ابدي روغتيا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نصوصو په تعبیر او تاریخ کي د تروریزم جرړې

له دې څخه هیڅوک سترګې نه شي پټولای چي موږ د اسلامي نړۍ په تېره د افغانستان په کچه دا څو لسیزې د تروریزم له لاسه رنځ وړو او د مذهبي تروریزم هر اړخیز قربانیان یو. دا په داسي حال کي چي دلته هره ناروا د مذهب په نوم تر سره شوې او ګڼو قتلونو ته د دین مقدسه جامه وارغوستل شوې ده. که پرون حکمتیار پر کابل راکټونه اورول، په ځواب کي یې نورو ټوپک سالارانو ناروا وژنې کولې، یا نن طالب په ځانمرګو بریدونو، سړک غاړې ماینونو، مخامخ جګړو او غلچکي بریدونو کي بې ګڼا افغانان وژني او د دین، ملي اصولو او نړۍ والو قوانینو پر بنسټ جوړ اسلامي دولت نه مني، د دې هر څه لپاره زموږ په خپل تاریخ او د نصوصو په تعبیر کي توجیهات لري. له تروریزم سره د مبارزې یو مهم اړخ همدا دی چي د ترهګرو د هغو تبلیغاتو مخه ونیول شي چي له امله یې ساده مسلمانان غولېږي او داسي انګېري چي د اسلامي نړۍ په لروبر کي روان فساد هغه اسلامي جهاد دی چي الله یې په قران کي امر کړی او رسول په خپل وخت کي عملي کړی دی، ځکه د دین په اساسي سرچینو کي هم د جهاد او وسله والې مبارزې نه یوازې یادونه شوې بلکي په ځینو وختونو کي یې وسله واله مبارزه اړینه بللې ده، مګر د افسوس ځای دا دی چي له لسیزو راهیسې د جهاد په نوم شوې فعالیتونه د دین له ار هدف سره اړخ نه لګوي. له بده مرغه زموږ تاریخ، فقهي متون، د احادیثو مراجع، شروحات، د دین په رڼا کي لیکل شوې ټولنیز اثار، سیاسي افکار، ادبیات، د مسلمانو اشخاصو ژوند لیکونه او د شریعت له مختلفو اړخونو سره تړلې بېلابېلې لیکنې ټول خپلو لوستونکو ته همدا پیغام ورکوي چي په دې نړۍ کي د مسلمان د ژوند یوازینی هدف د شریعت په رڼا کي د سیاسي واک تر لاسه کول او د زور زیاتي له لاري پر خلکو د ځانګړې ایډیالوژۍ تحمیلول دي. د دوی سیاسي فلسفه ټوله نړۍ یوکلی ګڼي چي باید او سېدونکي یې د یوه مرکز او یوه واکمن تر مستقیم تسلط لاندې د هغه نظام په سیوري کي ژوند وکړي چي د سیاسي مذهبي مشرانو له خوا ورته وړاندې کېږي، که څوک له دې فلسفې سره مخالفت ښیي نو د هغه وژل دیني فریضه ده، د داسي یوه نظام د نه شتون په صورت کي باید مسلمانان وسلې ته لاس کړي او د قوې په زور هر هغه خنډ له منځه یوسي چي د داسي نظام مخه نیسي. په قران کریم کي چي د کوم جهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه شوې هغه دوه ډوله دي یو یې د رسول له زمانې او د هغه له شخصیت سره تړاو لري چې د خدای د اخلاقي قانون په رڼا کې د رسول په مشرۍ له حق څخه د هغو منکرینو پر خلاف تر سره کېږي چې د حق دعوت په وړاندې خنډونه جوړوي، د خپل واک په دایره کې د خلکو فکري، فردي او مذهبي ازادي نه مني او هغه چا مخالفت کوي چې انسانان مساوات، روا بشري حقوقو او د منطقي لاربښوونو په رڼا کې د یوه الله لمانځنې ته رابولي. بل ډول یې له خپل ځان، مال، عقیدې او خاورې څخه د دفاع هغه مشروع حق دی چې د نړۍ ټول قانوني مراجع یې مني او دین هم جواز ورکړی دی. مګر دغه ډول جهاد څو لازمي شرایط لري چې د هغو له شتون پرته یې ترسره کول جهاد نه فساد دی. لومړی شرط دا دی چې د جهاد دغسې حکم د مسلمانانو افرادو او یا مختلفو ډلو ته نه دی متوجې، بلکې د دوی ټولنیزې ادارې او یا په اوسنۍ اصطلاح رسمي دولت ته راجع دی چې په دې اړه د تصمیم نیولو او ګام اخیستلو لپاره باید له ټولو مسلمانانو سره مشوره وکړي او کله چې هغوی ټول او یا یې اکثریت د دغسې ګام اخیستلو اجازه ورکړي نو دولت کولای شي چې د خپل ځان د دفاع په خاطر جهاد وکړي. مګر له دې سره یو بل شرط دا هم دی چې باید د خپل دښمن د مخنیوي او ځان د دفاع توان ولري او دغه ډول جهاد د دین، هیواد او ملت په ګټه وي، تر یوه قومانده لاندې وي، د اړوندې سیمې خلک یې ملا تړ وکړي او نتیجه یې هم پخپله د هغې سیمې خلک تر لاسه کړي.

زموږ بدمرغي دا ده چې د قران کریم او نبوي سنتو وروستی معقول جهاد مو په تروریزم بدل کړ او د خدای د اخلاقي قانون پر بنسټ د رسول له شخصیت سره تړلي ځیني اختیارات او اصول مو په خپل لاس کې واخیستل. که موږ خپل تاریخ، روایات او فقهي تعبیرات مطالعه کړو نو هلته هم ستونزه د همدې دوو جهادونو له نه توپیر او ناسم تعبیر څخه راولاړه شوې ده. زه یو ځل بیا پر دې ټینګار کوم چې که د اسلامي نړۍ حکومتونه په خاص ډول افغان دولت غواړي چې د تروریزم جرړې له منځه یوسي او د ترهګرو ایډیالوژیک ځواک وځپي نو اړینه ده چې تروریستان زموږ په شرعي اثارو کې له کوم څه څخه د ځان لپاره استفاده کوي هغه یو ځل بیا له سره وارزوي او په دې برخه کې مسلکي دین پوهانو ته دنده وسپاري چې د ترهګرو ناسمو توجهیاتو ته د دین د اصیلو لاربښوونو او روح په رڼا کې منطقي ځواب ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټيکنالوژي او ترهګري

طالبانو د خپلې واکمنۍ په وخت کې پر انځورونو بنديز لګولی وو. سينما، فلم، ويډيو، د کيمرې کارونه او ټلويزون ممنوع وو، موسيقي خو نو ښخي کفر ګڼل کېده او انټرنيټ ته يې نه لېوالتيا درلوده، نه موجود وو. مګر کله چې په دوه زره لومړي مېلادي کال کې د نړۍ والو ځواکونو په مرسته د دوی واکمني نسکوره شوه او دويم ځل بيا د پاکستان، سيمې او نړۍ والو استخبارتو په مټ د دې جوګه شول چې د هيواد په دننه کې د موجودې ادارې له ضعف او خلکو له عقيدې په ګټه اخيستلو ځان ته ځای پيدا کړي، نو مجبور شول چې يو وخت يې کوم څه ناروا، د شريعت خلاف او حرام بلل له هماغو شيانو څخه د خپلو تبليغاتو او پروپاګند لپاره کار واخلي.

نن موږ وينو چې طالبان د خپلو عملياتو ويډيو ګانې خپروي، له ترانو سره ډېره نرمه کمپيوټري موسيقي يو ځای کوي، په خپلو چاپي، ږغيزو او برېښنايي رسنيو کې له انځورونو پراخ کار اخلي، انټرنيټ کاروي او ډېری غړي يې نن له ټلويزون څخه استفاده کوي. دې حالت که له يوې خوا د نړۍ او نوې ټيکنالوژۍ په اړه د طالبانو پخوانی دريځ سخت باطل کړ او دوی يې اړ ايستل چې د شريعت له ادرسه يې د دې شيانو په اړه کومه فتوا صادره کړه وه بيرته يې په خپله ونه مني او د هغه څه کارونې ته اړ شي چې يو وخت به يې د هغو د کارونې له امله نورو ته سزاوې ورکولې.

له بلې خوا يې دا هم ثابته کړه چې ټيکنالوژي د ترهګرۍ له خپرولو سره ښه مرسته کوي، نن ترهګر په دې ښه پوهېږي چې د دوی لپاره ويډيو ګانې او نورې رسنۍ څومره مهمې دي، ټويټر، فېسبوک او هر ډول ټولنيزې شبکې په څومره اسانۍ د هغوی پيغام د نړۍ ګوټ-ګوټ ته رسولای شي؟ همدا وجــه ده چې هره ترهګره ډله پوره هڅه کوي چې د پيغام رسونې او اړيکو لـه نويو اسانتياوو پوره ګټه واخلي.

پـه پـر مختللـې نـړۍ کـې سـاينس او ټيکنـالوژي د خلګـو د سوکالۍ، ذهني ودې، هيـواد جوړونې، رغنيزو چارو، طبي پرمختګ، تعليمي هڅو، اقتصادي ګټو او نورو ښېګڼو لپـاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارېږي، خو په وروسته پاتې نړۍ خصوصا افغانستان کې له پرمختللې نړۍ راغلې ټېکنالوژي د ترهګرو او مذهبي مافيا لاس ته لوېدلې او د هغه ځه لپاره يې کاروي چې دا پېړۍ-پېړۍ يې زموږ خلګو او هېواد ته له بدمرغۍ پرته بل څه نه دي راوړي، د همدې ټېکنالوژۍ په مټ يا د هېواد ورانولو پلانونه طرحه کېږي او يا يې په مټ د کفر، ارتداد او ضلالت کرکجنې فتواوې خپرېږي.

موږ ته هغه وخت ټېکنالوژي مثبته ګټه کوي چې ترڅنګ يې اساسي فکري بدلون هم رامنځ ته شي، له فکري بدلون پرته به نوې ټېنکالوژي هره ورځ نړۍ ته زموږ د وحشت صحنې رسوي او له دې لارې به پر خپلو خيرغوښتونکو د تکفير فتواوې خپروو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سخت دریځۍ په وړاندي مبارزه څرنګه او ولي؟

سخت دریځي هغه بد مرغي ده چي د افغاني ټولني د ژوند هره برخه يې سخته ځپلې ده. دې تحمیل شوې مذهبي مافیا عاطفه له منځه وړې، مینه کفر ګڼي، د ژوند دایره يې تنګه کړې او هر ډول اخلاقي چوکاټونه يې مات کړي دي، نه فرهنګي دودونه مرعاتوي، نه قبیلوي جوړښتونه مني، نه سیاسي تعامل پېژني او نه د علم، منطق او عقل پر بنسټ ولاړو اصولو ته ژمن دي. له دین او مذهب څخه يې د کرکې، وحشت او تعصب یوه داسي اله جوړه کړې چي د نن سبا عملي – فکري الحاد ډېره پړه د همدې جهاد او جهادیانو پر غاړه ده.

سخت دریځي نه یوازي زموږ سیاسي او ټولنیز نظامونه ننګوي بلکي زموږ په فردي او کورنیو چارو کي هم مداخله کوي.دوی داسي عادت خپل کړی او ځان ته داسي واک ورکوي چي که ته ورسره کار نه لرې نو هغوی دي نه ایله کوي او تر هغو به درپسې وي چي یا د دوی ومنې او یا له دوی وتښتې یا ووژل شې، له همدې کبله د سخت دریځۍ په وړاندي مبارزه ډېر لومړیتوب لري.

څرنګه چي زموږ په ټولنه کي د سخت دریځۍ لویه سرچینه د دین په اړه ناسم پوهاوی دی له همدې امله باید تر ډېره بریده همدې اړخ ته جدي پاملرنه وشي، ځکه موږ د ژوند د نورو برخو په څېر د دین په زده کړه او ښوونه کي هم پر وارداتي مرکزونو، نصاب او ښوونکو تکیه کوو، تر څو چي په خپل هیواد کي دننه د دیني زده کړو ملي–افغاني مرکزونه، هیواد پال دیني او په عصري زده کړو سمبال علما او د وخت له غوښتنو سره سم دیني نصاب ونه لرو تر هغو به موږ د پردیو د دیني ایډیالوژیو، فتواوو، خوځښتونو، وسله والو باغیانو او د دیني مافیایي کړیو له انحصار سره مخ یو. فکر کوم افغان دولت او افغان ولس هیڅکله دې تشې ډکولو ته د یوې جدي مسلې په سترګه نه دي کتلي.

دا د حج او اوقافو، اطلاعاتو او کولتور او پوهنې د وزارتونو دنده ده چي په ګډه پر دې ستونزه کار وکړي او د یوه ګډ پروګرام په جوړولو د سخت دریځۍ ریښې وباسي. داسي دیني علما کم نه دي چي روان حالات يې ځوروي، په خپل دین، ولس او هیواد يې خوا بدېږي، د نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عصر په غوښتنو خبر دي او د بدلون اړتيا احساسوي خو له بده مرغه دولت يا له هغوی سره تماس نه لري او يا نه غواړي چي د سخت دريځۍ او ترهګرۍ لپاره په اوږده مهال کي دايمي حل ولټوي، ځکه دا يو واضح حقيقت دی چي دلته د هيواد د دښمنانو له خوا روان ناروا بغاوت په ظاهره ديني اړخ لري، ديني فتوا ورسره ملګرې ده، په اصطلاح مذهبي کړۍ او اشخاص يې ملاتړ کوي او د طالب، القاعدې او داعش په نوم د نورو د ګټو لپاره په شعوري او غير شعوري ډول استخدام شوي باغيان د خپلې ناروا جګړې هدف دا ښيي چي غواړي په هيواد کي يو شرعي-اسلامي نظام رامنځ ته کړي، څرنګه چي په هيواد کي د سواد کچه ډېره کمه ده نو د دغو کړيو د تبليغاتو تر اغېز لاندي راځي او ورسره ملګري کېږي، په تېره بيا چي اقتصادي، ټولنيز او تبليغاتي عوامل هم ورسره ملګري وي.

د سخت دريځۍ په وړاندي مبارزه د اقتصادي، ټولنيزو، سياسي او نظامي هڅو تر څنګ کلکو او منطقي ديني هڅو ته هم اړتيا لري، دا هغه سنګر دی چي دا ډېره موده بې جنګياليو پاتي شوی او دا مهال سخته اړتيا ده چي د دين، ملت او هيواد خواخوږي دين پوهان يو ځل بيا خپل دا مورچل د هغو شيطاني کړيو په وړاندي د مبارزې لپاره ګرم وساتي چي غواړي د شخړو، لانجو او وحشتونو له لاري زموږ دين بد نامه، هيواد مو کمزوری او ولس مو ټوټه-ټوټه کړي، مګر په دې برخه کي د دولت پوره پاملرنې او همکارۍ ته هم اړتيا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رواني جګړې مذهبي توجیهات

په هیواد ، سیمه او اسلامي نړۍ کې د ټولو روانو جګړو ظاهري شعار دا دی چې پر مخ بوونکي یې ځان مجاهدین ګڼي او خپله جګړه د جهاد په نوم د دین اساسي لاربښوونه بولي. په دې مانا چې د روانو خونړیو جګړو جګړه مار ځانونه د رسول په وخت کې له هغو صحابه وو سره پرتله کوي چې په مکه کې د نبوي دعوت تر لومړنۍ مرحلې وروسته یې د هجرت په مدني دوره کې د خپلو دښمنانو پر خلاف وسله واله جګړه پیل کړه، هغوی ته یې پر له پسې ماتې ورکړې او له کومه ځایه چې دوی شړل شوي وو د خپلې وسلې په زور یې بیرته لاندې کړ.

څرنګه چې قران کریم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د ژوند دعوتي او جهادي پېښې هم راخیستې او په یوه ډول د خپل رسول د دیني فعالیت داستان دی نو له همدې امله یې ډېری دغه ډول لاربښوونې تر ځانګړو حالاتو او شرایطو لاندې د هماغه په شتون کې له اړوندو قضایاوو سره تړاو لري. ځکه هغه د خپل قوم لپاره د الله وروستی رسول وو. که قران کریم په غور ولولو نو ترې ښکاري چې د الهي سننو په رڼا کې نبي او رسول د ځینو مشترکاتو تر څنګ یو لړ توپیرونه هم لري. له دې جملې څخه یو توپیر یې دا دی چې رسول د ځمکې پر مخ د خپل رب مجسم حجت وي کله چې هغه د خپلې دعوتي ساحې موجودو مخاطبینو ته الهي پیغام راوړي او تر ګڼو مرحلو وروسته یې د ده پر مستقیمو مخاطبینو حجت پوره کېږي نو بیا د رسالت په بهیر کې هغه مرحله راځي چې باید د خدای د اخلاقي قانون له مخې د هغه وخت د موجودو خلګو برخلیک څرګند شي چې یا په بشپړ ډول د طبیعي افتونو په وسیله له منځه ځي او یا یې سیاسي او ټولنیز نفوذ داسې ځپل کېږي چې لوی مجرمین په نابودۍ محکومېږي او رسول و ملګري یې سیاسي وټولنیز واک تر لاسه کوي.

د رسول او نبي تر منځ همدغه توپیر ګڼو مسلمانانو نه دی درک کړی له همدې امله د جهاد او وسله والې مبارزې همدغسې ځانګړې قوانین په خپل لاس کې اخلي او د اوسنۍ نړۍ د هغو مسلمانو او نامسلمانو په وړاندې یې کاروي چې په اصطلاح د جهادیانو له سخت دریځې سیاسي اسلام سره د یوه او بل عامل پر بنسټ جوړ نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسانو په وړاندې د ديني نظام په نوم د خاصې ډلې د واک تپلو او خاص دين منلو په پلمه جهاد او جګړه د هيڅ دين له مخې توجيه نه لري. په قران کريم او نبوي سنتو کې ګڼ ځايونه د هغه جهاد يادونه شوې چې د الهي سنت له مخې د خدای د اخلاقي قانون برخه ده مګر چا چې نه دی درک کړی هغوی د سي انګېري چې دا لاربښوونه د لمانځه، روژې، زکات، حج او نورو په شان هر مسلمان ته متوجې ده او که يې څوک نه مني يا يې نه کوي هغه په ترتيب سره مرتد او ګنهګار دی.

همدغه منطق زموږ ټول ديني تصور او ديني منابع سخت زيانمن کړي دي، ځکه د دې فکر پر بنسټ د دين غوښتنه دا ده چې يوازې د ګوتو په شمېر څو سخت دريځي مسلمانان پر حق، د جنت وړ او د اخروي تلپاتې بريا موندونکي دي. هر هغه څوک چې د دوی خاص تعبير نه مني يا کافر، مرتد او يا بې غيرته ګناهګار مسلمان دی. د دوی په اند نامسلمانه نړۍ به يا اسلام مني، يا به جزيه ورکوي او يا به جګړې ته چمتو کېږي. د همدغه فکر له مخې دوی د هر نامسلمان وينه تويول ثواب ګڼي، د فرانسي وروستۍ ناروا او اسلام و بشر ضد چاودونې هم د دغه فکر زېږنده دي. (کېدای شي ځيني نور عوامل هم ولري، خو کله چې يې له ملاتړ کوونکو ډلو او اشخاصو سره خبرې وکړئ دوی هماغه پاسنی منطق درته وړاندې کوي)

همدا وجه ده چې موږ د تفسير، حديث پوهنې، فقهې او عقايدو په برخه کې د دين زړو تعبيرونو او تشريحاتو بيا کتنې او د دين د اصلي سرچينو په رڼا کې د نوې نړۍ له عصري غوښتنو سره سم مسلکي ديني فکر ته سخته اړتيا لرو. دا مهال بايد د اسلام په روح خبرا و د معاصر جهان له سياسي، علمي، ټولنيزو ، مالي او فکري غوښتنو سره اشنا مسلکي دين پوهان د وينا او قلم له لارې د جهاد او د هغوی له فکر سره سم اسلامي خلافت په اړه د جګړه مارو هغه تصورات پخپله د دين په رڼا کې رد کړي چې هره سخت دريځه ډله يې د خپلو وينو تويولو لپاره د الله له خوا ورکړل شوی جواز ګڼي.

د دين په وسيله د سخت دريځۍ په وړاندې معقوله مبارزه يوازينۍ لاره ده چې کولای شو په وسيله يې د خپلو ولسونو په منځ کې د هغو سخت دريځو ډلو د نفوذ مخه ونيسو چې دا مهال يې زموږ په ټولنه کې د دين د نا سم تعبير او خاصو فرهنګي حالاتو له امله ريښې کړې دي. که دولتي او مدني ټولنې دې ټکي ته په پام د سخت دريځۍ په وړاندې عملي او فکري مبارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي نو له یوې خوا به د ټولنیزې او علمي اړتیا پر بنسټ هغه تشه ډکه شي چې دا ډېر وخت یې اړتیا احساسېږي او له بلې خوا به زموږ په ټولنه کې سخت دریځو ته د ناولې څېرې څرګندولو فرصت په لاس نه ورځي.

د سخت دریځۍ په وړاندې بې تفاوته پاتې کېدل هماغه پایلې لري چې نن موږ ورسره مخ یو، د دې ناولې پدیدې په وړاندې د مبارزې لپاره د دین له سم او بشردوست تعبیر پرته بل هیڅ لاره نه شته. که موږ غواړو چې بدمرغۍ او ناخوالې مو پای ومومي نو له دین څخه د ناوړې استفادې مخنیوی یې یوازینۍ لار ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین په معاصر فکر کي د امت او ملت شخړه

له کومه وخته چي د اسلامي نړۍ په کچه د مسلمانانو لویه واکمني له منځه تللې او د مسلمانانو له سیاسي – فقهي ادبیاتو سره سم د خلافت شرعي نظام ړنګ شوی له هغې ورځې تر ننه بېلابېلو ډلو او اشخاصو هڅه کړې چي اسلامي امت یو ځل بیا هماغه تاریخي دور ته وروګرزوي. د دې لپاره د دیني نصوصو په رڼا کي (چي ډېری تعبیرونه یې هم پر ځای نه دي کارول شوي) ګڼې نظري او عملي هڅې شوې دي، خو په ټوله کي یې پایلې له درنو زیانونو پرته بل څه نه دي.

که د فقهي له فني بحثونو هاخوا د معاصر دیني تعبیر ادبیات، لیکنې، نشرات او د یو ایډیال نظام جوړولو لپاره تر نولسمې پېړۍ وروسته خورې –ورې هڅې تر نظر تېرې کړو د ټولو تر منځ له ګڼو اختلافونو سره – سره دا یو ټکی مشترک دی چي د دې لارې لارویانو د اسلامي نړۍ ګڼ ملتونه د مسلمان امت تر شعار لاندي په داسي ستونزو کي ښکېل کړي چي د خلاصون یو ازینی لاره یې د ګردې اسلامي نړۍ په کچه د مختلفو رسمي جغرافیو تر جوړښت د محدود معاصرو دولتونو منل او د امت د سیاسي تعبیر پر ځای د هغه ار دیني شکل ته رجوع کول دي.

د خلافت لپاره مبارزه کوونکې ډلې او ګوندونه داسي فکر کوي چي په قران کریم او نبوي لارښوونو کي د امت کوم لفظ یاد شوی د هغه هدف په سیاسي او جغرافیایي شکل د ټولو مسلمانانو تر منځ د داسي یوه امارت شتون دی چي مشري یې د خلیفه په لاس کي وي. له دمشق، بغداد، ریاض، قاهرې او یا د بل اسلامي هیواد له کومې سیمې د مسلمانو پراخه جغرافیه اداره کړي، او سمهالي هیوادونه یې واړه اداري تشکیلات وي او هر مسلمان یې د خپل دیني فرض له مخې داسي اطاعت وکړي لکه د رسول په وخت کي چي د هغه موجودو ملګرو کاوه. په دې توګه ګواکي خلیفه پر ځمکه د خدای استازی دی، د امر منل یې دیني وجیبه ده او که یې څوک ونه مني یا د غسي کوم امیر ونه لري هغه د خدای په قهر اخته دی.

په دې ضمن کي نورو تعبیرونو او جزي اختلافونو ته له پام پرته ویلای شو چي د ملت په وړاندي د امت دغسي تعبیر د مسلمانانو تر منځ د ګڼو کړکېچونو او شخړو یو لوی عامل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د زمانې په بهیر کې هیڅکله د سیاست، نظام، ادارې، ټولنې، اقتصاد، زده کړو، ملي زعامت، چارو د ویش او نورو په اړه د انساني ټولنې افکار او مقررات په یوه ډول دوام نه شي کولای. دا یوه مستمره پروسه ده چې د زمانې په هر پړاو کې نوي نوښتونه او رنګونه خپلوي، څېرې یې بدلېږي، غوښتنې یې تغییر مومي او زاړه فکرونه او روشونه یې د ستونزو حل نه شي کېدای نو که موږ امت په همدې تعبیر واخلو ایا د اسلام د سیاسي، ټولنیزو، فقهي، مالي او نورو مسایلو په اړه د مسلمانانو د ژورو اختلافونو په دې دروان کې کولای شو ټول او یا یې ډېره برخه و ملتونه تر واحد اداري جوړښت لاندې د یوه ځانګړي فکري مکتب په پوښښ کې کنټرول کړو؟ هغه هم په داسې حال کې چې شرعي مسایل به د یوه خاص فکر تابع وي. څوک چې لږ شعور هم ولري هغه په دې پوهېږي چې دا هیڅ امکان نه لري.

په ټوله کې د ډېرى عامو مسلمانانو او په خاصه توګه څوک چې د اسلامي انقلاب، اسلامي سیاست او اسلامي خلافت یا په بل عبارت د شرعي نظام لپاره هڅه کوي لویه ستونزه د دین په روح د سم پوهاوی کمی، د تېر او اوسني تاریخ تر منځ د هر ډول توپیرونو نه درک او د دین و سیاست تر منځ داسې خلط دی چې له امله مو یې نه دین وساتلای شو او نه هیوادو ملت.

امت په اصل کې د یوه دین د پیروانو لپاره کارول شوې قراني اصطلاح ده او هلته خپل خاص تعبیر لري. هدف یې دا دی چې هر مسلمان د قران پر بنسټ د یوه خاص کتاب تر چتر لاندې د ځانګړي دین څښتنان دي چې ټول په یوه امت یادېږي، دا نه کومه سیاسي اصطلاح ده او نه هم د خلافت له نظام سره تړاو لري. مسلمانان پخوا هم یو امت وو او اوس هم یو امت دي، اسلامي امت په دې سره له منځه نه ځي چې مسلمانان د خپلو اړتیاوو پر بنسټ مختلف دولتونه ولري او د اسلامي نړۍ په کچه یې د واک چارې د بېلابېلو هیوادونو په خاصه جغرافیه کې اداره شي چې هلته مېشتو ټولو قومونو ته یې یو ملت ویل کېږي او د ملت ټول غړي له هر ډول فکري اختلافونو سره-سره خپلې ملي ګټې وپالې، د ساتنې لپاره یې مدني او سیاسي هلې-ځلې وکړي او د خپل وخت او حالاتو له غوښتنې سره سم داسې سیاسي نظام جوړ کړي چې په وسیله یې خپلې ګټې خوندي کړي.

دا کار نه له اسلام سره تضاد لري او نه د مسلمانو واحد امت ته زیان رسوي، که اسلامي نړۍ تر زر ډېر هیوادونه او ملتونه ولري نو هم ټول مسلمانان یو امت دی، ځکه په اساساتو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول د یوه دین، یوې عقیدې، یوه رسول او یوه کتاب لارویان دي، نه یې فقهي فرعي اختلافات د یوه امت کېدو وحدت ته زیان اړوي او نه د بېلابېلو اړتیاوو پر بنسټ جغرافیایي وېش.

کومې ډلې او اشخاص چې امت او ملت د یوه بل په وړاندې دروي، هغوی نه په تاریخ خبر دي نه په شریعت او نه د انبیاوو په سېرت. دغه ډول افکار د اسلامي نړۍ په منځ کې هغه وایروسونه دي چې مسلمانو هیوادونو او ملتونو ته یو ازې ویجاړې او مرګ راوړی له دې پرته یې بله هیڅ کارنامه نه ده کړې، که مسلمانان رښتیا هم غواړي چې د دین په رڼا کې ارام، پرمخ تللې او سوکاله ژوند وکړي د دغه ډول ډلو او افرادو ټول شعارونه دې یو ځل بیا د اوسنیو شرایطو او حالاتو په رڼا کې له موجودو امکاناتو سره سم وڅېړي، ماخذ دې یې وګوري، د قران او نبوي سنت له مخې دې یې پر تشریح تم شي او په دې اړه دې د امت د رښتنو او متخصصو پوهانو نظریات مطالعه کړي. د امت او ملت د متضاد بلونکو او د هر یوه په ار مفهوم د نه خبر درلودونکو بدمرغي همدا ده چې نه اساسي دیني پوهه لري او نه هم د روانو حالاتو په رڼا کې د خپلو اهدافو پر شوتیا فکر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملایان او سیاست

ملایان هم د بل هر افغان وګړي په څېر حق لري چي د هیواد د هرې چارې په اړه خپل نظر څرګند او د قانون په چوکاټ کي سیاسي و ټولنیز فعالیت وکړي. ملایان د افغاني ټولنې یوه لویه برخه ده او هیڅوک یې له پراخ اغېز څخه هم سترګې نه شي پټولای. دوی د مذهبي تقدس تر پوښ لاندي دومره زور لري چي د نظام له واکمنو سره هم نه شته. مګر له بده مرغه زموږ د هیواد مذهبي طبقه یا په اصطلاح ملایان خپل مذهبي دریځ په دې مانا اخلي چي د خلګو فردي، کورنی، سیاسي او ټولنیز فعالیت باید له هغه فکر او طرز سره سم وي چي دوی د خپلو حجرو، جوماتونو او مدرسو په چاپېریال کي زده کړی دی.

د دیني او دنیوي چارو تر منځ دغسي اختلاط لکه د ملایانو په فکر کي چي موجود دی هر هیواد او ملت د بشري کاروان له هر اړخیز پرمختیایي یونه شاته پاته کوي او په داسي حالت کي ښکېل پاتېږي چي د مذهب ټیکه داران به یې له ویښتانو تر جامو، تګ، خوراک، ناستې، ولاړې، شخصي ذوق او هر څه پوري ټولو چارو ته د مذهب په عینکو کي ګوري. که زموږ ملایان لا هم د دیني او دنیوي چارو تر منځ پولې او یو ه بل ته د دین او دنیا د اړتیا ادرسونه ونه پېژني نو تل به مو ټولنه د مذهب په نوم له هر اړخیزي انارشۍ سره مخ وي.

که د اسلامي نړۍ په تېره افغانستان کړکېچونو ته پام وکړو زموږ د منطقي پرمختګ مخه تر ډېره د مذهب په نوم د ملایانو همدې مفکورې نیولې چي غوړای هره لویه او وړه چاره د مذهب په ترازو کي وتلي. پر دې سربېره بل غم دا دی چي موږ د ملایانو له داسي تر اکم سره مخ یو چي ټولنې ته موږ د ملایانو عرضې او تقاضا ته پام نه کېږي. هر کال په زرګونو افغانان له مذهبي زده کړو فارغېږي او د فراغت لپاره هم هیڅ معیار نه شته. دې حالت په ټولنه کي د مفت خورو ډله لویه کړې او ټولنیزې وسیاسي شخړې یې زېږولي دي. ځکه د فارغېدونکو ملایانو تر نوي سلنه ډېر یې نه د عصري نړۍ په مسایلو او غوښتنو پوهېږي او نه د خپل هیواد له فرهنګ، دود او روانو جریاناتو له ژورو ریښو سره اشنا وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملايانو همدا ترکم زموږ هغه ستونزه ده چي تر دې دمه هيچا ورته پوره توجو نه ده کړې. زموږ په ټولنه کي د تعصب، بې خرته فتواوو او ټولنيزو وسياسي اړودوړ لوی علت همدغه د بې کيفيته ملايانو نه مهارېدونکي غير معياري مذهبي فعاليتونه دي چي د دوی له خپلي محدودې، تر وخت تېرې او خامي ايډيالوژی سره سم هيڅ پوله نه لري او بايد د دوی د واک سلطه د يو سړي له شخصي خيالاتو نيولي تر سياسته پر ټولو چارو داسي غوړېدلې وي چي دوی د خپل محدود، خام او راايسار شوي چاپيريال په دايره کي څه زده کړي هغه پر ټولو تطبيق شي، ځکه د دوی په باور همدا شريعت دی او څوک چي يې دغه ډول تعبير نه مني پر ضد يې هر ډول فعاليت روا دی.

که زموږ ملايان د سياست، ټولنې او دنيوي چارو په اړه له دغسي مفکورې لاس واخلي د طب، زراعت، صنعت او سوداگرۍ په څېر سياست او حکومت هم تر ډېره يوه دنيوي چاره وگڼي او د سمبالښت چاره يې سياستوالو ته خوشي کړي نو هم به د دوی ژوند هوسا شي او هم به مو هيواد او ملت پرمختگ وکړي. ځکه د مذهبي مشرانو اصل هدف د انساني افرادو اخلاقي تزکيه ده نه سياست، نظامي چارې او حکومت. خو له بده مرغه زموږ ملايانو خپل هدف له ياده ايستلی او د دسيسو له مخې په داسي څه کي ښکېل شوي چي ځان او جهان ټول يې تبا کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه او سیاست

په سیاسي ډګر کې د ښځو د ونډې، هڅو او فعالیت په اړه هم د مسلمانانو تر منځ د نظر یو والی نه شته، بلکې ډېری وګړي یې مخالفت کوي او ان دا د یو غربي یا کفري نظام مشخصه ګڼي چې ښځه پکې په سیاسي فعالیت بوختوي او په دولتي چارو کې ونډه لري.

په دې هکله ځینې نبوي احادیث وړاندې کوي چې ګواکې رسول الله ښځې له سیاسي هڅو او فعالیتونو منعه کړې دي. لاندې به ځینې دا ډول روایات نقل کړو:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ بَكَّارُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، أَنَّهُ شَهِدَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ بَشِيرٌ يُبَشِّرُهُ بِظَفَرِ جُنْدٍ لَهُ عَلَى عَدُوِّهِمْ، وَرَأْسُهُ فِي حِجْرِ عَائِشَةَ فَقَامَ فَخَرَّ سَاجِدًا، ثُمَّ أَنْشَأَ يُسَائِلُ الْبَشِيرَ، فَأَخْبَرَهُ فِيمَا أَخْبَرَهُ أَنَّهُ وَلِيَ أَمْرَهُمْ امْـــرَأَةٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْآنَ هَلَكَتِ الرِّجَالُ إِذَا أَطَاعَـــتِ النِّسَـــاءَ، هَلَكَتِ الرِّجَالُ إِذَا أَطَاعَتِ النِّسَاءَ» ثَلَاثًـــا. (مسند احمد، مسند ابی بکرة، شمېره: ۲۰۴۵۵)

ژباړه: له ابوبکره څخه روایت دی چې کله رسول الله ته د ده د یو لښکر د بریا خبر په دا سې حال کې راغی چې سر یې د عائشې په غېږ کې وو، نو ولاړ شو، سجده یې وکړه، بیا یې له زیري راوړونکي پوښتنې پیل کړې. ده په خپلو خبرو کې ورته وویل: دوی خپله مشري ښځو ته وسپارله. نو رسول الله وویل: نارینه اوس هلاک شول چې د ښځو اطاعت یې وکړ، نارینه هلاک شول چې د ښځو اطاعت یې وکړ. دا خبره یې درې ځله تکرار کړه.

څوک چې په سیاسي چارو کې د ښځو د ونډې اخیستو او فعالیت مخالف دي، هغوی له دې روایته استناد کوي چې اسلام هغې ته په سیاست کې د ګډون حق نه ورکوي. مګر دا روایت په څه-ناڅه توپیر له نورو سندونو سره هم نقل شوی چې ډېری طریقې یې کمزورې او د استناد وړ نه دي. خو دا روایت صحیح نه دی، ځکه په سند کې یې بکار بن عبدالعزیز دی. د ده په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حديث پوهان وايي:

و قال المزى : قال أبو بكر بن أبي خيثمة ، و عباس الدورى ، عن يحيى بـــن معين : ليس حديثه بشيء.

ابو بكر بن ابی خيثمة او عباس الدوري له يحی بن معين څخه نقل کړی چې د ده حديث هيڅ شی نه دي.

و قال البزار : ليس به بأس,و قال مرة : ضعيف.

بزار ويلي: باک پرې نه شته او بل ځل يې ويلي: کمزوری دی.

و قال أبو أحمد بن عدى : أرجو أنه لا بأس به ، و هو من جملـــة الضـــعفاء الذين يكتب حديثهم .

ابو احمد بن عدي ويلي: هيله لرم باک پرې نه شته،دی د هغو ضعفاوو له ډلې دی چې حديث يې ليکل کېږي.

دا روايت له مسند احمد پرته څينو نور کتابونو هم نقل کړی، خو په ټولو کي همدغه بکار بن عبدالعزيز راوي شته.

په مجمع الزوائد کي يې دا روايت هم نقل کړی:

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ –: " «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ يَمْلُكُ أَمْرَهُمُ امْرَأَةٌ» ". رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ عَنْ شَيْخِهِ أَبِي عُبَيْدَةَ عَبْدِ الْوَارِثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ وَلَمْ أَعْرِفْهُ، وَبَقِيَّةُ رِجَالِهِ ثِقَاتٌ

له جابر بن سمره څخه روايت دی چې رسول الله وويل: هغه قوم به هيڅکله بريالی نه شي چې د چارو واک يې له ښځې سره وي. دا طبراني په الاوسط کي له خپل شيخ عبيدة بن عبد الوارث بن ابراهيم څخه روايت کړی، زه يې نه پېژنم او نور راويان يې باوري دي.

وينو چې په سند کي يو راوي د طبراني استاذ عبيدة بن عبد الوراث ناڅرګند او مستور دی له همدې امله روايت صحت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صحیح البخاري او د حدیثو په ځینو نورو کتابونو کي دا حدیث هم شته چي:

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا عُيَيْنَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جَوْشَنٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ أَسْنَدُوا أَمْرَهُمْ إِلَى امْرَأَةٍ. (مسند ابی داود الطیالسي، مسند ابی بکرة: شمېره: ۹۱۹)

ژباړه: له ابو بکره څخه روایت دی چي رسول الله وویل: هغه قوم به هیڅکله بریالی نه شي چي خپلې چارې یې ښځې ته وسپارلې.

په بخاري، ترمذي او نورو کتابونو کي دا روایت له دې تفصیل سره نقل شوی چي کله رسول الله ته خبر ورسېد فارسیانو د خپل مړه شوي پاچا پر ځای د هغه لور وټاکله نو رسول الله پورتنۍ وړاندوینه وکړه.

دا حدیث که څه هم د سند له مخې کره دی، مګر په دې سره دا ثابتول چي په سیاسي چارو کي د ښځو فعالیت ممنوع دی، د حدیث او اړوندې کیسې له روح سره نااشنایي ده، ځکه دا د قانوني دستور په توګه یو فرمان یا په سیاسي چارو کي د ښځې د ونډې اخیستو په اړه د منعې امر نه وو بلکي د هماغه قوم په اړه یوه سیاسي شننه یا وړاندوینه وه چي دوی کله خپل واک دې ښځې ته وسپاری نو بریالي کېدا ای نه شي، ځکه رسول الله د هغه وخت فارسي رژیم ښه پېژندی، د هغوی پر سیاسي چارو یې ژور نظر درلود او په سیاسي لوبو کي د ښکېلو کسانو په وړتیا خبر وو د خپلې تجربې او مالوماتو پر بنسټ یې دا وړاندوینه وکړه چي رښتیا هم شوه.

حافظ ابن حزم بیا له پورتني حدیثه دا مفهوم اخیستی چي مېرمن له ولسمشرۍ پرته په نورو ټولو سیاسي او حکومتي چارو کي ونډه اخیستی شي. امام ابو حنیفه او ځینو مالکیانو ته دا خبره هم منسوبه ده چي هغوی په هر حال کي د ښځو سیاسي او حکومتي کار او زیار روا ګڼي. په ځینو تاریخي روایاتو کي خو دا هم ویل شوي چي د عمر فاروق په زمانه کي د یوه بازار اداري چارې یوې ښځې ته سپارل شوې وې.

په هر حال له پورتنیو ځینو روایاتو او یو کره حدیث پرته چي په سیاست او دولت کي د ښځو د کار مخالفین یې وړاندي کوي بل هیڅ داسي سند او لاسوند نه شته چي ثابته کړي په اسلام کي د ښځو سیاسي هڅې ممنوع دي. د هغو روایاتو او کره حدیث په اړه مو بحث وړاندي کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به ځيني هغه شواهد را واخلو چي ښيي په سياسي او دولتي چارو کي د ښځو ونډه يوه عادي مباح چاره ده. په دې برخه کي د نارينه او ښځينه توپير نه شته.

په قران کريم کي دي:

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ. (الحج: ۴۱)

ژباړه: هغه کسان چي که په ځمکه کي واک ورکړو، لمونځ قايموي، زکات ورکوي، په ښو چارو امر کوي او د بدو مخه نيسي. د چارو انجام خاص الله لره دی.

په دې ايت کي الله د نېکو کسانو ځانګړتياوي په ګوته کړي چي په دې کي يې د نارينه او ښځينه توپير نه دی کړی. هر مسلمان ښځه وي او که نر چي د خپل واک پر مهال پورتنی ښېګڼې ولري نو هغه د الله خوښ بنده دی.

په قران کريم کي د سبأ د ملکې يادونه هم شوې چي په خپل وخت کي د خپل ولس مشره وه. سليمان عليه السلام ورسره خبرې وکړې او هغې ايمان راوړ، په هيڅ قراني ايت او يا کره نبوي حديث کي نه شته چي سليمان عليه السلام دي هغه له خپله واکه ليري کړي وي. ځينو تفسير پوهانو يو شمېر داسي روايات نقل کړي چي ګواکي سليمان عليه السلام هغه له خپله تخته ګوښه او پر ځای يې بل څوک وټاکی، مګر دا ډول روايات له فني او معياري پلوه هيڅ ارزښت نه لري. نه قران د هغې پر مشرۍ نيوکه کړې، نه سليمان عليه السلام ورته په دې اړه څه ويلي او نه رسول الله په نبوي احاديثو کي د دې د واک په اړه ناخوښي ښکاره کړې ده.

مګر له ځينو کسانو سره کېدای شي دا پوښتنه پيدا شي چي که په سياسي چارو کي د ښځو ونډه اخيستنه روا وای، ولي رسول الله او خلفاء راشدينو په خپل - خپل وخت کي هيڅ دولتي دنده ورته ونه سپارله؟

دوی ته بايد ووايو چي رسول الله په داسي حال کي خپله مبارزه او د سمون فعاليت شروع کړ چي عربي ټولنه د ناوړه افکارو، دودونو، کړنو او جهالت په يوه داسي سمندر کي ډوبه وه چي ترې ايستل يې رښتيا هم په ښکاره يو ناشوني کار وو. خو دا نبوي عزم او هوډ وو چي عرب

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې له داسي جاهلي چاپېرياله د تمدن او پرمختګ هغه اوج ته ورسول چي يقيناً په دومره لږ وخت کي يې تمه ممکنه نه وه، مګر له دې هر څه سره-سره بيا هم د هغوی نفسيات او رواني حالت دې ته چمتو نه وو چي ښځې ته يې په دولتي او سياسي چارو کي ونډه ورکړې وای، د ځينو تاريخي رواياتو پر بنسټ دوی له هغه حالته را بدل شوي ول چي يو شمېر کسانو به خپلې لوڼې او خوندې ژوندۍ ښخولې. ښځې يې د يو بې ارزښته متاع په څېر پلورلې، د يوه کمزوري حيوان ارزښت او قيمت تر ښځې لوړ وو، ښځې ته يې د يو ناولي موجود په توګه کتل او هغوی يې يوازې د جنسي تسکين وسيله بللې او بس. رسول الله صلی الله عليه وسلم هغوی له دې حالته دې ته راوستل چي ښځو ته يې حقوق ورکړل، د ځان واکداره شوه، د مېرمنې، مور، خور، لور او نورو په توګه ورسره د ښه چلند توصيه وشوه، په ديني چارو کي يې له نارينه وو سره يو ځای ونډه اخيسته، له رسول الله سره يې بيعت کاوی، د جومات، جمعې او اخترونو په ديني غونډو او عباداتو کي يې د ګډون حق وموند، د نارينه وو له ديکتاتورۍ وژغورل شوه، د کار، تجارت او ازاد فعاليت حق ورکړل شو، په مېراث کي يې برخه وموندل او بالاخره له نارينه وو سره په يوه کتار کي ودرېده.

مګر رسول الله يو ځانګړی دولتي منصب بيا هم له دې کبله ورته نه دی سپارلی چي پورتنيو پرمختګونو ته يې ګواښ پېښولای شوای. ان ځينو کسانو له نارينه وو سره په کورنيو چارو کي د ښځو پر خپلواک نظر شريکولو هم نيوکي کړې دي، عمر رضی الله عنه رسول الله ته وويل: زموږ ښځو په مکه کي له موږ سره دومره خبرې نه شوای کولای، خو مديني ته له راتلو وروسته هغوی له انصارو ډېر شيان زده کړل. ځيني کسان په دې هم خپه ول چي ښځې ولې د جومات لمنځونو ته ځي، دې ټولو ته په پام رسول الله هغوی پر دولتي دندو ونه ګومارلې، مګر په غزواتو کي يې له دوی سره په ګډو ځايونو کي ګډون کړی او ښه رول يې لوبولی دی.

له دې ښکاري چي رسول الله د شوي پرمختګ د ساتني په موخه هغوی ته ځانګړې دولتي څوکۍ ورنه کړه، خو هيڅ ځای يې نه دي ويلي چي په دولتي او سياسي چارو کي د ښځو ګډون ناروا او غير اسلامي کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستاني او افغاني ملايانو توپير

موږ له دې امله افغاني مدرسې او په ټوله کې د مذهبي زده کړو بهير د پاکستان د مذهبي زده کړو له بهير سره پرتله کوو چې يو خو زموږ مذهبي زده کوونکي له نورې نړۍ سره چندان بلد نه دي او بل ډېرى افغاني طالبانو او ملايانو په پاکستان کې مذهبي درسونه لوستي دي.

د افغانستان له مذهبي بهير سره د پاکستان د طالبانو او ملايانو يو لوى او ځرګند توپير دا دى چې د هغوى ملي روحيه ډېره پياوړې ده. خپلې ملي ګټې، ملي څېرې، ملي لومړيتوبونه او هيواد وملت پالنه پېژني. له ملا تر طالبه ټول يې له ملي مسايلو سره ژوره علاقه لري، له خپلو ملي ارزښتونو سره اشنا دي، په خپل ملت، هيواد، پوځ، ملي بيرغ، ملي سرود او دولت وياړي. خپله ملي ژبه زده کوي، په خپل نصاب کې يې داخله کړې او ګڼ کتابونه يې پکې ليکلي دي ان د ډېرى پاکستاني طالبانو خپل ملي سرود په ياد زده وي. ځرنګه چې کريکټ د پاکستان ملي لوبه ده له همدې امله ټول پاکستانيان که څه هم ملا او طالب وي له دې لوبې سره سخته مينه لري. کله چې د پاکستان ملي او نورې لوبډلې له کوم بل هيواد سره په سيالي بوخت وي نو دوى يې خورا په شوق تعقيبوي، د خپل هيواد ټول مشهور لوبغاړي پېژني، په کارنامو يې خبر دي او د هغوى حالات مطالعه کوي.

يو چا راته کيسه کوله چې د پاکستان د کريکټ ملي لوبډلې له يوه هيواد سره مهمه لوبه درلوده. د مدرسې يوه زده کوونکي د راډيو له لارې په مستقيم ډول د لوبې حالات تعقيبول او ګوشې يې په غوږو کې وې پر سبقه ناست وو کله چې يوه پاکستاني لوبغاړي څلوريزه ووهله نو ده بې اختياره وويل: اه. استاد ورته وويل: څه کوې؟ ده وويل: چوکه (څلوريزه) يې ووهله. همدا راز جاويد احمد غامدي په خپل کتاب مقامات کې د وتلي ديني عالم امين احسن اصلاحي په حالاتو کې له خپل هيواد پاکستان سره د هغه مينه يادوي او ليکي چې کله به د پاکستان او هند د کريکټ ملي لوبډلې د يوه بل په وړاندې د سيالۍ ډګر ته ووتې نو تر هغه وخته به يې پو ښتنه کوله چې وروستۍ پايله به ځرګنده شوې نه وه. همداسې نور ګڼ مثالونه شته چې له خپل هيواد او ملي مسايلو سره د پاکستاني ملايانو او طالبانو مينه او خواخوږي ثابتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکستاني مدرسو کې له عصري علومو، ساینس او ټیکنالوژۍ سره هیڅ مخالفت نه کېږي، بلکې ډېرې مدرسې یوه دیني زده کوونکي ته په دې شرط داخله ورکوي چې باید تر یوه حده یې ښوونځي هم لوستي وي. ان د ځینو مدرسو د لوړې داخلې یو شرط دا هم دی چې باید زده کوونکی د لسم ټولګي سند ولري. دا مهال چې په ټوله نړۍ کې انګلیسي ژبه له هره پلوه مهمه ده او د نوي عصر ګڼ پرمختګونه له هغې سره تړاو لري او تر ډېره د ساینس وټیکنالوژي ژبه بلل کېږي له همدې امله انګلیسي د ډېرې پاکستاني مدرسو د نصاب لازمه برخه ده.

پر دې سربېره د پاکستاني مدرسو مدیران، استادان او مسؤولین د اسلامي نړۍ ان د غربي هیوادونو له مذهبي ادارو، مدرسو او پوهنتونونو سره پراخې اړیکې لري، تر منځ یې تګ – راتګ، د افکارو تبادله او همکاري شته. د پاکستان ملایان او طالبان په داسې حال کې له خپل دولت او حکومت سره ښې اړیکې پالي، همکاري ورسره کوي او په ګڼو ادارو کې په سیاسي او اداري فعالیتونو بوخت دي چې له ډېره وخته د دې هیواد مذهبي کړۍ، ګوندونه او مدرسې د خپل پوځ او حکومت پر ګڼو پالیسیو د شریعت په رڼا کې پراخې او ژورې نیوکې لري. مګر له دې سره – سره هغوی هیڅکله خپل پلویان، شاګردان، مریدان او ملاتړي د پوځ او دولت پر خلاف وسله والې مبارزې او بغاوت ته – نه هڅوي ځکه هغوی په دې پوهېږي چې وسله وال بغاوت هم زموږ په زیان دی او هم د ټول هیواد او ملت. دوی درک کړې ده چې که په کومه سیمه کې یو ځل د ټوپک او وسلې کولتور رامنځ ته شي بیا یې مهارول ډېر سخت کار دی. دا په داسې حال کې چې هلته د ګڼو مذهبي فکرونو مدرسې، ګوندونه او جریانونه موجود دي. مګر له هر ډول فقهي او فکري اختلافاتو سره – سره دوی ټول پر ملي مسایلو او ملي ګټو یوه خوله دي. ان د پاکستان ځینې مذهبي جهادیان، مدرسې او دیني اداري نشراتي ارګانونه لري، رغېزې، انځوریزې، برېښنایي او چاپي رسنۍ لري او ګڼې خیریه اداري پر مخ بیایي.

پاکستاني ملایان او طالبان نه د ښځو له زده کړو سره مخالفت کوي او نه یې د سیاسي، ټولنیز، اقتصادي او فرهنګي فعالیت خلاف دي. په پاکستان کې بې نظیر بوټو لومړۍ وزیره وه او ګڼې ښځې په پوځ او ملکي اداره کې په کار بوختې دي، خو هیڅکله پاکستاني ملایانو دا شیان د دولت، پوځ، هیواد او ملت پر خلاف د جهاد د فرضېدو لاملونه نه دي ګڼلي، بلکې په هر حالت کې یې له خپل دولت سره همکاري کړې ده. سره له دې چې په نظري ډول د دغسې چارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت هم کوي خو دوی په عمومي ډول د پاکستان ملي ګټې تر هر څه مهمې ګڼي خو له بده مرغه زموږ په هیواد کي بیا د همدغو ملایانو په لاس د روزل شویو ملایانو او زده کوونکو فکر او عمل ډېر جلا دی. سره له دې چې د پاکستان خپل ملایان او طالبان همدارنګه افغاني ملایان او طالبان هلته دا هرڅه مني او په اړه یې هیڅ نه وایي بلکې په عملي او نظري ډول یې قبول کړي دي. خو کله چې همدغه چارې له افغانستان سره تړاو پیدا کوي نو هلته د ټولو نظر سل په سلو کي بېل وي او پر همدغه اساس زموږ دولت بې لارې ګڼي او پر ضد یې وسله وال بغاوت د شریعت لازمي غوښتنه بولي.

د پاکستاني مذهبي کړیو یوه بله لویه ښېګڼه دا ده چې تر منځ یې همغږي شته، هر ډول مذهبي جریانونه یې ځانګړې مرکزي اداره لري. مثلا د دیوبندیانو مدرسې د وفاق المدارس پاکستان تر چتر لاندې رسمي فعالیت کوي او د پاکستان په ګوټ-ګوټ کي د همدې فکر مدرسې له دولت او دې ادارې سره ثبت شوې دي. د ټولو لپاره یې یو ډول نصاب چمتو کړی او یوه پالیسي لري. که څوک د هغې مخالفت وکړي سمدستي یې د وفاق المدارس له بهیره باسي او بیا ټول ورسره اړیکې شلوي. د بېلګې په توګه کله چې په اسلام اباد کي د مولانا عبد العزیز تر مشرۍ لاندې یوې مدرسې د امر بالمعروف او نهې عن المنکر په نوم ځیني توند او خپل سري ګامونه واخیستل نو د وفاق المدارس ادارې له دې امله جلا کړه چې د دوی د تګلارې مخالفت یې کړی وو. پر دې مدرسې بیا د پاکستان پوځ عملیات وکړل ګڼ زده کوونکي او د دې مدرسې چارواکي یې ووژل چې په وژل شویو کي د مولانا عبد العزیز ورور غازي رشید هم وو. په خپله عبد العزیز یې ژوندی ونیو او ډېر وخت بندي وو. د عملیاتو پر مهال چې کوم زده کوونکي ووژل شول په هغو کي ګڼ ماشومان هم وو، خو له دې ټول ظلم او وحشت سره-سره د پاکستان ملایانو، جهادي او مذهبي ډلو، سیاسي ګوندونو او لکونو مدرسو نه د دولت او پوځ پر خلاف وسله وال بغاوت وکړ او نه یې د هغوی د کفر فتوا صادره کړه. ان د پاکستان د پخواني ستر مفتي مولانا محمد شفیع زوی او د وتلي دیوبندي ملا تقي عثماني ورور رفیع عثماني په ورځپاڼو کي دا جګړه داسي وبلله لکه د اسلام په لومړني تاریخ کي چې د علي او معاویه تر منځ پېښه شوې وه. مطلب یې دا وو چې دواړه لوري په خپل شرعي اجتهاد کي تېروتي دي، هر لوري ته به الله نېکه بدله ورکړي، که څوک په اجتهاد کي غلط وو د هغه به یو اجر وي او که حق ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلی وو د هغه به دوه اجره وي.

د پاکستان ملایان او طالبان د اساسي قانون په رڼا کي پر ډیموکراسۍ او ټولټاکنو باور لري او د ووټ یا رایې په وسیله د خپل سیاسي برخلیک ټاکنه دیني مسولیت ګڼي همدا وجه ده چي هلته ګڼ مذهبي ګوندونه په رسمي ډول سیاسي فعالیت کوي او تل سیمه ییزو و ملي ټولټاکنو ته خپل کاندیدان وړاندي کوي. د هرې مذهبي ډلې ملایان او طالبان په دې مسایلو کي له خپلو ډلو سره اوږه پر اوږه ولاړ دي او پاکستانیان دې ته هڅوي چي په انتخاباتو کي د دوی د ګوند او کاندید ملاتړ وکړي. پاکستاني ملایان په خپلو لیکنو او ویناوو کي د پاکستان خلګو ته وایي چي رایه یو امانت دی باید دوی خپله رایه مذهبي ګوندونو ته ورکړي، ځکه هغوی غواړي چي په پاکستان کي شرعي نظام راولي. مانا دا چي د ټولټاکنو په وسیله واک تر لاسه کول هم د اسلامي مبارزې یوه برخه ده. په داسي حال کي چي زموږ ډېری ملایان ټولټاکنې او انتخابات مطلق کفر ګڼي او په هیڅ ډول دې ته نه دي تیار چي له دې لارې سیاسي مبارزه وکړي. د حیرانتیا ځای دا دی چي همدغه افغاني ملایان او طالبان د پاکستان مدرسې، مذهبي ګوندونه، شیخان او مفتیان د ځان لپاره قدوه، نمونه، مشران او استادان ګڼي خو هغوی چي په پاکستان کي پر کومه لار روان دي هماغه تر کربښې دې خواته کفر او ضلالت ګڼي او هلته یې هم ورسره مني او هم چي فرصت په لاس ورشي په دې چارو کي ورسره ونډه اخلي. زه ګڼ داسي ملایان او طالبان پېژنم چي پاکستان ته تر تلو وروسته یې کله د هغه ځای تابیعت تر لاسه کړ نو په مذهبي ګوندونو کي داخل شول او په ټولټاکنو کي یې ونډه واخیسته، مګر په افغانستان کي به یې همدغه چارې کفر او ناروا ګڼلې.

پاکستاني ملایان او طالبان پر خپل دولت او پوځ باور لري او داسي انګېري چي دوی له نورې نړۍ سره کوم سیاسي روابط پالي او یا تړونونه ورسره کوي دا د هغوی کار دی، دوی په دې برخه کي مسلکیان دي باید پرېکړو او تصمیمونو یې باور ولرو ځکه نو هغوی هیڅکله په دې وجه د خپل دولت پر خلاف وسله نه ده پورته کړې چي ولي مو له امریکا سره ستراتیژیک تړون کړی او د اسلامي حکومت او یا ډلې پر خلاف ولاړ یاست. دوی که دغه ډول اعتراض لري نو د مدني حرکتونو او لاریونونو په وسیله خپل اواز اوچتوي تشدد او تاوتریخوالي ته هیڅکله لاس نه اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستان مذهبي بهير له دې امله هم زموږ تر مذهبي بهير غوره دی چي د دوی د فتوا لپاره ځانګړي اشخاص او اداري لري. هر څوک نه شي کولای چي پر خپل سر په تېره بيا د جهاد، ارتداد، وسله وال پاڅون او ملي مسايلو په برخه کي له څه تخصص او پراخ اعتبار پرته فتوا ورکړي. په دې ډول مسايلو کي هغوی خپل منځي غونډې کوي، تړولې اړوندې کړې او اشخاص په جريان کي اچوي او بيا يو مناسب تصميم نيسي. له بده مرغه په افغانستان کي نه د فتوا ځانګړي مرکزونه شته او نه په دې اړه تخصصي زده کړو او کاري تجربې ته کتل کېږي هر ملا په هر وخت کي هر ځای د هر ډول لويو مسايلو په اړه فتوا اوې ورکوي.

لنډه دا چي زموږ او د دوی ملايان او طالبان له يو-بل سره دومره توپير لري لکه ځمکه او اسمان. زموږ ملايان نه په ملي مسايلو پوهېږي او نه ورسره علاقه لري. ملت او هيواد پالنه د شريعت خلاف ګڼي، د هر نظام پر ضد يې د کفر، ارتداد او غلامۍ فتوا ورکړې، ډېری يې د عصري زده کړو او ښځې د سواد خلاف دي، ښځو ته د کار اجازه نه ورکوي، ځانونه په هر ډول نړۍ والو، ملي، سياسي، نظامي، فرهنګي، ساينسي او تخنيکي مسايلو کي متخصصين ګڼي او هر څه ته د مذهب له زاويې ګوري. خو کله چي دغه طالبان او ملايان تر کرښې وا اوړي او پاکستان ته ورسېږي نو د سياست، حکومت، عصري زده کړو، ښځو د سواد، کار او هر څه په اړه يې دريځ يو سلو نوي درجې توپير وکړي هلته هم دا هر څه زغمي او هم پکي فعاله ونډه اخلي، خو تکه هغه وخت راپريوزي چي د پاکستاني استخباراتي کړيو او مذهبي اشخاصو او ډلو په مرسته او فتوا د يو سيستماتيک پلان له مخې د پولې دې غاړې ته د جهاد په پلمه رالېږل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي زده کړو بهیر ته یوه کتنه

ایا پوهېږئ چې په هیواد او سیمه کې د اسلامي زده کړو مرکزونه څه تدریسوي؟ او ایا هلته تدریسېدونکي مواد د دین له روح او وخت له غوښتنو سره سمون لري؟ د دې پوښتنو په ځواب د پوهېدو لپاره باید د اسلامي زده کړو بهیر ته لنډه کتنه وکړو.

دا مهال خو په هیواد کې دننه د اسلامي زده کړو لپاره په عمومي ډول داسي مرکزونه نه شته چې نصاب یې له سره ارزول شوی وي او هغه څه پکې تدریس شي چې واقعا د دین، هیواد، ملت او وخت غوښتنه وي. د اسلامي زده کړو یو اړخ د قران کریم د حفظ په نوم هغه شخصي دارالحفاظونه دي چې ماشومان پکې لومړی د قران کریم ناظره وایي او تر یو مودې وروسته یې حفظ پیلوي چې د درس طرز یې خورا ځورونکی دی. ځکه ډېری استادان یې د ماشومانو په وړاندې له خشونته کار اخلي، تر خپل برداشت ډېر بوج ورباندې راولي، عمر ته د نه پاملرنې او سم نظارت د نه شتون له امله په اخلاقي فساد اخته کېږي، هلته د موجود ناسم چیریال او خشونت له امله یې یو محروم او ځورېدلی احساس په لاشعور کې ځای نیسي او په کم عمر کې د قران یادونې د سخت پشار له امله په ذهني، عصبي او رواني ناروغیو اخته کېږي چې دولت، مدني ټولنې، کورنۍ او اولس باید د دغسي مدرسو وضعیت ته جدي پاملرنه وکړي، ځکه هلته لوی شوي ماشومان ډېر وخت د ټولنې لپاره د مادي او معنوي زیان سبب ګرزي.

همدغه حالت له هیواده بهر په ګاونډي هیواد پاکستان کې هم دی. پر دې سربېره دلته او هلته دواړو ځایونو کې هڅه کېږي چې ماشومان د بغاوت او ترهګرۍ په روحیه وروزل شي. دا مهال چې کوم ماشومان ځانمرګي بریدونه کوي په هغوی کې لویه برخه یې همدغه حافظان او یا قاریان وي.

د اسلامي زده کړو بل اړخ د اسلامي علومو په نوم هغه مرکزونه دي چې د مدرسو او درسونو په نوم یادېږي. دا مهال د هیواد په لویو ښارونو او لري پرتو سیمو کې ګڼې لویې او وړې مدرسې و درسونه شتون لري. پر دې سربېره د افغان زده کوونکو یو لوی شمېر له هیواده بهر په نورو هیوادونو په ځانګړې ډول پاکستان کې هم په دیني زده کړو بوخت دي چې د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

علومو تر نوم لاندې مختلف فنون لولي. څرنګه چې په هیواد کې دغه ډول ډېرې مدرسې او درس ځایونه د پوهنې له وزارت سره نه دي ثبت، ان ځیني خو یې د دولت له کنټروله په دباندې سیمو او یا بهرنیو هیوادونو کې دي، له همدې امله د اسلامي زده کړو لپاره مشترک او واحد تعلیمي نصاب نه شته. هره مدرسه او درسځای ځان ته نصاب او د زده کړې طریقه لري.

زما د خپلې تجربې او مشاهدې پر بنسټ د ټولو مدرسو، درسونو او ان د شرعیاتو په نوم د پوهنځیو درسي مواد خورا کمزوري، تر وخت تېر او په ګڼو مواردو کې د سیاسي او ټولنیزو لانجو راپورته کوونکي دي.

په ډېرې مدرسو او درسونو کې نن هم په تنکیو ماشومانو شروط الصلاة، قدوري، خلاصه کیداني، کنزالدقائق، منیة المصلي، پنج کتاب، ګلستان، بوستان او دې ته ورته نور کتابونه لولي چې دا کتابونه په هیڅ ډول د ماشومانو له سویې سره مناسب نه دي. ځکه که غواړو چې ماشومان مو لومړني دیني مالومات تر لاسه کړي، نو ولې دغه ډول کتابونه د هغوی په مورنۍ ژبه نه ورته وایو؟ یو ماشوم به څرنګه د شروط الصلاة، قدوري او نورو کوچنیو فقهي کتابونو په سخته او زړه عربي وپوهېږي؟ بله خبره دا ده چې ماشومان د کلاسیکو فارسي اشعارو او نثر لوستلو ته څه اړتیا لري؟ دا کومه هوښیاري ده چې د پردۍ ژبې کلاسیک شعري او نثري ادبیات مو زموږ پر ماشومانو د دین په نوم تپلي دي؟

له لومړنۍ مرحلې پرته چې د منځنیو درجو زده کوونکو ته کوم څه ورښودل کېږي نو د هغوی ډېری وخت د عربي ژبې پر صرف، نحوه او د منطق پر زړو کتابونو تېر شي چې له بده مرغه په دې وخت کې نه په عربي پوه شي، نه یې له ګرامر سره اشنا وي او نه د منطقو په سروبر خبر وي. ځکه د دې فنونو کتابونه له کلاسیک سبک سره سم دومره پېچلي لیکل شوي چې د اصل هدف پر ځای یې په متن پوهېدل خورا ستونزمن کار دی. د دې پر ځای چې لوستونکي د عربي ژبې ګرامر زده کړي او یا د منطق په مسایلو پوه شي د هغوی ډېر وخت پر دې تېرېږي چې څرنګه د مراح الارواح، کافیې او ایساغوجي متن، حاشیې او نکتې سره ولګوي؟.

لنډه دا چې د تدریس طریقه او د لیکنې سبک یې خورا وخت ضایع کوونکی او له اصل مسیره اړوونکی دی. پر دې سربېره په همدې وخت کې د زړې یونانې فلسفي ځیني هغه زاړه کتابونه هم تدریسېږي چې په دویمه هجري پېړۍ کې د هغه وخت له غوښتنو سره سم عربي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژباړل شول او په څنګ کي يې د علم کلام ځيني کتابونه هم د نصاب برخه ده. د فلسفې او علم کلام د غه کتابونه ټول پر داسي مسايلو بحث کوي چي نن يا ورته اړتيا نه شته او يا بايد د وخت له غوښتنو سره سم په نوي، اسانه او لنډ ډول تدريس شي.

په وروستۍ مرحله کي د فقهې، تفسير او احاديثو هغه کتابونه راځي چي تر لوستلو وروسته يې عموما زده کوونکي د فراغت سند تر لاسه کوي او په اولسي اصطلاح د ملا يا مولوي درجې ته رسېږي. د نصاب دا مرحله هم سختې ستونزې لري، ځکه يو خو زموږ مذهبي فکر د خپل ځانګړي کورني او ټولنيز چاپيريال له امله پر تنګ نظرۍ او تعصب ولاړ دی او بل چي کله يو زده کوونکی د اسلامي زده کړو چاپيريال ته دننه شي نو طبعا د اسلامي احکامو په تعبير او تفسير کي له ګڼو اندونو او نظرونو سره اشنايي پيدا کوي. خو زموږ په ديني مدرسو کي هڅه دا وي چي زده کوونکو ته باور ورکړل شي چي په دې سيمه کي له کلونو او پېړيو راپاته او مروج ځانګړی مذهبي تعبير بالکل کره او وروستی دی چي بايد په اړه يې هيڅ ډول شک، نقد او نيوکې ته ځای پاتي نه شي، هر هغه نظر او تعبير بايد په سخته رد شي چي زموږ له مذهبي تعبير سره مخالفت لري. له همدې ځايه په زده کوونکو کي د کرکې، تعصب او نه زغم روحيه نوره هم پياوړې کېږي. همدغه ذهنيت سبب ګرزي چي زده کوونکي د فقهې او عقيدوي مسايلو په تعبير کي د هغه شخص، ډلې او هيواد تر اغېز لاندي را شي چي دوی پکي زده کړې کړې وي.

د دې پر ځای چي هغوی فکر کولو، عقل کارونې، د خپل فطري استعداد ودې او نوښت ته راوبولي، دوی ته په کلکه ويل کېږي چي بايد د خپل استاد، شيخ، پير او نوي وزاړه مذهبي لارښود هره خبره له څه فکر او غور پرته په پټو سترګو ومني، هره فتوا يې حقه وبولي او هره بيان شوې مسئله يې عملي کړي، هلته له اجتهاد او نوښت سره سخت مخالفت کېږي او ټول زور يې پر دې وي چي زده کوونکي د ړانده تقليد په خپلو ځانونه د جنت حقدار وګرزوي. له دې سره-سره هغوی د بدعت او سنت په نوم د ژوند کولو له ډېری نويو طرزونو او وسايلو سره هم مخالفت کوي او لويه بدمرغي دا ده چي دوی د سياست او له نامسلمانو ډلو او هيوادونو سره د چلند يو خورا حيرانوونکی دريځ لري. د دوی زاړه کتابونه، استادان، شيخان، مفتيان او له دې بهير سره تړلي ټول کسان په دې اند دي چي د نامسلمانو په وړاندي جګړه په هغه صورت کي فرض کفايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چي دوی تېری نه وي کړی او که تېری وکړي بيا پر نر، ښځه، مرېيي او هر هغه څا چي په يو نه يو ډول ورسره کومک کولای شي د لمانځه او روژې په څېر فرض ده. اهل کتاب(يهودان او عيسويان) به يا جزيه ورکوي، يا به اسلام مني او يا به وژل کېږي چي د جګړې په صورت کي به يې ژوندي نارينه، ښځې او ماشومان په مرېيتوب نيول کېږي. د برخليک په اړه به يې بيا د دوی مشران پرېکړه کوي چي ايا ښځې يې د مينځو په توګه ساتي، جنسي وفزيکي ګټه ترې اخلي او که يې د پيسو په بدل کي او يا له څه بدلې پرته خوشي کوي؟ د نارينه وو او ماشومانو په اړه هم دغسي احکام دي. نور نامسلمان ملتونه يوازې د اسلام منلو او جګړې اختيار لري او بس.

د سياست په اړه يې نظر دا دی چي بايد د چارو ټول واک د مذهبي مشرانو په لاس کي وي او هغه ډول نظام پلی کړي چي د دوی په کتابونو کي يې احکام بيان شوي دي او موږ د طالبانو، داعش، القاعدې او نورو سخت دريځو ډلو په شکل ليدلی دی.

لوستونکي دي دا ګومان نه کوي چي موږ د فقهې، تفسير او احاديثو له ټولې ذخيرې سره مخالف يو او نه يې منو. بلکي هدف مو دا دی چي هلته بيان شوي تعبيرات د مفسرينو، فقهاوو او حديث پوهانو له خوا د خپل وخت د غوښتنو پر بنسټ شوي تعبيرونه دي، موږ د دوی هڅو او زحمت ته د قدر په سترګه ګورو مګر له دې سره-سره موږ هم حق لرو چي زاړه نظريات، افکار او مسايل له سره وارځوو او د د دين د کره منابعو، منطق، اساسي بشري حقوقو او علم په رڼا کي يې هغه څه ومنو چي د منلو وي او هغه څه يې رد کړو چي د منلو نه دي. نن دې ته سخته اړتيا ده چي يادو اسلامي فنونو ته له سره بيا اصولي کتنه وشي او د ګڼو فرهنګي، مالي او سياسي لاملونو پر بنسټ د دين سخت دريځی تعبير او له ترهګريزو کړنو ډک فقهي تفسير بيرته اصلاح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني ارزښتونه که د ارزښتونو دين؟

د نړۍ په هره ټولنه کي مختلف ټولنيز، سياسي او اخلاقي ارزښتونه د دې لپاره دي چي د انسان کرامت او شخصيت خوندي شي. د بنسټيزو بشري حقوقو هدف هم دا دی چي له هر ډول مذهبي، جغرافيايي او نژادي توپير پرته ټولو انسانانو ته په مساوي ډول د انسانيت پر بنسټ اساسي بشري ارزښت ورکړل شي.

کله چي موږ د دين خبره کوو او د دين پر فلسفه ږغېږو نو هم بايد تر هرڅه لومړی دا پوښتنه مطرح شي چي انسان به د ديني ارزښتونو ساتندوی وي او که به په دين کي داسي ارزښتونه وي چي انسان پر خپل لوري ورماتوي او دا باور به ورکوي چي د دين په دايره کي يې هغه فطري او معقول حقوق خوندي کېدای شي چي بايد د بشريت پر بنسټ يې ولري؟

مگر دا مهال چي زموږ په ټولنه بلکي گرده اسلامي نړۍ کي کومه ديني مفکوره دود ده له هغې داسي ښکاري چي زموږ دين د يوې تنگې دايرې په ايستلو خپل پيروان دې ته هڅوي چي ديني ارزښتونه وساتي، په خپله د ارزښتونو دين نه دی. ځکه کوم دين چي په خپل ذات کي د انسانيت لپاره ارزښتونه لري، هغه د بل ساتنې ته نه وي اړ، د خپلو معقولو او منطقي ارزښتونو، گټورو اخلاقي او معنوي لارښوونو، سالم فکري نظام او انسان شموله ښېگڼو په درلودو هر څوک د ځان پر لور راکاږي، د انسانانو په زړونو کي ځای مومي او د مينې په څېر ولو د هر سړي ذهن ته لار پيدا کوي. ان په بېړنيو او غير عادي حالاتو کي يې هم احکام پر منطق، عاطفه او ټولنيز وسياسي بصيرت بنا وي.

په معاصر دور کي پر مختللې نړۍ دې ته نه گوري چي د دين په متن کي لارښوونې څه وايي؟ تنني انسان دې ته گوري چي يوې مفکورې ته ژمن او پر هغې عمل کوونکی په خپل ورځني ژوند کي څومره صادق، رښتنی، د بشر لپاره خادم، مينه ناک او د نورو عالي–معنوي صفاتو درلودونکی دی. دا مهال د کميت پر ځای کيفيت مهم دی. نړۍوال د هغه دين پر لور ډېر ورماتېږي چي پيروان يې د صداقت، مينې، بشري خواخوږۍ، ټولنيز خير، اخلاص او دنيا ته د گټې رسونې په چارو بوخت وي، کرکه ونه لري، نورو ته په درناوي قايل وي، ځان تر ټولو عالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ګڼي، د ښځې او نارینه صنفي تبیعض پکي نه وي، د نوم او ځان ښودنې پر ځای یې معیار نیک عمل او غوره اخلاق وي، د تخریب پر ځای یې تعمیر خوښ وي، په هر څه کي پر ټولنیز عدالت ټینګار وکړي، د هر انسان وژنه او سپکاوی پکي ستر جرم او معصیت وي. پر انساني کرامت ټینګار وکړي، هر ډول اخلاقي او مدني لارښوونې یې په دې موخه وي چي انسانیت خوندي شي او خپل اساسي بشري ارزښت تر لاسه کړي. د هیڅ ظالم ملاتړ ونه کړي، ځمکنی ربوبیت پکي ځای ونه لري، د خاصې طبقې د واک او ځواک پلوی نه وي او بالاخره د دومره غوره اخلاقي او معنوي ارزښتونو درلودونکی وي چي هر انسان ورته تسلیمېږي او د خپل ناقرار وجدان قرار یې ګڼي.

موږ باید دا ونه وایو چي هلئ! دیني ارزښتونه له تنګونو سره مخ دي او باید ساتنه یې وشي، ځکه د ارزښتونو دین زما او ستا ساتنې ته نه بلکي غوره کردار، درانه شخصیت، عملي صداقت او له اخلاصه ډکې انساني رویې ته ګوري. که موږ د خپل کردار او تعمیري رول په وسیله نړۍ ته دا باور وکړو چي زموږ دین د همدغسي مثبتو او ګټورو ارزښتونو درلودونکی دی نو بیا به هیڅکله اړ نه شو چي ووایو نوره نړۍ زموږ دیني ارزښتونه له منځه وړي او باید موږ یې د ساتنې لپاره لاس پر کار شو. کله چي د عمل په میدان کي د یوې مفکورې مثبتې اغیزې ولیدل شي بیا یې د نړۍ هیڅ انسان نه له منځه وړلای شي او نه یې پر انساني پرګنو د اغیز مخنیوی شونی دی. باید دین موږ ته داسي ارزښتونه راکړي چي هم په موږ کي مثبت بدلون راولي او هم نور متاثر کړي. په کومه دیني مفکوره کي که د نورو د راکاږلو پر ځای له هغوی سره د کرکې او تضاد خبره کېده نو باید وپوهېږو چي دا دین نه ارزښتونه لري او نه د بشر پر اخلاقي وجود اغېز کولای شي. که موږ پر خپل دیني دریځ یو ځل له سره غور وکړو نو ډېر ژر به وپوهېږو چي د دین په نوم ادرس مو غلط کړی، ځکه دین په حقیقت کي د هغو سترو اخلاقي او ګټورو معنوي لارښوونو مجموعه ده چي هدف یې ټول انسانیت ته خیر رسول، د هر ډول کرکې مخنیوی، د ټولو تبعیضونو له منځه وړل، د انساني کرامت او شخصیت ساتنه، ورورولي او د منطق پر بنسټ د عدالتي نظام ټینګښت دی. باید موږ د دیني ارزښتونو د ساتنې پر ځای د دین په انسان شموله ارزښتونو خبر او پلي کوونکي شو، د جبر او قول پر ځای هغه رول ولوبوو چي هر څوک د دین پر ارزښتونو باوري کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین او انسانیت

په اسلام کې د اخلاقو، ټولنیزو احکامو، الهي لمانځنې او نبوي ارشاداتو یوه لویه موخه انسانیت او بشر پالنه ده. که د اسلام پر ګڼو فردي، کورنیو او ټولنیزو لارښوونو غور وکړو نو راته جوته به شي چې اصل هدف یې د یوه ځانګړي تعلق پر بنسټ انساني خواخوږي او بشر پالنه ده. مثلا: الله تعالی مسلمانانو ته په قران کریم کې ویلي چې له خپل مور وپلار سره ښه کوئ، هغوی مه ځوروئ، په هره روا چاره کې یې اطاعت وکړئ، له ټولو خپلوانو سره غوره چلند کوئ، د یتیمانو حقوق مه خورئ، له هغوی سره ښه کوئ، لاس یې نیسئ، غریبانو او بې وزلو ته پام کوئ، سوال کوونکي مه رټئ او داسې نورې لارښوونې.

دا ټول احکام تر یوه ځانګړي سرلیک لاندې په مجموع کې له بشریت سره د خواخوږۍ هغه موارد دي چې د دین په ګڼو لارښوونو کې ورباندې ټینګار شوی، هر مسلمان یې د هغو تر سره کولو ته هڅولی، د داسې کړنو د ترسره کوونکو درجې یې بیان کړې، د نه کوونکو دنیوي او اخروي مقام یې په ګوته کړی او په ټوله کې یې پر ټولنه او انسانیت د شتون او نه شتون په صورت کې د هغو مثبتې او منفي اغیزې څېړلې دي.

که د اسلام اصل روح یاني د الله توحید ته پام وکړو نو هم پوهېدای شو چې دا په انساني تاریخ کې پر بشریت یوه ستره لورونه ده، ځکه کله چې په کومه ټولنه کې الهي توحید نه وي، هلته ډېر وخت انسانیت مجبور شوی چې د خپل خالق او مالک پر ځای بُت، قبر، انسان، حیوان، لمر، سپوږمۍ، ستوري او د طبعیت نورو نښو او مظاهرو ته سر ټیټ کړي، خپل انسانیت تر پښو لاندې کړي، د داسې څه په وړاندې سر پر سجده شي چې د ده د لمانځنې لپاره نه بلکې د ده د خدمت لپاره دي. همدا خبره په یوه قراني ایت کې داسې

انځور شوې:

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُنِيرٍ (لقمان: ۲۰)

ژباړه: ومو نه لیدل چي الله هغه څه درته اییل کړي چي په اسمانو او ځمکه کي دي؟ پر تاسو یې ښکاره او پټ نعمتونه لورولي. ځیني خلک داسي دي چي د الله په اړه له څه پوهي، لارښووني او ځلاند کتاب پرته شخړه کوي.

د دې ایت په رڼا کي راته جوته شوه چي د څرګندو کایناتو په ډله کي انسان او بشریت ډېر لوړ مقام لري. نور کاینات د ځانګړو قوانینو له مخې د خپل فطرت تابع دي چي یوه ذره سرغړونه ترې نه شي کولای، مګر انسان له یو ډول مجبوریت سره-سره په محدوده دایره کي خپلواک دی، شعور لري، الله پرې د عقل په څېر یو ستر نعمت لورولی، د زده کړې استعداد لري، د بیان ښښتن دی، ژبه ور کړل شوې او ان کولای شي د خپل چاپیریال په شاوخوا کي موجود کاینات په خپله ګټه وکاروي او هغه ډول استفاده ترې وکړي چي د ده زړه یې غواړي.

انسان د خپلو همدغو استعدادونو او وړتیاوو پر بنسټ د ځمکې پر مخ د مېشتېدو چانس وموند او د هغې تنګونې په وړاندي بریالی شو چي د ملایکو په څېر د یوه نوراني او سپېڅلي مخلوق له خوا ورسره مخ شوی وو. همدا وجه ده چي د انسانانو ترمنځ له هر ډول ژبني، مذهبي، نژادي او سمتي تبعیض پرته د الله په وروستي کلام کي د ټول بشریت په اړه ویل شوي:

أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (المایده: ۳۲)

"یقینا که څوک یو نفس د بل نفس په بدل کي له وژلو او په ځمکه کي له فساد کولو پرته ووژني نو ګواکي ټول خلک یې ووژل او که یې څوک ژوندی کړي نو ګواکي ټول خلک یې ژوندي کړل."

دا الهي لارښوونه موږ ته راښيي چي د هر انسان وژنه ډېر لوی جرم او سخت کرکجن عمل دی. که څوک یو انسان قتلوي ګواکي ټول انسانیت وژني، ځکه په حقیقت کي ټول انسانان د یوه مور او پلار اولاده ده، د یوه خدای بنده ګان دي او ترمنځ یې د انسانیت په نوم یوه اړیکه ده چي په دې کي هیڅ ډول تبعیض ځای نه شي موندلای. په الهي دین کي د ګڼو عباداتو موخه دا ښودل شوې چي په وسیله یې انسان تقوا ترلاسه کړي. د تقوا ساده او اسانه تعریف له خپل خالق او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه له مخلوق سره نېکه رابطه ده. یاني تقوا دار او متقي انسان هغه دی چي هم د خپل خالق حقوق پر ځای کړي او هم د مخلوق. که وګورو نو د تقوا لفظ د هر ډول لوړو بشري اخلاقو او غوره ځانګړتیاوو له پاره یو ډېر ساده تعبیر دی چي هر څوک پرې په اسانۍ پوهېږي. قران کریم د رسول الله په اړه ویلي:

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ (القلم: ۴)

"او یقینا ستا اخلاق ډېر لوړ دي."

د رسول الله لوړ اخلاق او ستر شخصیت د دې سبب شول چي د خپل وخت لوی جابران، سرسختي مخالفین او د هرې ټولنې وګړي متاثر کړي. ښه کردار، بشرپال چلند او انساني خواخوږي ته یې وهڅوي. ان امام بخاري په خپل کتاب صحیح البخاري کي یو ډېر عجیب روایت نقل کړی. راځئ! دا روایت په ګډه ولولو او د څو شېبو لپاره یې پر محتوا تم شو:

حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: كَانَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ، وَقَيْسُ بْنُ سَعْدٍ قَاعِدَيْنِ بِالقَادِسِيَّةِ، فَمَرُّوا عَلَيْهِمَا بِجَنَازَةٍ، فَقَامَا، فَقِيلَ لَهُمَا إِنَّهَا مِنْ أَهْلِ الأَرْضِ أَيْ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ، فَقَالاَ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّتْ بِهِ جِنَازَةٌ فَقَامَ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّهَا جِنَازَةُ يَهُودِيٍّ، فَقَالَ: «أَلَيْسَتْ نَفْسًا». (صحیح البخاري، حدیث شمېره: ۱۳۱۲)

"عمرو بن مره وایي چي له عبد الرحمن بن ابی لیلی مي واورېدل، ویې ویل: سهل بن حنیف او قیس بن سعد په قادسیه کي ناست وو، پر دوی یوه جنازه راغله او ورته ولاړ شول. یو چا ورته وویل: دا خو اهل ذمه دي؟. دوی وویل: پر رسول الله هم داسي جنازه راغله، دی ورته ولاړ شو. ده ته وویل شول چي دا د یوه یهودي جنازه ده. ده وویل: ایا انسان نه دی؟."

یهود په خپل وخت کي هغه ډله وه چي له رسول الله سره یې ان د مکې تر مشرکینو هم ډېرې ډغرې ووهلې، د هغه پر خلاف یې پټې دسیسې جوړې کړې، د ده د ترور هڅه یې وکړه، د هغه د ناکامه کولو هره ممکنه چاره یې وکاروله او له مخامخ جګړو نیولې تر هر ډول شیطانت پوري یې خپل ټول توان پر دې صرف کړ چي دی له منځه یوسي. مګر له دې هر څه سره-سره بیا هم رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د یوه یهودي جنازې ته د انساني نفس د درناوي په دود ولاړېږي او احترام یې کوي.

دې ټولو حقایقو ته په پام باید وپوهېږو چې د اسلام په سپېڅلي دین کي انسانیت تر هرڅه اوچت مقام لري او د بشر پالنې احساس هغه شعور دی چې پر بنسټ یې له هر ډول تبعیض پرته کولای شو چې د نړۍ د ټولو انسانانو تر منځ د امن، ورورولۍ، ګډ کار، ارام چاپیریال او مینې فضا رامنځ ته کړو، ځکه د بشریت پراخه نړۍ هم د نورو کایناتو له فطرته جلا کېدای نه شي، نور کاینات له هر ډول اختلاف او تنوع سره-سره بیا هم تر خپل منځ وحدت او همغږي لري چې موږ هم د خپل دین په رڼا کي د هغوی له دې عمل څخه په الهام او عبرت اخیستلو کولای شو د رنګ، ژبې، عاداتو، فرهنګ، مذهب، هیواد، ټولنې، افکارو او نژاد له اختلاف سره-سره یوه ګډه، ارامه او سوکاله نړۍ ودانه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په ټولنیزو لاربښوونو کې د شکل او ماهیت مسئله

کله چې په معاصر دور کې د دین په ټولنیزو لاربښوونو د عمل خبره مطرح کېږي، نو د نو پالانو او زوړ پالو تر منځ یو ډول نظري او لفظي اختلاف رامنځ ته کېږي. که دین ته په ټولنیز چاپیریال کې د رول نه ورکوونکو دریځ یوې خوا ته کړو نو پخپله د دین پالو تر منځ هم دغه لانجه وجود لري. ځیني کسان فکر کوي چې د دین هره لاربښوونه باید په هغه ډول پلې او تطبیق شي لکه څرنګه چې په ابتداء کې لومړنیو مسلمانانو پرې عمل کاوه، ځکه دوی د حکم د ماهیت تر څنګ د هغه شکل هم د شریعت موخه ګڼي، خو د دې برعکس ځیني نور بیا په دې اند دي چې د شریعت په ټولنیزو لاربښوونو او اجتماعي احکامو کې تر شکل ماهیت مهم دی. شکل په خپل وخت کې د شته امکاناتو پر بنسټ د حکم د عملي کولو څرګندوی دی، نه هدف. د عباداتو په اړه دواړه لوري په دې نظر دي چې په هغو کې باید له ځینو استثنایي صورتونو پرته په هیڅ ډول د بدلون او تغییر هڅه ونه شي.

د دې دواړو نظرونو جاج ځکه مهم دی چې دین په ټولنیز پرمختګ او شاتګ کې مهم رول لري، کله چې په یوه مذهبي ټولنه کې د زړو عاداتو، دودونو او جوړښتونو د بدلون خبره کوو، نو سمدستي دا پوښتنه راپورته کېږي چې دین په دې اړه څه دریځ لري او د شریعت امر څه دی؟ که پر دې ډول مسایلو اساسي بحث ونه شي نو زموږ په ټولنه کې ډېر امکان شته چې مثبت تغییرات به مو د ځینو ډلو او اشخاصو له خوا په دین کې د لاسوهنې په مانا تعبیر شي، په هر حال موږ د یوې مذهبي ټولنې په توګه اړ یو چې په ټولنیزو لاربښوونو کې د شریعت پر احکامو دا پخواني نظري اختلاف یو حل بیا تر جاج او څېړنې لاندې ونیسو.

زوړ پالان د خپل دریځ په اړه دا استدلال کوي چې رسول زموږ لپاره یوه قدوه او بېلګه ده، نو څرنګه چې رسول په خپل وخت او وروسته دواړو زمانو کې د دین د تعبیر او تفسیر اساسي سرچینه ده نو ځکه باید د شرعي حکم په هغه شکل عمل وشي چې ده په خپل وخت کې پلی کړی وو. دوی دا هم وایي چې که د شکل د بدلون اجازه وای نو قران او یا رسول به یې په ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه کړې وای. په داسې حال کې چې موږ په دې اړه څرګند نصوص نه لرو، په ایتونو او روایاتو کې یا د حکم عمومي امر دی او یا یې د هغه مهال عملي شکل، وروسته کسان صرف په هغو شیانو کې د بدلون او یا تنوع منلو حق لري چې په اړه یې ښکاره نص موجود وي.

بل لورته نو پالي او د شکل پر ځای د حکم پر ماهیت ټینګار کوونکي وایي چې که د مسلې ژورو ته کوز شو نو د دین په ټولنیزو لارښوونو کې له یوې خوا هر وخت او هر ځای په شکل عمل سخت او یا نا شونی دی او له بلې خوا هغه هدف یا بېخي له پامه غورځي او یا کمزوری کېږي چې شریعت غواړي په وسیله یې ټولنه سعادت او سوکالي ترلاسه کړي. مثلا د دیني لارښوونو له مخې صدقة الفطر (سرسایه) یو غوره او سنت کار دی، ځکه د خوشالۍ په ورځ له بې وزلو وګړو سره مرسته او خواخوږي ده. خو که یې د رسول الله د وخت موجود شکل چې د خورماوو، اوربشو، کورتو، غنمو او ممیزو په بڼه وو عملي کړو نو ګټه یې بېخي کمه ده، مګر که یې ماهیت ته په پام پر ځای نغدې روپۍ ورکړو نو له ټولنې سره پوره مرسته ده. همدا راز مسواک یو مسنون عمل دی چې هدف یې د خولې پاکي ده، که یې موږ په زاړه شکل پوري ومښلو نو باید حتما د خولې پاکولو لپاره لرګی وکاروو، ځکه د زوړ پالانو په اند د خولې پاکولو له عمل سره یو ځای د لرګي کارونه هم سنت ده. په داسې حال کې چې په دې اړه د راغلیو روایاتو له الفاظو ښکاري هدف یې لرګی نه بلکې د خولې پاکول دي. ځکه هلته ویل شوي چې په دې سره خوله پاکېږي او د رب رضا ده، نو خوله خو تر لرګي په اوسني برش او کریم تر دې لا ښه پاکېږي، له همدې امله باید لرګی سنت و نه ګڼو بلکې خلک دې ته تشویق کړو چې له مسواک څخه هدف د خولې پاکول دي. دا هدف که په هر شي په څومره ښه ډول ترلاسه شي د همغه کارونه د شریعت هدف دی، نه خاص شکل او اله.

همدا رنګه په روایاتو کې د طب، صنعت، تجارت، سیاست، کورنیو ژوند او نورو مدني چارو په اړه ځینې لارښوونې نقل شوې دي چې د معاصر پرمختګ له امله یې زاړه شکلونه بېخي له کاره لوېدلي او ځای یې نویو ډولونو او طرزونو نیولی. د ساینس او ټیکنالوژۍ په پرمختګ سره ډېرې هغه ستونزې حل شوې دي چې پخوا یې حل موجود نه وو، په طب، سیاست، ټولنپوهنه، قانون، د جرم په سزا او مخنیوي او د ژوند په نورو څانګو کې ډول-ډول او ژور بدلونونه رامنځ ته شوي دي چې په زړو رودو د نوي دور نوې قضیې نه شو حل کولای. له همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله باید یا دین د ابدیت له دایرې وباسو او یا د شکل پر ځای ماهیت ته ترجیح ورکړو. پر شکلیت ټینګار کوونکي هم د ملکي او ځاني دفاع په مشروع حق کي د نبوي دور پر زړو وسایلو او طریقو ټینګار نه کوي، ځکه دا مهال هیڅ ارزښت نه لري او کارونه یې له حماقت پرته بل څه نه شي کېدای.

د زوړپالو یا شکلپرستانو بله ستونزه دا ده چي ډېر وخت د شرعي احکامو او فرهنګي مسایلو و دودونو ترمنځ شته کرښې ته پام نه کوي. ډېری هغه مسایل چي د اسلام په پیل کی رسول او د هغه ملګرو د دین په توګه نه بلکي د انساني او مدني اړتیا پر بنسټ د هغه وخت د دود او توان مطابق ورباندي عمل کړی، دوی د دین د غوښتنو په توګه مطرح کړې او له اوسنیو دین پالانو یې د پلي کولو غوښتنه کوي. څرنګه چي د وخت په تېرېدو او د تمدونونو په بدلون سره د ژوند کولو طریقې، دودونه، کړنې، افکار او د شکل جوړوني ډولونه هم بدلېږي نو د اوسني عصر ډېری مذهبیانو ته د لرغوني زمانې د ژوند ډول او شکل د منلو نه دی. که موږ په اروپا او نورو پرمختللو هیوادونو کي د خپل لیري پراته کلي د ژوند ډول او شکل وغواړو نو نه یوازي به زموږ لپاره سخته وي، بلکي نورو ته به موهم ستونزې جوړې کړې وي.

همدا راز که شکل هم د ماهیت په څېر مهم او مطلوب شي نو بیا د دین په اړه د ابدیت او په هر وخت او ځای کي د عمل تصور له منځه ځي. ځکه د شکل پرستۍ په نتیجه کي تر ځانګړې زمانې او تمدن پوري تړل کېږي چي په دې صورت کي د خوځنده ماهیت نه درلودلو له امله په بل ځای او نوي دور کي یې د عمل شوتتیا ختمېږي. نو که غواړو چي په معاصر دور کي هم دین وساتو او هم عمل پرې وکړو لازمه ده چي د شکلیاتو پر ځای د دین روح او ماهیت درک او بیا یې د وخت له غوښتنو سره سم پلی کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني تفکر د شدت او غفلت تر منځ

په اسلامي نړۍ کې د ډېرې ستونزو سرچینه په یو نه یو شکل د دین له تعبیر او نقل سره تړاو لري ځکه د عقیدې پر بنسټ بیان شوې مسایل ډېر وخت تر نقد او ارزونې لوړ ګڼل کېږي. له دې ادرسه ورکول شوې فتواوې د تقدس له احساس سره یو ځای د جذباتو په رنګ هم لړلې وي. او له همدې کبله یکې ډېر ځله د یو خاص فکر تعصب لیدل کېږي. له معنویاتو سره د مستقیمو اړیکو درلودو پر بنسټ دا انګېرنه هم عامه ده چې د نصوصو او مسایلو په فهم کې عقل او منطقي نقد ته ځای نه شته. دیني نرګسیت یوه بله ناروغي ده چې اسلامي نړۍ ترې کړېږي. د نورې نړۍ پرمختګ زموږ لپاره د سترګو خار ګرزېدلی او هرڅه ته د پردي، پدیدې په نظر ګورو او داسې فکر کوو چې د فلسفي، منطقي، طبعي او تخنیکي علومو په ډګر کې د هغوی پرمختګ د خالص مادیت پایله ده چې موږ یې هیڅکله منلای نه شو.

دې ډول فکرونو او انګېرنو د اسلامي نړۍ په ښوونیزو او روزنیزو مرکزونو کې د حقارت، بې ځایه ویاړ او کرکې داسې ګډووډو احساساتو ته لار هواره کړې چې د زده کوونکو ذهنیت یې تر خطرناک خمار لاندې راوستی او د سالم رقابت پر ځای د ذهني او فزیکي انتحار پر پوله ولاړ دي. د دین او دنیا تر منځ د کرښې او روابطو نه پېژندنه هم د همدې حالت نتیجه ده. کله چې د دین پوهنې مخکښان د ستونزو حل یوازې په دې کې ویني چې باید دیني اقتدار را منځ ته شي نو د افرادو اصلاح، ذهني وده او مسؤولیت له منځه ځي او د وګړو توجو یوازې دې ته اوړي چې څرنګه په لوړه کچه د اسلامي واکمنۍ لپاره هلې-ځلې وکړي، فاسد نظامونه ونړوي او د واک پر ستر ستېج د اسماني نیابت زېرې اعلان کړي.

کله چې د دین هدف یوازې د واکمنۍ تر لاسه کول وګڼل شي نو په فردي ژوند کې یې هر ډول رول له منځه ځي، د وګړو اخلاقي احساس کمزوری کېږي، له نورو سره د غوره تعامل پر ځای د یوه وږي حیوان په څېر چمتو وي چې نور وځوروي او د قربانۍ په نیت هغه څه وکړي چې بشریت ته یې تر ګټې زیان ډېر وي. همدلته انساني ارزښتونه، د نفس اصلاح، عاطفه، د بل ګټو ته د پام کولو فکر او د یوه کل په توګه د ژوند کولو اصول ارزښت بایلي او د دیني اقتدار په نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپورته شوي توند لاري هر هغه څوک د بې لارې په تور له منځه وړي چي فکر کوي د دوی د ستر مراد په وړاندي خنډ دي. پر دې مهال د دین پالو دعوه کوونکو د فکر او فعالیت یوازیني محور د سلطې هغه پړاو ته ځان رسول وي چي پر مالو مه سیمه، هیواد، هیوادونو او بالاخره ټول عالم د دیني واک ټینګول ګڼل کېږي او په دې سره به په نړۍ کي هر ډول بدۍ، ستونزې، ناخوالې او ظلمونه له منځه ولاړ شي. د دی تعبیر مخکښان په خاصو حالاتو کي راغلي نصوص د دایمي او اصلي حکم په ډول وړاندي کوي او د خپل نفوذ په ساحه کي میشتو عامو او یا په اصطلاح له اصل دیني تفکر او عقلي ذهنیت څخه بې برخې وګړو ته ښیي چي زموږ د ستونزو حل یوازي د اسلامي نظام په شتون کي دی. پر خپل فکر د مقدس لیبل په لګولو نورو ته د غور او جاج چانس نه ورکوي او که څوک له دوی څخه د خپل هدف د اساسي وضاحت او یا تطبیق په اړه روانو جریانونو ته په پام منطقي سپیناوی غواړي نو د هغوی لومړۍ هڅه همدا وي چي دغه ډول سوالونه او سوال کوونکي د تورونو په یوه مجهوله کنده کي خاموش کړي.

څرنګه چي د دیني منابعو پلټنه او اصلي متونو فهم یو لړ عیني او ذهني پیلچتیاوې لري، له همدې امله د سطحي ذهن درلودونکي په دې اند دي چي په دغه ډول مسایلو کي عقلي بحثونو ته ځای نه شته او هر ډول دیني تفکر باید د زماني بهیر په لفظي نقل کي تشریح او تفسیر شي چي دغه ډول مفکوره د اشخاصو، ډلو او انساني هڅو د تقدس له نظریې سره مرسته کوي او د دیني ډلو تر منځ د تعصب او حق د انحصاري کولو فکر ته لار پرانیزي چي بالاخره د ذهني او ساحوي نفوذ په سیالي کي له یو-بل سره لاس او ګرېوان کېږي، زغم په مطلق ډول له منځه ځي، د حذف او محوې پالیسي زور اخلي او د ځانګړي برداشت پر بنسټ د کفر، ارتداد، الحاد، ضلالت او فکري انحراف ټاپې دې حد ته رسېږي چي د یوه دین د پلویانو تر منځ د پخلاینې او نژدېکت هر ډول امکانات له منځه ځي. په انساني ټولنو کي د بېلابېلو ادیانو تاریخ شاهد دی چي د دین په نوم د مقدسو جګړو اصل عامل د واک او ځواک تر لاسه کول دي. له دې څخه په ډېرو کمو مواردو کي یوازي د رسالت او ځان ساتنې منطقي مبارزه جلا ګڼلای شو.

پورتني عوامل بالاخره هغو وګړو ته د ځان مطرح کولو فرصت برابروي چي همدا یې د ژوند لویه هیله وي او په ټولنه کي د خپل نوم ځلولو بل اسانه بدیل نه لري. همدغه کسان د خپل داخلي لجاجت پر بنسټ داسي تعبیرونه تر لاسه کوي چي د دوی هر ډول ناسمو کړنو ته د دین په جامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي برأت ورکړي او په لارکي هرډول خنډونه د ديني فريضې په نوم له منځه يوسي ان که دا کار د زور، قتل، لوټماری، عام وژنې، ښارونو، بازارونو، کورونو، هرډول اشخاصو او ديني عبادت ځايونو د ورانولو په بيه هم وي، ځکه د دوی مشران شعورا او کشران په غير شعوري ډول دا شان کړنې يو مشروع عمل ګڼي او په تر سره کولو کي يې د ځان، دين او اخرت ګټه ويني.

د توند لارو او افراطيانو د دغه ډول اعمالو او افکارو له امله يو شمېر عام وګړي او هغه کسان چي ديني بيګراونډ لري، خو له دغه ډول تعبيرونو سره جوړ نه دي ځانونه بې وسه احساسوي او هيڅ نه وايي. پر دې سربيره ځيني داسي څېرې هم شتون لري چي د خپلو شخصي بوختياوو پر بنسټ اصلا داسي غفلت ځپلي وي چي د موجودو شعارونو عامه بدرګه څاري که هر لوری ورته ګټور وي له څه تامل پرته يې خوا نيسي او ځان ته ځای پيدا کوي. د غفلت او شدت په دې ګرداب کي ژوند، اخلاقي ارزښتونه او بشري کرامت کډه کوي، دين په وبال اوړي او په ورانديو يې د کرکې نفسيات ورو-ورو وده کوي چي د زمانې په اوږدو کي د کرکې زېږوونکي هر فکر په مړينه پای ته رسېږي، که په اسلامي نړۍ په تيره زموږ په هيواد کي د دين رول همدغسي د شدت او غفلت تر منځ وي نو يوه ورځ به يې جنازه هم وو وينو او په دې کي ټوله ګرمه د هغو کسانو ده چي دين د خپلو موخو لپاره د يوې الې په توګه کاروي. د لوړتيا او انحصار غوښتونکو منګولو ته د ديني تفسير او تعبير لوېدو په مرحله کي د اسماني خلافت او نيابت په پلمه ځمکني اربابان ډېرېږي، حلال او حرام نوی مفهوم خپلوي، واجبات او فرايض نوي شکلونه مومي او عقيدوي تسامح په مطلق ډول خپل ځای تشدد ته پرېږدي چي سر لاري يې په دې دنيا کي د دوزخ او جنت ټکټونه ويشي، نور يې ننداره کوي او پلويان يې خوند ترې اخلي. که د اسلامي نړۍ په زړه کي روانو ناخوالو ته ځېر شئ د ژور جهالت په شتون کي به د نوي دور له سطحي سواد سره يو ځای د ديني شدت او غفلت دا ټول مناظر په مختلفو شکلونو ووينئ. په داسي يوه حالت کي چي څوک د ټولنې د عامه فکر پالنې او مسلکي وړتيا نه درلودو په پلمه د دين کارو پوهانو له غرضي فتوا ګټه اخلي او له هغو سره د تړلو ډلو او اشخاصو فتوا بيا هم د دين د معتبرو سرچينو مسلکي تعبير ګڼي نو دوی بيا هم د غفلت ښکار دي چي له امله يې د متشددينو دريځ پياوړی کېږي او د هغه حالت له دوام سره مرسته کوي چي د طبعي پايلو څرګندېدو په مرحله کي به ډېری ورته د افسوس او ښکي توی کړي. څرنګه چي موږ په دغسي يو حالت کي واقع يو نو د منطقي جاج پر بنسټ بايد د عقل او تجربې په رڼا کي د دين او دنيا سم انډول وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سختي کي اساني

په قرآن کي ویل شوي چي بې شکه له سختي سره اساني ده. (الانشراح)

د دې مطلب دا دی چي او سنۍ نړۍ د فطرت له کوم قانون سره سمه پر مخ ځي، د هغه یو اړخ دا دی چي دلته تل له مشکل سره اساني وي، دلته تل له خنډ سره د وتلو لار وجود لري. له دې معلومېږي چي په نړۍ کي د پر له پسې سولي د ساتنې راز څه دی؟. هغه دا دی چي د خنډونو له ټکر پرته خپله لار و مومو، په انساني ټولنه کي تل د سولي د ختمېدو علت دا پاتي شوی چي د افرادو یا ډلو په لار کي کوم وخت خنډ را منځ ته شوی نو هغوی غوښتي چي د خنډ په ماتولو د ځان لپاره لار هواره کړي.

همدا ذهنیت د سولي د له منځه تلو تر ټولو لوی سبب دی. له همدې امله خلګو ته دا ور ښودل شوې چي که کوم ځای سختي پېښه شي نو خنډ یې مه ګڼئ بلکي دا باور ولرئ چي کوم ځای سختي شته هلته اساني هم وجود لري، چیري چي ظاهرا سفر درېدلی له هغه ځایه نوی سفر هم پیلېدای شي.

که تاسو د کوم غره په لمن کي ودرېږئ نو وبه وینئ چي د غره له څوکې چینې په منډه د هوارې ځمکې پر لور بهېږي، چینې په لار کي بیا – بیا له کمرونو سره مخ کېږي چي ظاهرا یې د بهېدو مخه نیسي مګر هیڅکله داسي نه دي شوي چي کومې ډبرې دې د چینې لار ترلې وي. د دې ساده راز په یوه لفظ کي اعراض دی یعني له ټکر څخه په ځان ساتلو خپله لار وهل. هر وخت چي د چینې مخته کومه ډبره ور ځي نو چینه له یوې شیبې ځنډ پرته داسي کار کوي چي چپه یا را سته اړخ ته په تاوېدلو خپله لار باسي او مخ په وړاندي ځي. هغه له لارې څخه د ډبرې لرې کولو پر ځای خپل ځان کږوي، په دې توګه له څه درېدو پرته د چینې سفر پر له پسې دوام کوي.

همدا د فطرت سبق دی، په دې توګه فطرت د عمل په ژبه انسان ته دا پیغام ورکوي چي له ستونزو سره د ټکر پر ځای هغه له پامه وغورځوئ، د خنډونو د ماتولو پر ځای له خنډونو په تاوېدلو خپل عمل ته دوام ورکړئ. دا کړنلاره په یوه لفظ پازیټیو سټېټس کوایزم (positive status quoism) بلل کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله د سېرت مطالعه ښيي چي ده تل هم دا تګلاره غوره کړې وه. د همدې نتيجه وه چي د داسي انقلاب پر راوستلو بريالی شو چي پکي د انساني هلاکتونو شمېره ډېره لږ وه او له څه شک پرته بې ويني انقلاب (bloodless revolution) بلل کېدای شي.

د پازيټيو سټېټس کوايزم دا تګلاره په اوسنۍ نړۍ کي د سولي تر ټولو لوی ضمانت دی، که داسي وو ايو نو بې ځايه به نه وي چي د جګړې تر ټولو لوی سبب د سټېټس کو (status quo) د ماتولو هڅه ده او د سولي راوستلو تر ټولو لوی راز دا دی چي د سټېټس کو په منلو سره په پاتي دايره کي د خپل ځان د رغولو هڅه وشي.

يادونه: دا ليکنه ژباړل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه ولې زده کړې نه کوي؟

هر کال د کانکور په ازموینو کې د پښتنو له سیمو د خپل نفوس او مساحت په تناسب ډېر کم زده کوونکي شرکت کوي چې په دې سره موږ ټول سخت ځورېږو او د هیڅ احساس درلودونکي پښتانه لپاره دا حالت د زغم وړ نه دی. مګر موږ ولې داسې یو، یا په بل عبارت پښتانه ولې له زده کړو سره مینه نه لري؟ لاندې به د خپلې تجربې، مشاهدې او ارزونې پر بنسټ هغه عوامل درسره شریک کړم چې پښتانه یې د زده کړو له بهیر څخه راګرزولي او د زده کړو لېوالتیا ډېره پکې پیکه ده.

د لوستو کسانو له خوا منفي تبلیغ

ډېری پښتانه زده کړې یوازې او یوازې د دې لپاره کوي چې ښه معاش او لوړ مقام تر لاسه کړي. کله چې کوم زده کوونکي له دوولسم و څورلسم صنف او یا هم له لوړو زده کړو فارغېږي، نو سمدستي د کار په لټه وي، غواړي یوه داسې رسمي او یا غیر رسمي دنده ومومي چې هم ښه غوښن معاش ولري او هم هوسا وي. کله چې خپل دې هدف ته ونه رسېږي نو بیا د زده کړو پر خلاف تبلیغ پیلوي او هڅه یې دا وي چې د ګیلو او شکایتونو له لارې نور زده کوونکي هم له زده کړو راوګرزوي، له زده کړو سره یې مینه رالږ کړي او داسې ذهنیت ته تبلیغ وکړي چې زموږ په هیواد کې زده کړې هیڅ ګټه نه لري، هر څه په پیسو او واسطو کېږي. دا دی ما زده کړې کړې دي، څه ګټه یې راته کړې ده؟ هغه پلانی بې سواده ښه دنده او ښه معاش لري، په داسې حال کې چې زده کړې یې ډېرې کمې دي.

دغه ډول تبلیغات ورور-ورو په یوه عمومي ذهنیت اوړي او چې بیا له هر چا سره د زده کړو خبره مطرح کړې همدا به درته وایي چې زموږ په هیواد کې زده کړې ګټه نه لري. په داسې حال کې چې موږ باید زده کړې د ښه معاش او ښې دندې لپاره ونه کړو. زده کړه او تعلیم په خپل ذات کې دومره ارزښت لري چې باید هر سړی یې د ډېرې قربانۍ په ورکولو تر لاسه کړي. د زده کړو ل کول دا معنا نه ورکوي چې موږ به حتما یوه ښه دنده او ښه معاش تر لاسه کوو. د زده کړې هدف د بې سوادۍ له منځه وړل، په ذهني او فکري لحاظ له وروسته پاته حالت څخه را وتل، دلیک-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوست زده کول، د وروسته پاته شخصي او اجتماعي کردار ختمول او د داسي وګړو او ټولنې رامنځ ته کول چي له معنوي پلوه سنجیده، په انساني ارزښتونو سمباله، بشر دوسته، پرمختګ خوښوونکې، ارامه، منظمه او د معاصر جهان له غوښتنو سره د ځان سموونکې وي.

یو باسواده، تعلیم یافته او په زده کړو سمبال کس باید د پوهې او علم ارزښت په دې تر پښو لاندې نه کړي چي ده د لنډ مهال لپاره ښه دنده او معاش نه دی پیدا کړی. عصري پوهه او علم په خپل ذات کي دومره ارزښت لري چي باید د تر لاسه کولو لپاره یې موږ هر څه بایللو ته چمتو سو، خو د زده کړو فرصت و نه بایلو. د زده کړو لازمه پایله د یو سنجیده، عالم، روڼ اندي او منطق خوښونکي شخصیت روزنه ده، نه د مادي دندې پیدا کول. منم چي مادیات په ژوند کي ډېر مهم دي، مګر د هغو تر لاسه کول د یو شخص په خپل کاري ځواک پوري اړه لري، نه په زده کړه پوري. زده کړه یو انسان ته د کار کولو، مسولیت پېژندنې، ښه وجدان، لوړ فکر، غوره شخصیت، استعداد غوړونې او په ځان و جهان د پوهېدو وړتیا ورکوي. پاتي شوه دا چي ځوک له دې لاري مادي امتیازات تر لاسه کولای شي او ځوک نه؟ هغه نه د زده کړو لازمه پایله ده او نه د زده کړو په ماهیت او مفهوم کي دومره ارزښت لري.

د ښوونځیو ټیټ کیفیت

په وار-وار مي له خلکو اورېدلي چي دا یو کال کېږي ماشومان مکتب ته لېږم، خو تر اوسه یې نه خپل نوم زده کړی او نه هم له یوه څخه تر لسو حساب کولای سي. د ښوونځیو ټیټ کیفیت، د سمو استادانو نه شتون او بې غوري هغه بل افت دی چي له ښوونځیو څخه یې د پښتنو زړه تور کړی دی او نه غواړي چي خپل ماشومان ورولېږي. په ډېری مکاتیبو کي د ښوونکو شمېر کم وي، اداره د زده کوونکو حاضري ته چندان پاملرنه نه کوي، ښوونکي یوازي حاضري امضا کوي نور نو تدریس او شاګرد ته سبق ویل مسولیت نه ګڼي.

پر دې سربېره ډېری ښوونکي له شاګردانو سره بد چلند کوي، ډبوي یې او پر مازي خبره ور ته غوسه کېږي. د شاګردانو ګستاخي هم له پامه نه شي غورځول کېدای. مګر دغه ستونزه په دې نه حل کېږي چي شاګردان و ترټل او یا یې وډبوو. ښوونځی د زده کړې او روزنې ځای دی. وهل-ډبول د ستونزې حل نه دی، بلکي ستونزې نوري هم ډېروي. د ادارې او ښوونکو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشن چلند او زور–زياتي هم د شاگردانو پر روحيه، ذهني استعداد او زده کړو ته پر هڅېدو بد تاثير کوي.

له بده مرغه زموږ استادان د پوهنتون په کچه هم د تعليمي او روزنيزې روان پوهنې له اساساتو سره اشنايي نه لري. د ښووني او روزنې په ميتود نه پوهېږي همدا وجه ده چې د روزنې په برخه کې ټولې هڅې يې صرف پر زورزياتي راڅرخي چې دا حالت هيڅ زده کوونکی زده کړې ته نه سي هڅولای. د ځينو امتيازاتو پر سر توپيري چلند بله ستونزه ده چې زموږ د درسي چاپيريال اغېز يې خورا کمزوری کړی او په شاگردانو کې د بې ځايه رقابت مفکوره وده کوي چې له امله يې ځيني زده کوونکي د دغه ډول توپيري چلند له کبله زده کړې پرېږدي.

د ښوونځيو د شمېر کمښت

د ېښتو په هغو سيمو کې هم د ښوونځيو شمېر کم دی چې د امنيت د خرابۍ ستونزه نه لري. همدا څو ورځې وړاندې د کندهار ولايت د معارف چارواکو خبر ورکړ چې د دې ولايت په هغو سيمو کې ۱۳۹ ښوونځي تړلي دي چې امنيت يې بالکل د ډاډ وړ دی. يانې دغو ښوونځيو ته د معارف وزرات تشکيل نه دی ورکړی. د کندهار په معارف کې له دغسي حالت څخه موږ د هغو ولايتونو د معارف په اړه ښه اټکل کولای شو چې امنيت يې خراب دی، د دويمې درجې ولايت بلل کېږي، بې سوادي پکې ډېره ده او د خپل ېغ رسولو لپاره ټولې لارې ورباندې تړل شوې وې. ډېر ځايونه د ښوونځيو شمېر دومره کم دی چې د پنځو –شپږو کالو ماشومان بل نژدې مکتب ته ځان نه شي رسولای، ځکه واټن زيات وي. پر دولتي ښوونځيو سربېره د خصوصي ښوونځيو شمېر هم ډېر لږ دی، ځکه يو خو زموږ شتمن وګړي د ښوونځيو پر جوړولو پانګونه نه کوي او بل که څوک غواړي چې په خپل لګښت ښوونځی جوړ کړي نو د حکومت له خوا د جواز ورکولو لګښتونه او د رسميت مراحل دومره ډېر او اوږده دي چې ترسره کول يې خورا ستړی کوونکی کار دی. دولت بايد د زده کړو د ښه دودېدو په موخه د ښوونځيو لپاره د رسميت او جواز په برخه کې ځيني داسې اسانيتاوې رامنځته کړي چې که دولتي ښوونځي نه شي کولای ټول زده کوونکي جلب کړي نو پر ځای به يې خصوصي ښوونځي موجود وي چې هم به زموږ خلک وکولای شي په اسانۍ زده کړو ته لاس رسی پيدا کړي او هم به د محدودو خصوصي ښوونځيو له امله د هغو پيس دومره اوچت نه وي چې يوازې د شتمنو اولادونه پکې زده کړې وکړي. بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه يې دا ده چې ګڼو کسانو ته-به کاري فرصتونه برابر شي.

پر مذهبي زده کړو ډېر ټينګار او د عصري زده کړو مخنيوی (د مدرسې – ښوونځي رقابت)

پښتانه دوديزه مذهبي ټولنه ده چې د مذهب او دين په نوم هر ډول فکر، خوځښت او بهير پکې ښه بازار درلودلای شي. زموږ په هيواد کي له عصري او ماډرن سستم سره سمې زده کړې اوږده مخينه نه لري او د تاريخ په اوږدو کې يې په وړاندي ګڼ فرهنګي، مذهبي او سياسي خنډونه راپورته شوي دي.

د زوړ پالنې او پرمختګ تر منځ د ځينو مذهبي – فرهنګي ټکرونو له امله د ښوونځي او پوهنتون نوم هم بدنام شو. په کليو او بانډو کې داسې تبليغات پيل شول چې عصري زده کړې د بې لارۍ او فکري انحراف سبب ګرزي. د امان الله خان، داودخان او خلقي رژيم پر مهال دغه ډول تبليغات وخت پر وخت ډېرېدل او زموږ بې سواده وګړو هم منل چې له امله يې د عصري زده کړو پر خلاف د کرکې ذهنيت په يوه کلتور او مذهبي ايډيا بدل شو.

ځينو کړيو د دين له ادرسه داسې فتوا ورکړه چې بايد د عصري زده کړو مراکز بېخي له منځه ولاړ شي او پر ځای يې ديني مدرسې جوړې شي. يو خو موږ له تاريخي پلوه د زده کړو سستم داسې جوړ کړی وو چې له لرغوني دود څخه په کار اخيستلو مو تعليم يوازي ملايې ګڼله. پښتنو د خپل قبيلوي جوړښت له امله يوازي ديني زده کړې سواد باله او د نړۍ له نوي پرمختګ څخه نه وو خبر.

د ظاهر شا د واکمنۍ پر مهال چې کله هڅه وشوه د پښتنو په لرو پرتو سيمو کې ښوونځي جوړ شي نو مذهبي ملايانو يې پر ضد د حرمت فتوا صادره کړه او خلکو ته يې وويل چې په خپلو سيمو کې د ښوونځيو د جوړولو اجازه مه ورکوئ! يو خو د ځينو فکري ټکرونو له امله ملايانو عصري زده کړې د دين خلاف ګڼلې او بل ملايان له وخته په خپلو سيمو کې د هرڅه واکدار پاتې شوي وو. يوازې دوی په خپلو سيمو کې لوستي بلل کېدل نو دوی نه غوښتل چې خپل انحصاري واک ته يې په خپله حوزه کې بل خطر هم پيدا شي.

ځکه دوی پوهېدل چې د عصري زده کړو زده کوونکي او ښوونکي د ژوند په ډېرو برخو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دوی تکره دي، که یو ځل ډېر شول نو زموږ هغه تقدس به له منځه ولاړ شي چې دا ډېرې لسیزې یې د خلکو په منځ کې لرو. ملایان اوس هم ډېر وختونه دا ګیله کوي چې د عصري زدکړو زده کوونکي د دوی هغسې قدر نه کوي لکه عام کلیوال چې یې کوي.

پر دې سربېره چې ملایان هر وخت د زده کړو او علم پر فضیلت خبرې کوي نو تاکید یې یوازې د دیني عالم او دیني علم پر فضیلت وي. کله وایي طالب ته ملایکې وزر غوړوي، کله وایي علما د انبیاوو وارثان دي او کله وایي چې یو عالم تر زرو عابدانو ښه دی. په عین حال کې ځیني وختونه ضمنا د عصري زده کړو خاوندان غندي هم. کله یې د انګریز پر لار په تلو تورنوي، کله وایي چې شکلي او فکري انحراف رامنځته کوي او کله وایي چې د عصري زده کړو له مراکزو بې حیایي خپرېږي.

د دیني او عصري زده کړو تر منځ رقابت ته همدغه ډول تبلیغاتو زمینه برابره کړې ده. که تاسو په جوماتونو، مدرسو او دغه ډول نورو محفلونو کې د ملایانو او مذهبي مخکښانو خبرو ته غوږ شئ نو وبه وینئ چې د دوی ټول ټینګار پر مذهبي زده کړو دی او داسې برېښنوي چې د قران کریم او نبوي سنتو له مخې یوازې د دیني علم زده کوونکی او عالم د ثواب او فضیلت څښتن دی، دا نور علوم هسې کسبونه دي، ان دوی په خپلو منځونو کې ډاکټر، انجینر، ادیب او د نورو ټولنیزو او ساینسي علومو هغه کسان هم امیان ګڼي چې له لیسانسه نیولې تر ماسټرۍ او دوکتورا پورې یې زده کړې کړې وي.

څرنګه چې اکثریت پښتانه بې سواده دي، له فرهنګي پلوه شاته پاته شوي، اقتصادي حالت یې کمزوری دی، تر ډېره له نورې پرمختللې نړۍ سره زیات روابط نه لري او د رسنیو رول هم پکې ډېر ضعیف دی له همدې امله د ملا او منبر خبره ورته سخته کره او له هره پلوه پوره ښکاري نو کله چې د دین له ادرسه او د منبر له لارې د دین استازي عصري علم غندي او تاکید یې ټول پر دیني علم وي خود به د پښتنو په څېر خلک له عصري علم سره مینه نه لري او ټول هڅه به یې دا وي چې په خپلو اولادونو مذهبي علوم ووایي چې هم یې دنیا سمه شي او هم یې اخرت.

همدغه علت دی چې یو پښتون د روزګان، زابل، غزني او نورو ولایتونو له لرې پراته کلي خپل زوی د کوټې، کراچې او پېښور مدرسو ته لېږي چې هلته مذهبي علوم ووایي او هغه ویاړ تر لاسه کړي چې له دودیز مذهبي فکر سره سم دوی ته په قران او سنت کې ورکول شوی دی. (په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عین حال کې همدغه ذهنيت او د مذهبي علومو لپاره نورو هيوادونو په تېره پاکستان او ايران ته د افغانانو لېږل د ترهګرۍ لپاره ښه سرچينه هم ده)

اداري فساد

په معارف کې اداري فساد بله لويه، اساسي او د ګڼو ناخوالو زېږوونکې ستونزه ده چې نه يوازې يې د پښتنو پر ښوونيز بهير بد اغېز کړی، بلکې تر ډېره د روانې ناوليې جګړې غوښنه برخه جوړوي. په معارف کې فساد، درغلۍ او د مافيايي کړيو لاسوهنې او س دې حد ته رسېدلي دي چې کله خلکو ته د معارف نوم وریاد کړې، سمدستي يې په ذهن کې فساد، درغلي، واسطې او د مافيا نوم ورګرزي دلته معارف ياني مافيا.

په دغسي حالت کې هيڅ ممکنه نه ده چې په پښتنو کې دې د معارف د تقويې، ودې او پرمختګ لپاره کار وشي، بلکې د مفسدو چارواکو، وکيلانو، ولايتي شورا د بې ضميره غړيو او نورو دولتي چارواکو هڅه دا وي چې ولس نور هم په تياره او ناخبرۍ کې پاته شي چې د فساد له لارې د خپلو ناولو عوايدو سرچينې خوندي وساتي او د معارف زياته بوديجه په خپلو منځونو کې سره وويشي او کمه يې يې يوازې د دې لپاره ولګوي چې د بوديجې د راتګ بهير روان وساتي.

خيالي ښوونځي، هوايي تشکيلات، د ښوونځيو د لګښتونو خوړل، د ښوونکو د معاش نه ورکول، په تدريسي، اداري او پرسونل په برخه کې د ښوونځيو د اړتياوو نه پوره کول د پښتني سيمو په ښوونځيو کې بېخي عادي ستونزه ده. ګڼ ښوونځي ودانۍ نه لري، زده کوونکو ته کتابونه نه رسېږي، ښوونکو ته يوازې ۵ زره افغانۍ معاش ورکوي، هغه هم په داسې حال کې چې څو مياشې ورته نه وي ورکړل شوې. اکثر وخت ښوونکي همداسې کسان وي چې د لومړي او دويم صنف د تدريس لياقت نه لري، خو دوی يې ځکه ګوماري چې دغه ډول کسان په هر ډول حالت کې د معارف د چارواکو او ښوونځيو د مديرانو په وړاندې اواز نه پورته کوي او هر ډول حالت ورته د زغملو وړ وي.

د معارف ډېری چارواکي هڅه کوي په خپلو ادارو کې داسې کسان پر دندو وګوماري چې معياري وړتيا و نه لري او صرف د حکم منونکي او د هو صيبب نه صيب مطلق اطاعت يې ښه زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په چاپلوسي کي تر هر چا وړاندي وي او د هر ډول بد حالت په لیدو یې نه وجدان ویښیږي او نه هم په دې خبر وي چي شاوخوا یې څه روان دي؟.

د معارف خیانت، فساد، اختلاس او د مظلوم ولس د حق خوړني ناولی فرهنګ دومره پراخ او پیچلی دی چي که څوک په خبر شي د معارف د ټولو کار کوونکو او مسولینو پر انسانیت، اسلام او افغانیت به نه یوازي شکمن شي بلکي پر دوی به لعنت ووایي او له دغسي وجدان څخه به پنا وغواړي (په دې برخه کي ډېره لږ استثناء منل کېدای شي) په پښتني سیمو کي د ناامنیو او وروسته پاتي فرهنګي حالت له امله په هره برخه کي فساد په ډېره بې غمي کېدلای شي، ځکه دلته مدني فعالان او رسنۍ له وېرې، تمې او پروژیي برنامو پرته د خپل ولس مظلومیت او حق تر لاسه کولو ږغ ته انعکاس نه شي ورکولای.

دلته قومي مشرانو، محدود روحانیت، مافیایي کړیو، د نشیي توکو کاروباریانو، ترهګرو، د معارف نیکتایي اچوونکو فیزیکي روڼ اندو مامورینو، وکیلانو، وزیرانو، والیانو، مدني فعالانو، د رسنیو چارواکو، قلموالو او له دې څانګې سره تړلو نورو منسوبینو د یوه سنجول شوي پلان له مخې د فساد په کولو خپلې ګټې داسي تنظیم کړې دي چي هیڅوک یې د رسوا کولو او مخنیوي توان نه لري.

دوی هم اجرتي قاتلان لري، هم په رسنیو کي پلویان، هم په ټولنیزو شبکو کي سرسختي کنټرول مار څارونکي، هم د واک او نفوذ په ساحه کي لوی خیټې قومي مشران، وکیلان او پر لوړو منصبونو ناست ټوپکوال چي په ګډه د یو-بل ګټې ساتي.

په معارف کي همدغه منظم فساد په پښتنو سیمو کي د معارف چاري له ډېرو لویو خنډونو سره مخ کړې دي. د زده کړو کیفیت یې ټیټ کړی او د ښوونځیو شمېر سخت کم دی. کله چي حالت داسي وي نو پښتانه ولي خپل اولادونه هسي د وخت ضایع کولو لپاره ښوونځیو ته ولېږي؟ ښوونکي د کوم احساس پر بنسټ له خپلو زده کوونکو سره خواري وکاږي او مدیران د کوم باور له مخې د ښه خدمت احساس ولري؟ د اختلاس او فساد په چاپیریال کي د ښه وجدان او ضمیر خاوند هم بالاخره ستړی کېږي چي یا به معارف خوشي کوي او یا به دی هم ور سره په فساد اخته کېږي او یا به په هیڅ سر نه خلاصوي صرف به خپله دنده مخته وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناامني

افراطیانو د خپلو بریدونو، جګړو، وحشتونو، ځورونو او دین و اسلام خلاف کړنو په وسیله د ژوند د نورو څانګو تر څنګ د پښتني سیمو معارف هم سخت زیانمن کړ چي له امله یې نورو قومونو د ناامنۍ له پلمې څخه په استفاده د معارف ډېر امکانات خپلو سیمو ته ولېږدول او پښتون میشتي سیمې د افراطیانو د کړنو له امله په ابدي محرومیت کي پاتي شوې.

طالبانو او نورو افراطیانو له دولت سره د سیاسي مخالفت په پلمه د پلونو، سړکونو، بندونو او ښوونځیو په څېر د عام المنفعه پروژو مخه ونیوه، ښوونځي یې ونړول، ښوونکي یې وګواښل او داسي خبرپاڼې یې خپرې کړې چي که هر څوک ښوونځي ته ولاړل یا یې خپل ماشومان د صلیبیانو له خوا جوړو شویو ښونځیو ته ولېږل نو سزا به ویني. ان د زابل ولایت د سیوري په ولسوالي کي د طالبانو یوه سخت زړي قومندان ملا سلیم له یوه ښوونکي څخه یوازي له دې امله غوږونه غوڅ کړل چي په یوه ښوونځي کي ښوونکی وو.

طالبانو په دغسي اعمالو له یوې خوا په پښتنو کي د سخت وحشت له امله د زده کړو روحیه ووژله او له بلې خوا یې د دولت په لوړو کړیو کي د پښتنو ځینو شعوري دښمنانو ته دا پلمه په لاس ورکړه چي په معارف او نورو ملي پروژو کي د دې لوی قوم حقوق په نورو وخوري او ناامني د یوې کلیدي پلمې په توګه وکاروي. ان داسي راپورونه شته چي په غزني او روزګان کي هزارګانو د دې لپاره له طالبانو سره د وسلو او پیسو مرسته کوله چي دوی د پښتنو په سیمو کي ناامني جوړه کړي، څو هغه پروژې د هزاروو سیمې ته انتقال شي چي د امن په صورت کي به د غزني او روزګان په پښتنو سیمو کي پلي کېدې.

طالبانو د پاکستاني ملایانو او پنجابي مفتیانو په فتوا هڅه کړې چي ښوونځي او پوهنتون د فکري انحراف، ارتداد، غلامۍ او بې حیایي د مرکزونو په توګه معرفي کړي. د عزم په نوم د طالبانو یوې مجلې په خپله یوه ګڼه کي لیکلي وو چي ښوونځي په لومړي ځل د فرعون له خوا ایجاد شو. همدا راز د طالبانو یوه مشهور ملا مولوي هبة الله اخوند زاده چي یو وخت د کوټې ښار په ۱۳ کیلو میترۍ کچلاک ښارګوټي کي میشت وو، هلته یې مدرسه درلود او ګڼو مذهبي طالبانو به ورباندي په اصطلاح لنګوټې تړلي، خو اوس د اختر منصور لومړی مرستیال دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله یوه وینا کې چې د طالبانو د فراغت په مناسبت جوړه شوې وه د ښوونځي او مدرسې د پرتلې په ترڅ کې وویل: یو حاجي صاحب راته وویل: غواړم یو داسې ښوونځی جوړ کړم چې پر شرعي اصولو برابر وي، ستا څه رایه ده؟ ده ویل ما ورغبرګه کړه چې له مدرسې څخه به ملا عمر راوزي او له ښوونځي څخه به کرزی او مشرف نوره نو ستا خوښه ده.

افراطي کړۍ په خپلو تبلیغاتو کې تل د کلي وروسته پاته ژوند او فرهنګ د ښار له ژوند او فرهنګ سره پرتله کوي او بیا کلیوالو ته داسې ذهنیت ورکوي چې که مو ښوونځي ولوستل نو بیا به مو نجونې له نارینه وو سره یو ځای ناستې وي، بازار ته به راوزي او بې حیایي به ډېره شي چې په دې لړ کې بیا د کابل ییلګې ورته کتار کړي. ورته وایي هلته نجونې لوڅ مخ راوزي، له نارینه وو سره په یوه دفتر کې یو ځای کار کوي، اسلامي حجاب نه مراعاتوي او دغسې نور بې ځایه چټیات چې یوازې بې سواده او ساده کلیوال پرې خطا کېدای شي.

څرنګه چې په کلیو کې ملا او منبر د طالبانو او دغه ډول نورو افراطیانو لوډ سپیکران دي له همدې امله تل د هغوی په اشاره او اراده د ښوونځي او پوهنتونو پر ضد تبلیغات کوي، په مختلفو بهانو د ښوونځي او عصري زده کړو مخه نیسي او په وړاندې یې خنډونه جوړوي. د ناامنۍ له امله ډېر ښوونځي تړل شوي او یا داسې وي چې کله تړلي او کله پرانیستي وي. وخت پر وخت د افراطیانو له خوا د ښوونځیو اداري مدیرانو، ښوونکو، زده کوونکو او نورو مامورینو ته اخطارونه ورکول کېږي چې له امله یې د هر چا زړه له زده کړو تور شي. ان په ځینو هغو سیمو کې خو یې ښوونځي مطلق بند کړي دي چې د طالبانو ولکه ډېره ده او د خلکو له پښاره هم نه ډارېږي، مګر په کومه سیمو کې چې د خلکو د پښار له امله ښوونځي پرانیستي دي، هلته بیا د معارف خدمات د افراطیانو د بې ځایه مداخلو له امله دومره ټکني دي چې هیڅکله د یوه هیواد رسمي معارف نه شي بلل کېدای.

د ښځو له زده کړو سره مذهبي - فرهنګي حساسیت

پښتانه د خپل تاریخي فرهنګ او وروسته پاته مذهبي فکر پر بنسټ په ټولنه کې د ښځو له حضور سره سخت حساسیت لري. څرنګه چې پښتنو لازم مدني پرمختګ نه دی کړی او تر اوسه هم قبیلوي فکر لري، ټولنیز جوړښت یې اوس هم عنعنوي دی او مرد سالاري پکې اوس هم شرافت، ویاړ او مېړانه بلل کېږي. له همدې امله ښځو ته په ټولنیزو، سیاسي، اقتصادي، پوځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تعلیمي ډګر کې ونډه ورکول ښه کار نه ګڼل کېږي.

په پښتنو کې اوس هم د پخوانیو پېړیو تر وخت تېر ویاړونه پالل کېږي، د ښځو په اړه د پښتنو تصور دا دی چې هغوی باید یوازې د نارینه وو خدمت وکړي، ماشومان وزېږوي او ویې پالي. له دې ها خوا هیڅ حق نه لري. له همدې فرهنګ سره د مذهب توجیهات هم یو ځای شوي چې له دې سره د ښځو د سالم ژوند او په ټولنه کې د ازاد ژوند په وړاندې خنډونه نور هم پیاوړي کېږي.

پښتانه د خپل فرهنګي – مذهبي تصور پر اساس داسې فکر کوي چې که ښځه له کوره ووتـه نو هم به یې دنیا خرابه شي او هم اخرت. دوی فکر کوي چې ټولنې تـه د ښځې وروتـل، زده کړه، سیاسي فعالیت، اقتصادي بوختیا او په ټولنیزو چارو کې ونډه اخیستل دا مانا چې باید موږ خپل دین تر پښتو لاندې کړو، خپل غیرت او تاریخي ویاړونه له لاسه ورکړو. د ښځو په اړه د پښتنو همدغه ناسم تصور د دې سبب شوی چې زموږ ښځې د زده کړو له ډګره بېخي لرې پاتـه شي او داسې کورنۍ به ډېرې کمې وي چې د ښځو زده کړو ته په پراخ نیت اجازه ورکړي.

په ښارونو کې اوس هم ډېرې کورنۍ اول ښځو تـه د زده کړو اجازه نه ورکوي او کـه ورېې نجونې پـه ښوونځي کې داخلې هم کړي، خو ډېرې کـورنۍ یې تـر ۱۲ ټولګي وړانـدې بیرتـه راګرزوي یاني یوازې تر پنځم ټولګي پورې د زده کړو اجازه ورکوي.

کله چې ښځه نالوستې وي، نو موږ دا تمه نه شو کولای چې ماشومان دې پـه ښه ډول تربیه کړي، ځکه یو بې سواده شخص به څرنګه د انسان په تربیه پوه شي او څه به ورته وښیي؟. د ښځو د زده کړو مخنیوي هم ښځې له سختو ستونزو سره مخ کړې دي او هم یې زموږ د روزنې او پالنې کورنۍ نظام ډېر بد متاثر کړی دی.

پـه کـار ده چـې دولـت، مـدني بنسټونه، رسنۍ، دینـي علمـا، قـومي مشـران او نـور نفـوذ درلودنکي ګروپونه/ شخصیتونه پښتانه د ښځو زده کړې ته وهڅوي او د هغـه ذهنیت پر خلاف هر اړخیزه مبارزه وکړي چې د ښځو د زده کړو په وړاندې خنډ دی. که زموږ ښځې د زده کړو پوره حق تر لاسه کړي، نو ان شاء الله ډېر ماشومان به له ډېرې ښې روحیې او سویې سره ښوونځیو تـه ولاړ شي چې په دې سره به هم زموږ د ښوونځیو کیفیت ښه شي او هم به له زده کړو سره مینه زیاته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي.

څرنګه چې زموږ د ټولنې ډېری وګړي د مادي فقر ترڅنګ په معنوي او جنسي فقر هم اخته دي له همدې امله د جنس او سیکس په اړه خورا عجیب او غریب تصورات لري. دوی د مخالف جنس په وړاندې بل هیڅ فکر نه کوي، یوازې او یوازې د شهواني غریزې په نظر ورته ګوري. دوی داسي انګېري چې ښځه یاني جنسي متاع او د نارینه لپاره د جنسي اړتیا پر مهال د خدماتو وړاندې کوونکې له دې پرته د ښځې بله هیڅ وړتیا او فعالیت ورته د منلو نه دی. د نارینه وو ترڅنګ اوس ښځې هم داسي فکر کوي چې دوی له دې ها خوا په خپل ژوند کې د کارې ډګر بله ساحه نه لري. همدا وجه ده چې نارینه او ښځې دواړه په دې اړه چندان اندېښمن نه ښکاري چې ولې نارینه زده کړه او په ټولنه کې فعالیت کولای شي، خو ښځه یې نه شي کولای؟ ځکه دواړه په دې اند چې دغه ډول وېش طبعي او دیني دی. د بدلون هڅه یې له هره پلوه یو غلط اقدام دی، مګر که زموږ ښځې زده کړه وکړي نو په لنډه وخت کې دغه ډول ناسم افکار اصلاح کېدای شي چې هم به د ښځو لپاره ګټور وي او هم زموږ د تعلیمي سستم لپاره، ځکه اوسمهال زموږ د ټولنې یوه لویه برخه بې سواده او نالوستې پاتې ده.

بې وزلي او ډېر اولادونه

په پښتنو کې بې وزلي یوه بله لویه ستونزه ده چې د ډېرو کسانو د زده کړو مخه یې نیولې ده. پښتانه د اقتصاد په ډګر کې وروسته پاتې دي، نو له همدې امله نه شي کولای چې په خپلو اولادونو زده کړې وکړي. د دې ترڅنګ د اولادونو ډېرښت بل هغه سرخوږی دی چې د تعلیم په ډګر کې د پښتنو د وروسته پاتې والي لامل ګرزي. ځکه کله چې د یوې کورنۍ نفوس ډېر او عواید یې کم وي نو هغه کورنۍ نه شي کولای د ځان لپاره د ژوند اړین وسایل او توکي برابر کړي. یاني دومره عواید نه لري چې د ژوند تر لومړنیو اړتیاوو یې ډېر وي او بیا په هغو د اولادونو لپاره د زده کړو اسانتیاوې برابرې کړي. که په کومه سیمه کې دولتي ښوونځي وي نو بیا هم پښتانه ځکه نه شي ورتلای چې ډېری کورنۍ اړې دي د خپل خوراک، څښاک او نورو اساسي اړتیاوو لپاره په ماشومانو کار وکړي. پښتانه د خپلې بې سوادۍ او ناسم مذهبي فکر له امله دې ته نه دي چمتو یا نه پوهېږي چې باید د خپل ځان او اولادونو د ښه ژوند لپاره د ماشومانو زوکړه کنټرول کړي. که پښتنو د خپل مالي توان په اندازه ماشومان زېږولای یاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره اولادونه يې درلودای چې په ښوونه او روزنه پسې يې رسېدای شوای نو بيا به له مالي پلوه هيڅ کورنۍ په دې ستونزه نه وه اخته چې خپلو اولادونو ته دومره مصارف نه شي برابرولای چې د هغوی د زده کړو لګښت پوره کړي.

زموږ خلک يوازي سرونه ډېروي خو دې ته يې نه ګوري چې د سرونو تر ډېرولو د مغزونو روزل اړين دي. که زموږ عوايد کم او مصارف مو زيات وي نو د نورو ګڼو ټولنيزو، رواني او مالي ناخوالو تر څنګ يوه لويه ستونزه دا رامنځ ته کېږي چې نه شو کولای خپل ماشومان په سم ډول وروزو او دوی ته د روزنې لپاره لازم امکانات برابر کړو. دا اوس هم په ګڼو ښارونو او کليوالو سيمو کې ځينې ځايونه د دولت له لوري ماشومانو ته د وړيا زده کړو امکانات برابر شوي خو پښتانه ځکه ماشومان نه ورلېږي چې بيا د روزي ګټلو لپاره بل څوک نه لري، ياني د اقتصادي ستونزو له امله اړ دي چې ماشومان له زده کړو راوګرزوي او د يوې ګولۍ ډوډۍ پيدا کولو لپاره په ماشومانو کار وکړي.

ګڼ داسې کسان پېژنم چې له زده کړو سره ښه مينه لري، خو د مالي ستونزو له امله نه شي کولای لېسه او پوهنتون ووايي ځکه د کار او زده کړو يو ځای مخته وړل يا سخت وي او يا بېخي امکان نه لري. ډېرې پښتانه ځوانان او د کم عمر کسان اړ کېږي چې د خپلو مالي اړتياوو پوره کولو لپاره ايران، پاکستان، منځنې ختيځ او نورو بهرنيو هيوادونو ته سفر وکړي چې ځينې وختونه يې د سر په بيه تمامېږي. د پښتنو په سيمو کې له مذهبي زده کړو سره د ډېرې لېوالتيا يو علت بې وزلي هم ده، ځکه مذهبي زده کړې ډېر وخت مفتې وي او هيڅ ډول لګښتونه نه لري.

پر دې سربېره که کوم څوک د ډېرو ستونزو له تېرولو سره – سره بيا هم لېسه وايي او پوهنتون ته ځي نو ځينې وختونه مجبورېږي چې پوهنتون په نيمايي کې خوشې کړي او که يې پای ته ورسوي نو هم يې په داسې کيفيت لولي چې د ذهني تمرکز نه درلود له امله يې سويه ډېره ټيټه وي. که دغه ډول کسانو په خپل ژوند کې لږ مالي داډ درلودای نو ډېره شونې وه چې زده کړو سويه به يې ښه وای او د ټولنې لپاره به له پوهنتون څخه راوتلي بې سواده نه بلل کېدای.

د همدې بې وزلي له امله پښتانه مجبور دي چې خپلې لوڼې په ډېر کم عمر کې وپلوري او له نجونو څخه د اخيستلو او رانيولو کار واخلي چې له همدې امله ښځو ته د پوره انسان مقام نه ورکول کېږي. په ټولنه کې د ښځې مقام يوازې د خدمت کوونکې دی چې يو يې خرڅوي او بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رانيسي. همدا وجه ده چې پښتانه د ښځو تعليم چندان مهم نه ګڼي، ځکه ذهنيت يې داسي دی چې هسې به يې هم پلورم او بل کور تـه-بـه يې ودوم نو ما تـه يې څه ګټه رسيږي؟ دلتـه هر څوک ښځه د خريد وفروش متاع ګڼي او د زده کړو غم يې ورسره نـه شتـه. د ډېرو اولادونو او مالي فقر له کبله پښتانه هم خپله مالي اړتيا په ښځو پوره کوي او هم جنسي اشتها.

د زده کړو په ارزښت نه پوهېدل

سره له دې چې په نوره نړۍ کې د زده کړو د ارزښت او ګټورتيا پـه اړه تبليغ تـه هيڅ اړتيا نـه شته، مګر پښتانه لا هم دې ته شديده اړتيا لري چې د زده کړو او پوهې ارزښت ورتـه بيان شي او په دې اړه پراخ تبليغات وشي. پښتانه اوس هم يوازې د يوې ګولۍ ډوډۍ ګټل ستر غنيمت ګڼي او وايي چې په کار ده موږ دهقاني، نجاري، خياطي او داسي نور کسبونه زده کړو. د دې لپاره نو د ښوونځي او پوهنتون لوستلو ته څه اړتيا ده؟ يوه ګوله ډوډۍ خو په بېل او کره هم پيدا کېږي. ولي خپل زامن داسي مرکزونو ته واستوو چې هلته يې عقيده خرابېږي، د خپل پلار او نيکه دود پرېږدي او د پردو پر لار ځي؟ په کليو او ښارونو کي داسي کورنۍ بېخي ډېري دي چې اولادونـه به يې په کوڅو کي هسي بې کاره ګرزي او هيڅ بوختيا به-نه لري، خو د کورنۍ مشران يې د زده کړو په کيسه کي نه دي. زموږ ډېری خلکو ته اوس هم سواد او زده کړه داسي ښکاري لکه څوک چې اوبازي،غېږنيونه او داسي نوري لوبي زده کوي چې د ژوند لـه اساسي اړتياوو څخه نـه دي خو که چا زده کړه بد کاري يې نه دی کړی، ان د ځينو تبليغاتو له امله خو اوس هم سارايي پښتانه ښوونځي تـه-پـه ښـه سترګـه نـه ګوري. پـه يو نـه يو ډول ورتـه د بې لارۍ ځايونه ښکاري، مګر څوک چې د دغه ډول تبليغاتو تر اغېز لاندي نه دي، هغوی د ماشومانو ښوونځي د ماشومانو لپاره د روزنې او ترييې مرکز نه ګڼي بلکي ښوونځي داسي ګڼي چې هلتـه پـه لېږلو بـه د يو څه وخت لپاره د ماشومانو له شوخي او شورماشور څخه بېغمه وي.

د دغسي ذهنيت د ښه درک لپاره به د ښوونځيو او زده کړو پـه اړه د پښتنو عمومي دريځ تـه پام وکړو. کله چې په کومه سيمه کي د ترهګرو او نورو غير مسؤلو وسله والو له لوري ښوونځي سوځول کېږي نو پښتانه يې په وړاندي چنداني خواشينوونکی غبرګون ځکه نه څرګندوي چې دوی ته له لويه سره د زده کړو مرکزونه ارزښت نه لري شتون او نه شتون يې ورتـه بې تـوپيره دی. پښـتنو هيڅکله د ښـوونځيو او زده کړو د مرکزونو د جوړولـو ، رغولـو ، ساتلو او زياتولو لپـاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاریون ونه کړ، پر خپلو مشرانو یې په دې اړه پشار رانه ووست او په خپلو امکاناتو یې ښوونځي جوړ نه کړل.

د پښتنو قومي او سیاسي مشرانو هیڅکله د ښوونځیو د ډېرولو، پراخولو، تجهیزولو او جوړولو لپاره کمپاینونه ونه کړل. د خپل نفوذ په ساحه کې یې خلک ورته ونه هڅول او د خپل سیاست او خدمت تګلاره یې داسي جوړه نه کړه چې زه به ښوونځي جوړوم، خلک به زده کړو ته تشویقوم او ځوک چې له علم او پوهې سره دښمني کوي، د معارف امکانات د ځان په ګټه کاروي او اختلاس کوي له هغوی سره به د سخت چلند لار خپلوم دا ځکه چې د غه ډول ژمنې او وعدې په پښتنو کې چندان ښه هرکلی نه لري.

زموږ هغه وګړي هم د خپلو اولادونو زده کړو ته پوره پاملرنه نه کوي چې ژوند یې ښه دی او له مالي پلوه پر خپل ځان بسیا دي. په پښتنو کې به داسي ګڼې کورنۍ پیدا کړئ چې اقتصادي وضعیت به یې فوق العاده ښه وي، خو په یو درزن اولادونو او خپلوانو کې به یې دوولسم پاس هم نه وي. په پښتنو کې داسي کسان ډېر کم پیدا کېږي چې د یوه بې وزلي زده کوونکي د زده کړو لګښت پر خپله غاړه واخلي، مګر د داسي کسانو شمېر لږ نه دی چې خپله شتمني د قبرونو او مزارونو پر جوړولو لګوي، له اړتیا پرته مساجد جوړوي، هر کال حج او عمرې ته ځي او یا نور لېږي. په داسي حال کې چې د پوهي او علم په لار کې هڅې تر بل هر خیریه کار ډېر لوی او دایمي اجر لري، مګر زموږ خلک د علم او معارف پر خدمت د شتمني لګول ضیاع ګڼي او دې ته چمتو نه دي چې د علم او معارف په دودولو کې مالي او ځاني هڅې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم او د مالوماتو منابع

علم د انسان ژوند دی. پر دې نړۍ یوازې د علم واکمني ده. له چا سره چې علم وي هغوی د نړۍ قیادت په لاس کې لري. په مذهبي کتابونو کې ویل شوي چې ملایکو انسان ته سجده وکړه. د دې اطاعت راز همدا وو چې انسان د علم او پوهې په ډګر کې خپله وړتیا ثابته کړه. د ادم په وړاندې د ملایکو سجده په ساده مانا سر ټیټول نه وو بلکې مطلب یې دا دی چې ادم د ملایکو په وړاندې د خپلې پوهې عملي ثبوت وړاندې کړ چې همدا یې پر دې نړۍ د پرمختګ او سیادت راز شو.

بشري نړۍ د علم په مټ ودانه ده. انساني تمدن یوازې د علم په وسیله پرمختګ کوي، د اړتیا او بوختیا ټول وسایل د علم له لارې موندل کېدای شي. غور، فکر او تدبر هغه اساسات دي چې د علم لپاره یې شتون اړین دی. د محسوساتو په عالم کې چې موږ د هر حس په وسیله څه احساسوو همدا زموږ د علم یوه برخه ده، خو د محسوساتو او تجربو ارزونه بالاخره د معقولاتو پړاو ته په ننوتو کلي او عمومي قواعدو ته لار پرانیزي. لنډه دا چې علم د انسانیت د هر څه ملاک او د انساني ژوند د بقا راز دی.

هر سړی د خپل ژوند په اوږدو کې له ماشومتوبه او بیا تر مرګه د ژوند په بېلابېلو پړاوونو کې څه ناڅه پوهه تر لاسه کوي او مالومات راغونډوي. زموږ د مالوماتو سرچینې پر لاندې څو برخو ویشلای شو:

۱) کورنۍ

ماشوم چې کله وزېږي او ذهني وده یې پیل شي تر ټولو لومړی له خپلې کورنۍ په تېره د مور له غېږې زده کړه پیلوي. ساده ذهن ته یې له همدې لارې الفاظ رسېږي، په خپلو سترګو بېلابېل شیان ویني، مختلف ږغونه اوري او د وخت په تېرېدو ژبه زده کوي څه چې یې د مور په غېږ او د خپل کور په چاپیریال کې اورېدلي وي له هغو سره اشنا کېږي او د لفظونو تر څنګ یې په خارجي مصداق یا واقعي وجود هم پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان په ژوند کې همدا د زده کړې تر ټولو لومړنی ښوونځی دی. موږ همدلته بېلابېل مالومات تر لاسه کوو چې د ژوند له هماغه پیله زموږ په ذهن کې ځای نیسي او بالاخره ورسره دومره روږدي کېږو چې که د عمر په نورو برخو کې د مالوماتو د تحلیل او ارزونې له میتودونو او رودو سره اشنا نه شو نو ډېره شوني ده چې همدا مالومات زموږ لپاره تر ټولو باوري وي او هیڅکله یې نقد ته چمتو نه شو.

که ماشومان د عمر په دې پړاو کې سم وروزل شي نو راتلونکی ژوند به یې ډېر ډاډمن وي. له همدې ځایه چې دوی ته کوم مالومات ورکول کېږي او یا یې دی د کورنۍ په چاپېریال کې په طبعي ډول د حواسو له لارې تر لاسه کوي د دژوند په راتلونکي کې د بنسټ حیثیت لري. په کومو ټولنو کې چې له کوره بهر د روزنې او زده کړې معیاري سیستم موجود وي هلته د کورنۍ په غېږ کې تر لاسه شوي خام مالومات د انسانانو راتلونکي ژوند ته ګواښ نه شي پېښولای مګر د افغانستا په څېر یوه بې سواده او وروسته پاتې ټولنه کې د کورنۍ د غېږې لومړني ناسم او نیمګړي مالومات د هر ماشوم د راتلونکي ژوند په وړاندې ګواښ دی ځکه د ماشوم په روزنه د نه پوهېدو او په کورنیو کې د کره مالوماتو د نه وجود له امله هر ډول بې باوره او ناکره مالومات د ماشوم ذهن ته لار کوي، د ټولنې شته خرافات، توهمات او له علم و منطقه لرې افکار او مسایل یې په ذهن کې ځای نیسي چې د عمر په نورو پړاوونو کې یې سمون ځکه سخت دی چې زموږ ټولنه د روزنې او زده کړې داسې معیاري سیستم نه لري چې وکولای شي د خپلو وګړو په ذهني بدلون کې رغنده رول ولوبوي.

زموږ په ټولنه کې د شته ستونزو یو ستر عامل همدا دی چې موږ له یوې خوا د سم پوهاوي نه درلودو له امله په کورنۍ کې ماشومان په ناسم ډول روزو، ذهن ته یې غلط مالومات پیچکاري کوو او له بلې خوا مو د ښوونې او روزنې نظام دومره کمزوی دی چې نه شي کولای د خپلو وګړو په معیاري روزنه او ذهني وده کې اړین رول ولوبوي.

د هر انسان لومړنی شخصیت د خپل کور په چاپېریال کې رامنځ ته کېږي. د ده ذهن ته لومړی هغه مالومات لار کوي چې د کورنۍ بېلابېل غړي یې ورکوي. که د خپل کور په چاپېریال کې د ماشوم پر شخصیت جوړونه سم او معیاري کار وشي نو د راتلونکي ژوند په اوږدو کې به د ځان او نورو لپاره په هره مانا یو مفید شخصیت وي، خو که یې ذهن ته د کور د غړیو له خوا ناسم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالومات ولېږدول شي، د خپل کور په چاپېریال کې غلطې کړنې ويني، د متشدد چلند ليدونکي واوسي، د برخورد په زده کړه کې ورسره تړونکي سلوک ترسره شي او د هغه د نازک ذهنيت سالمې جوړونې ته اړينه او اصولي پاملرنه ونه شي، نو بيا به د خپل لوېښت پر مهال په ځواني او لوی عمر کې د خبرو او عمل په وسيله د ژوند د همدې دورې ممثل وي. ښه کورنۍ او د هغې ښه چاپېريال د ماشوم لپاره د ښه ژوند او ښې راتلونکې ضمانت دی. نو بايد هڅه وشي چې هم ماشوم ته د ده له ذهني او فزيکي جوړښت سره سم معياري مالومات ورکړل شي او هم يې سالمې رواني او فزيکي روزنې ته پام وشي.

۲) جومات

په اسلامي ټولنه کې د علم تر لاسه کولو يوه بله ډېره مهمه منبع جومات او منبر دی. دلته وړاندې کېدونکې هر ډول مالومات له يوې خوا ديني تقدس لري، له بلې خوا د هغه چا له خولې وړاندې کېږي چې د دين رهبر مقام ورکول شوی دی. د جومات هره خبره د خلکو پر ذهن او روان دومره ژور تاثيرات لري چې ټول ژوند يې رانغاړي.

له بده مرغه په افغاني ټولنه کې جومات او منبر هغه چا اشغال کړي چې په سلو کې ۹۹ يې د دې مهم او خورا حساس مسؤوليت د پر مخ بوولو وړ نه دي. زموږ ملا امامان، وعظ کوونکي او خطيبان له يوې خوا د دين او دنيا تر منځ د اړيکو سمه کرښه نه پېژني او له بلې خوا يې د دين د اساسي تصور، کره سرچينو، رواياتو، فقهي، اجتهاد او درايت په اړه درک ډېرين عصر ته رسېږي. د دوی په ديني تعبير کې دنيا ځای نه لري، زده کړه يې ارزښت نه ده، اقتصادي پرمختيا د نورو کار دی، ښځه پنځمه درجه موجود دی، له ړغه نيولې تر مخه هر څه يې ستر دي، په ټولنيزو چارو کې ونډه نه شي اخيستلای، د خپل ملګري د انتخاب حق نه لري، په بدو کې ورکول کېږي، بلوغ ته تر رسېدو وړاندې يې په نکاح ورکوي او ان ودوي يې، په يوه-بله بدلېږي، د ميراث حق نه لري، زده کړه خو يې کفر دی، د هغې په وړاندې هر ډول تاوتريخوالی د سرپرستانو او مېړه د کورنۍ حق دی او دا ډول نورې په لسګونو ديني، طبي، مالي، ټولنيز، فردي، تعليمي، سياسي او نظامي ناخوالې دې چې په جومات کې د ناسم مديريت او ناسم ديني درک له امله زموږ ټولنه ورسره لاس او ګرېوان ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما په خپله یوه مقاله کې د افغاني ملایانو په اړه لیکلي وو :

د دین په برخه کې خو له یوې خوا سم مسلکي او د وخت له غوښتنې سره سم پوهان نه لرو او له بلې خوا چې کوم کسان څه ناڅه پوهېږي هغوی هم خپل مسؤولیت ته شا اړولې ده. زموږ په ټولنه کې د دین استازیتوب دودیز ملایان کوي چې ډېری یې ان د شپږم صنف د یوه شاګرد سویه نه لري، د لوست کچه یې یوازې تر څو محدودو او تر وخت تېرو کتابونو پورې محدوده وي، په خپله ژبه له لیکنې سره دومره نا اشنا وي لکه دی چې بېخي د دې ملت وګړی نه وي. په منبر او محراب کې مقتدیانو ته د دین په نوم ډېری وړاندې کېدونکې مالومات خورا کمزوري، جعلي، بې بنسټه او هغه خرافاتي کیسې وي چې تر ډېره یې سپین سرې د ژمي پر مهال خپلو وړو ماشومانو ته بیانوي او یا یې بې کاره کلیوال د ژمې په موسم کې لمر څېکې ته کوي.

د دوی د مطالعې ساحه هیڅکله له درة الناصحین، ارشاد الواعظین او داسې نورو کمزورو کتابونو د دین کره او د اوسني وخت معیاري کتابونو ته وانه وښته. دوی د تخنیکي دور له وسایلو سره سخت نا اشنا دي چې له همدې امله یې د حرمت په ټاپه هم نازوي. د دین او دنیا د مالوماتو کچه یې نن د نوري نړی د ماشوم له سویې هم کښته ده. د خپل کور، کلي، ولس، هیواد او ملت غوښتنې نه پېژني، د اوسنۍ نړۍ په تقاضاوو نه دی خبر او لا هم په دې اند دی چې ځمکه د غوایي پر ښکر ولاړه ده او پر ټوله دنیا یو لوی مار تاو سوی دی، خپله لکۍ یې په خوله کې نیولې ده او چې کله یو ملا مړشي نو یو بند نوره یې هم راټینګه کړي.

زموږ د ملایانو همدې ټیټې سویې دې ملت او هیواد ته دومره زیان رسولی چې په تاریخ کې بل هیڅ شي ورته نه دی رسولی. زموږ د هیواد هره سیاسي، ټولنیزه، فکري، تعلیمي، اقتصادي، طبي او پوځي ستونزه د دین په نوم له ناسمو فتواوو او بیانونو راولاړېږي. خو څرنګه چې افغاني ټولنه پر مذهب کلکه ولاړه ده او هیڅکله به ترې وانه وړي نو د هغوی د سمون یوازینۍ طریقه همدا ده چې د دوی دیني فکر اصلاح شي، د خرافاتو او بې بنسټه حکایاتو پر ځای د دین اصلي څېره وروپېژندل شي، د دین د احکامو په رڼا کې د بشر دوستی، هیواد رغونې، سولې، مینې او پرمختګ لور ته سوق شي.

د دین او شریعت توپیر ورته په ګوته شي، د جهاد او امت په نوم له غولول کېدونکو دسیسو خبر شي او په ټوله کې ورته وویل شي چې د دین هدف د انسانانو تر منځ د دښمنۍ د تخمونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرل نه بلکي د بشريت اونورو ارزښتونو پر بنسټ د سولې په فضا کي د مينې او ورورولۍ ژوند دی.

د مسجد ملا په پنځه وخته لمانځه، جومه او اخترونو کي هره ورځ له خلګو سره په اړيکه کي دی، هغوی ورته په درنه سترګه ګوري او د خپلو ويناوو او خطبو له لاري د هر مسلمان پر ذهن ژور اغېز کوي. که دولت غواړي چي د ټولنې عامه فکر او ذهنيت ورغوي نو د نورو لومړيتوبونو تر څنګ دي د خپل وس په اندازه مسجدونو ته د وعظ او خطبې لپاره هغه ځوک ولېږي چي هم کره ديني درک ولري او هم د نورو فکري تمايلاتو پر ځای خپل هيواد، ملت، اساسي قانون او نظام ته ژمن وي. کنه مو بېرته پر له همدې لاري مارانو وهلي يو او همداسي به مو چيچي. د مسجدونو، مدرسو او هر ډول ديني مراکزو کنټرول يوه جدي اړتيا ده، که دې ته سمه پاملرنه ونه شوه نو د دين تر سپېڅلي نوم لاندي به بيا هم د پرديو د سيسو ښکار يو.

۳) کلي يا د اوسيدو سيمه

کله چي يو انسان د شعور لومړنۍ دورې ته ورسېږي نو د کور له محدود چاپيريال څخه ور ها خوا د کلي او يا اوسېدو د سيمې چاپيريال ته ور وزي، هلته له بېلابېلو کسانو سره اړيکي ټينګوي، خبرې ورسره کوي، د هغوی نظريات اوري، د دوی له خوا د ژوند د مختلفو برخو، تېرې زمانې د پېښو، روانو چارو، ټولنيزو معاملاتو او د يوې کلي مقولې په توګه د دين او دنيا په اړه ترې ډېر څه اوري.

له همدې ځايه د ده په ذهن کي پخوانۍ جوړه نقشه نوي بعدونه پيدا کوي، مخکيني مالومات يې اضافه کېږي، په نويو اړخونو يې خبرېږي او ډېرې نا ويل شوې او يا نااورېدل شوې خبرې اوري.

د خپل کلي او ژوند کولو د سيمې چاپيريال د انساني مالوماتو يوه بله منبع ده چي د هر وګړي پر ذهني او رواني شخصيت اغيز کوي، د هغه افکار جوړوي، د ده ذهني نړۍ ته د ژوند د هرې برخې په اړه کره او ناکره نظريات لېږدوي او په مجموع کي همدغه محيط دی چي د کورنۍ تر چاپيريال وروسته د هر ډول فکر او عقيدې په رامنځ ته کولو کي د انسان پر باطني دريځ او ظاهري سلوک خپل ژور تاثير کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر کور دباندې د خپلې او سېدو له سیمې، کلي او محلې څخه د مالوماتو اخیستنه د هر وګړي حیاتي اړتیا ده، که دی غواړي او کنه مجبور دی چې له دې طریقه پر ورته وړاندې کېدونکو مالوماتو تکیه وکړي، ځکه د هر ډول ټولنیزو چارو دارومدار، د اړیکو ساتنه، خپل منځي ډایلاګ، دیني او دنیوي چارې، انساني اړتیاوې او د ژوند کولو ټول شرایط ورسره تړلي دي. مګر غوره ټولنه هغه ده چې د انسان جوړونې دا مرحله یې هم پر معیاري او فني اصولو ولاړه وي. په وروسته پاتو ټولنو کې د عامه مالوماتو دا منبع د ښه شخصیت پر ځای یو بند فکره، متعصب، له حقایقو ناخبر او د اخلاقي وانساني ارزښتونو ضد انسان زېږوي، ځکه د ټولنې عامه شعور ډېر ټیټ وي، د عامو وګړو د پوهې کچه تر دوی ویلو او تا ویلو هاخوا ته نه اوړي، بې سوادي عامه وي، د هر څه په اړه یوازې پر اسطورو باور کېږي، د پخوانیو ژوند د یوه غوره ژوند لپاره د نمونې په توګه وړاندې کېږي، د پرمختګ پر ځای له شاتګ او پخوانیو وختو ته پر ستنېدو ټینګار کېږي، په ډېرو ټولنیزو او دیني چارو کې تر ماهیت شکل مهم وي او د ذهني وفزیکي روزنې چارې د نه نظم تر څنګ پر تعصب، قومیت پالنې، بې ځایه ویاړ، تېر ایستونکې چالاکۍ او دا ډول نورو غیر اخلاقي ښوونو تکیه کوي. د کلي او محلې او سېدونکي یو -بل ته د علم، قلم او پرمختګ پر ځای د تورې، دښمنیو، جګړو، قومي شخړو، د تېر تاریخ د مشرانو له خوا د شویو تېریو او وژنو، د خپلې کورنۍ د فضیلت، ځانګړې طبقې د ارزښتونو، ملي نوامیسو پر ځای د خپل کور، کلي او قوم د تعصب زېږوونکو افسانو او زور واکۍ کیسې کوي.

مګر د دې برعکس د پرمخ تللو او علمي ټولنو دا مالوماتي منابع علم خوښوونکي انسانان روزي، هغوی انسان شموله اخلاقي ارزښتونو ته هڅوي، د دښمنیو پر ځای ورته د سخاوت، مینې، انسان دوستۍ، دنیا جوړونې، وفا، ملي فکر، هیواد دوستۍ، ملت پالنې، پرمختګ او حقیقت خوښونې روحیه ورکوي، هلته د ښه شخصیت معیار له یوه قوم، کلي، قبیلې، ډلې او ځانګړي فکر سره تړاو نه بلکې د منل شویو اخلاقي ارزښتونو ساتنه، علمي سویه، ملي تګلاره او فکر، هیواد او ملت ته خدمت، د ستونزو په وړاندې رښتنې او جدي مبارزه، د خپل هیواد او انساني ټولنې له هر وګړي سره مینه او پر حقیقت خوښونه ولاړ دریځ وي.

جوته ده چې دا مهال د افغاني ټولنې د کور او کلي چاپېریال په خپل غېږ کې پالل کېدونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګړو ته سم مالومات او سم فکر نه شي لېږدولای، ځکه زموږ ډېر وګړي بې سواده دي، ګڼ وګړي مو د ښارونو پر ځای په کليو کې اوسېږي، ډېری ښارونه مو هم په فکري او هم فرهنګي لحاظ له کليو سره توپير نه لري، قبايلي ذهنيت حاکم دی، په مذهبي وقومي تعصب اخته يو، اوږدو جګړو د روزنې او کره مالوماتو چمتو کولو هر ډول ملي او د باور وړ وړاندي کوونکي بنسټونه له منځه وړي او د جګړې اور له بهره داسي ايډيالوژي را وارده کړي چي نن افغانان د خپل هيواد او ملت لپاره يوازي د مرګ خوب ويني، د دې نړۍ او هغې نړۍ نيمکرغي دا ګڼي چي وژنه وکړي، ملي بنسټونه ونړوي، شخړې رامنځ ته کړي، د نورو په لمسون د دين د حکم تر خواږه نوم لاندي هر هغه څوک ووژني چي د ناخوالو پر ضد درېږي او دې وژونکي ويروس دومره سرايت کړی چي پر ټولنه مو له وژنې او تخريب سره د جنون تر حده د مينې هيښونکی کيفيت خپور دی.

کله چي يوه ټولنه د بې سوادۍ تر څنګ د تعصب په چاپېريال کي د عقيدې په نوم د خدايي نماينده ګانو تر نفوذ لاندي له مقدسې روحاني او فزيکي رهبرۍ سره مخ شي نو هلته بې عدالتی، زورزياتی او د ستونزو، ناخوالو، ټولنيزو او ملي ناندودو پر ضد بې تفاوتي وده کوي، هر ډول اخلاقي بنسټونه نړېږي، دين په يوه تلکه بدلېږي او په داسي حالت کي رالوی شوي وګړي د ټولنيز انتحار په دې دوره کي ځپل شوي او د دين په نوم ناسم روزل شوي روح ته د تشدد، زورپالنې، جبري نظرياتو، پر هر څه د حرمت تاوونکې کرښې، له هر ډول تجديد او نويتوب سره په مخالفت او د خپل هر مخالف په وړاندي د قتل په غبرګون ښوودلو سره ډاډ ورکوي.

د روحاني جواز په سپېڅلې فتوا کي نغښتل شوی ټولنيز جبر، منافقت، خيانت، کرکې او منفي ذهنيت ته لار هواروي، تر دې حالت لاندي لوی شوي وګړي د خپل کلي او ژوند وژواک په چاپېرال کي اورېدل سوې خبرې نه بدليدونکي حقيقت ګڼي او ده چي هلته کوم مالومات تر لاسه کړي له څه شننې، تحليل او منطقي جاج پرته ورته د لمر په څېر ثابت حقايق ښکاري.

لنډه دا چي زموږ د عامه مالوماتو دا سرچينه نه سم افراد روزلای شي او نه د ټولنيز حالت په بدلون کي مثبت رول لري، له همدې امله بايد موږ له دې لارې تر لاسه کړي ټول مالومات يو ځل بيا له سره وارزوو او کره وناکره يې سره بېل کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) ملګري او د ناستې-پاستې ولګړي

انساني ذهن ته د مالوماتو رسېدو يوه بله مهمه منبع د ناستې-پاستې وګړي، د مجلس ياران، نژدې ملګري او هغه کسان دي چې سړی ورسره په عمومي غونډو کې مخ کېږي. که څه هم د عمومي چاپېريال او يا اوسېدو د سيمې په مقوله کې يې هم داخل بللای شو، خو ځانګړې يادونې ته يې له دې امله اړتيا ده چې دوی پر شخصيت جوړونه ځانګړی اغيز لري او هر سړی د هغوی په وسيله تر لاسه کوونکو مالوماتو ته خاص ارزښت ورکوي. په تېره د هغو کسانو خبرې، نظريات او مالومات چې يو چا ته نژدې ملګري ښکاري او تر ځان يې خبردار او پوه هم ګڼي.

له دا ډول کسانو سره منطقي تعامل هغه مهال لا هم حساس پړاو ته رسېږي چې د ناستې-پاستې کسان يو ډول لوړ حيثيت ولري. مثلاً: د دوديزې ټولنې مشران، ديني روحانيون، لوستي کسان، استادان او داسي نور د نفوذ خاوندان وي. زموږ ذهنونه د هغوی خبرې له څه تحليل پرته مني او هر ډول وينا يې رښتني ګڼي. د ناستې-پاستې کسان که له يوې خوا زموږ پر سلوکي چلند اغيز کوي له بلې خوا د هغوی په وسيله راته وړاندې کېدونکي مالومات په دې وجه کره ګڼو چې له دوی څخه د ناسمو مالوماتو د بيان تمه نه لرو.

په وروسته پاتو ټولنو کې له همدې طريقې تر لاسه کېدونکي مالومات د هر سړي علمي او عملي دريځ ټاکي. په دې مانا چې زموږ د ټولنې اکثر وګړي د نورو مالوماتي منابعو تر څنګ د ناستې-پاستې او شناخت له کړيو هم په علمي او عملي ډګر کې ډېر داسي مواد تر لاسه کوي چې دويم ځل تحليل او بيا ارزونې ته يې اړتيا نه ويني. حال دا چې له دې لارې تر لاسه کېدونکي مالومات تل کره نه وي بلکې د خامو موادو په څېر تصفيې او چاڼ ته اړتيا لري. مګر څرنګه چې په موږ کې د تحليل او منطقي غور ماده د بېلابېلو علتونو پر بنسټ شتون نه لري، له همدې کبله له خپلو هر ډول اړوندو کسانو تر لاسه کېدونکي مالومات کره ګڼو او ډېر لږ داسي پېښېږي چې پر هغو شکمن شو او يا يې د نقد اړتيا احساس کړو.

څرنګه چې زموږ په ټولنه کې وزګارتيا هم زياته ده له همدې کبله ګڼ وګړي خپل وخت پر مجلسونو تېروي، په تېره بيا په کليوالو سيمو کې خو د ژمي پر مهال ټول وخت د شپې اوورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼ کسان هم په مسجد او هم په کوټو يا حجرو کې په خبرو، ټوکو - ټکالو او بانډارونو اخته وي.دوی د خبرو اترو پر مهال له يو -بل سره داسې مالومات تبادله کوي چې ډېری يې بې بنسټه وي، خو دوی ته کره ښکاري. له همدې ځايه اکثر وخت خپل فکري مسير ټاکي، ټولنيز دريځ خپلوي او ټولو خلګو ته په هغو عينکو کې ګوري چې همدلته يې پر سترګو کړې دي.

د کليــو، جهالــت، وروســته پاتيــوالي، محروميــت، دينــي، ټولنيــز او کولتــوري محدوديت او لنډ ديد ګډ ذهنيت له همدې ځايه سرچينه اخلي او په خپل فرهنګي رنګ کې داسې رنګېږي چې د علم، پرمختګ او متمدن ژوند پـه وړاندې د جدي خنډ او ګـواښ بڼـه خپلوي. تنګ نظري، نه زغم، له ماډرنتوب سره دښمني، د نورو قومونو او ملتونو په وړاندې د بدبيني او د عصر له غوښتنو سره د ځان نه عيارولو مرتجع افکار د بې سواده ټولنې د وګړو تر منځ له ناستې-پاستې سره نور هم ټينګېږي او دوی د خپلې ټولنې لپاره دا هر ډول وژونکي عناصر د فطرت او مسلط کولتوري او مذهبي فکر غوښتنه ګڼي.

د ناستې-پاستې پر مهال د يوې ټولنې وګړي خپل هغه مالومات له يو -بل سره شريکوي او په ګډه يې شاربې چې هر سړی له نورو بېلابېلو سرچينو تر لاسه کړي دي. څرنګه چې د هغوی وړاندې کړي مالومات په دې شريک مجلس کې په يو نه يو ډول د تحليل او يا په اصطلاح د بيا کتنې تر پروسې تېرېږي له همدې کبله د پخوا په پرتله نور اعتبار پيدا کوي او اړوند کسان فکر کوي چې دې مالوماتو د تاييد لپاره د نورو هوکړه او موافقه هم تر لاسه کړې ده. کله چې د افغاني ټولنې په څېر په يوه وروسته پاتې ټولنه کې هر سړی خپل مالومات او افکار سل په سل کې کره ګڼي له همدې امله که کوم خبر کس د معيار او صولو په رڼا کې د هغوی پر ځينو نظرونو اويا خبرو نقد وکړي نو دوی هغه ته د دښمن په سترګه ګوري، کرکه ترې کوي او هڅه يې دا وي چې د ټولنې له فکري مستوا سره په سمه ټاپه يې تورن کړي.

په موږ کې لويه ستونزه له همدې ځايه راولاړېږي چې د خپلې ناستې-پاستې له کسانو او نورو ډېرو منابعو مو مالومات تر لاسه کړي خو ډېر وختونه مو پرې دويم ځل بې پرې غور نه دی کړی. د حقيقت غوښتونکي انسان چلند بايد دا وي چې پر خپلو ټولو زړو افکارو يو ځل بيا کتنه وکړي، پرې شکمن شي، ويې ننګوي او د علمي اصولو په رڼا کې يې کره خپل او ناکره يې رد کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول ځلند هغه مهال لا خطرناک شکل خپلوي چې په ټولنه کې مرکزي حکومت وجود ونه لري، جګړه وي، ټولنه د نورو له فکري او فرهنګي يرغل سره مخ وي او د ايډيالوژيکي وارداتو لپاره ميدان پرانيستی وي، ځکه پردي پال عناصر د ځينو ارزښتونو د له منځه تلو او فکري ومذهبي ساتنې په نوم د دا ډول ګروله ساده ذهنيت، محدود فکر او کم درک څخه خورا ناوړه ګټه اخلي. هغوی د ملي فکر پر ځای په داسي خيالي ايډيالوژيو اخته وي چې د جنون تر کچې احساسات يې بدرګه کوي. په افغانستان کې ډېری فکري، ديني او کولتوري ستونزې له همدې ځايه راولاړې شوې چې د ښمنانو د مالوماتو وړاندي کولو دا منبع په خپله ګټه کارولې، ساده وګړي يې د خپلو تبليغاتو تر تاثير لاندي راوستي او دوی ته يې د مذهب په نوم داسي عقيده ورپيچکاري کړې چې د زهرجن مار په څېر هر ځوک په نيښ وهي.

زموږ ټولنه به هغه مهال د ارام سا واخلي چې مرکزي دولت تر لويو ښارونو د هغو کليوالو او وروسته پاتو سيمو د ذهن جوړولو او ملي کولو ته توجو واړوي چې تل يې ملت او هيواد په بدمرغيو اخته کړي او زموږ قسم خوړلي دښمنان يې ګي ژورې ريښې او بې شمېره ځالي لري. د دولت تر څنګ د دين، ملت او هيواد خواخوږي او ويښ وګړي، لوستي کسان، علمي ادارې، رسنۍ، ملي ګوندونه، اشخاص، شاعران او ليکوالان هم مکلف دي چې د هغوی په ذهني جوړونه او فکري رغونه کې د خپل وس په اندازه ونډه واخلي چې دا يې احسان نه بلکې يو هر اړخيز مکلفيت دی.

۵) مطبوعات

په معاصره نړۍ کې مطبوعات د فکر او ذهنيت په مثبت يا منفي بدلون کې ژور اغېز لري. نن د نړۍ په ګوټ-ګوټ کې خلک د معلوماتو د تر لاسه کولو لپاره مختلفې تصويري، ږغيزې، چاپي او انلاين رسنۍ د دې لپاره ويني، اوري، لولي او ګوري چې د ژوند له بېلابېلو څانګو سره تړلي معلومات تر لاسه کړي، په نويو پرمختګونو خبر شي، زاړه جريانونه تعقيب کړي او په مجموع کې د خپلې خوښې او اړتيا مواد تر لاسه کړي.

په افغاني ټولنه کې هم له ښاره نيولې تر کلي پورې ډېری خلک له رسنيو سره روږد دي په تېره راډيو او بيا ټلويزيون ډېر مينه وال لري. مګر پو ښتنه دا ده چې زموږ رسنۍ خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوربډونکو، ليدونکو او لوستونکو ته څه ډول مواد وړاندې کوي؟. ايا د مثبت بدلون په اړين يون کې برخه اخيستې شي يا په بل عبارت موږ يې د خپل هيواد او ملت لپاره ګټور بللای شو؟

که موږ د خپلې ټولنې مطبوعات تعقيب کړو نو دې ډول پوښتنو ته-به په خپله ځواب ومومو. زموږ د ډېرى مطبوعاتو لويه ستونزه دا ده چې د هيواد او خلکو د ګټو پر ځاى د هغو ډلو ګټو ته کار کوي چې د دوى مالي ملاتړ کوي. دلته ازاد او خپلواک مطبوعات ډېر کم دي. ډېرى رسنۍ د بېلابېلو مغرضو کړيو له لوري تمولېږي چې زموږ په هيواد کې ځانګړي اهداف لري. دولتي مطبوعات تش په نوم مطبوعات دي ځکه نه د خلکو ذوق خړوبولاى شي او نه يې هم کيفيت معياري دى. که د دولتي راډيوګانو، ټلويزونو او انلاين يا چاپي خپرونو نشرات تعقيب کړئ نو له مطبوعاتو به مو خوا وګرزي تر وخت تېر سوليدلي خبرونه، کليشه يي پروګرامونه او يوازې د خاصو کسانو ستاينې وي. نور هيڅ داسې څه نه لري چې خپل مخاطبين له ځان سره بوخت وساتي.

سره له دې چې مطبوعات د ذهنيت او فکر په جوړولو کې خورا غښتلى رول لري، مګر له بده مرغه زموږ حکومت تر اوسه د فکر رغونې ته چندان پام نه دى کړى. دا مهال مطبوعاتي بهير يا د ترهګرو کړيو په لاس کې دى او يا د مغرضو بهرنيو حلقو تر تاثير لاندې دى چې هر يو پر خپل وار د خلکو د ذهنيت په تخريب کې خپل رول لوبوي. ترهګرو د خپلو تبليغاتو چينلونه کليو او بانډو ته رسولي د ويډيوګانو، اډيو ګانو او نورو وسايلو له لارې يې د دولت مشروعيت له جدي ننګونې سره مخ کړې. وروسته پاتې کلتور ورته د دين په اصلي بڼه تعبيروي، ځوانان له زده کړو راګرزوي، د خلکو په ذهن کې د کرکې او تعصب تخمونه کري، له ښار، زده کړو، معاصرو سياسي، ټولنيزو او فکري مقولو سره يې دښمنۍ ته هڅوي، له نوري نړۍ سره اړيکې ورته په کفر تعبيروي، د علم، ساينس او ټيکنالوژۍ پرمختګ په ناروا تعبيروي او صنفي تبعيض ته يې هڅوي. د بهرنيو مغرضو کړيو په دام کې ښکېل مطبوعات بيا ملي وحدت ته زيان اړوي، ملي وياړونه مسخره کوي، قومي، نژادي، ژبني او سمتي تعصبونه خپروي او هڅه يې دا وي چې د مختلفو حساسيتونو په پاړولو سره زموږ د خلکو تر منځ د زرګونو کلونو موجود ملي وحدت دړې-وړې کړي.

کلتوري پرمختګ، انساني ارزښتونه، زده کړه، د ناخوالو راپورته کول، د ذوقونو روزنه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ له لرو بر څخه په مثتبو بدلونونو د خلکو خبرول، د معياري انتقادي تفکر وده، د علمي، فکري، ټولنيزو بحثونو مطرح کول او په مجموع کې د پراخ او هر اړخيز علمي-فکري بهير رهبري هغه موارد دي چې رسنۍ پکښې جوت رول لوبولای شي. مګر زموږ رسنۍ يا ملي تخريب ته ملا تړي او يا تر وخت پر تېرو شويو موضوعاتو شخوند وهي. همدا وجه ده چې د معلوماتو تر لاسه کولو دا سرچينه هم دومره ګټوره نه ده. ځيرک مخاطبين کولای شي چې د دې سرچينې کره او کوټه سره بېل کړي، د چا چې د شعور او پوهې کچه ټيټه وي هغوی بيا د دې سرچينې د ناسمو مالوماتو په لومه کې ښکېلېږي او له دې لارې جوړ شوی فکر يې د ټولنې او هيواد لپاره زيانونه او ان ځينې وختونه اجتماعي ټکرونه پيښوي.

د زده کړو مرکزونه

د زده کړو له مرکزونو خونو تمه دا ده چې بايد يوې ټولنې ته داسي روزل شوي انسانان وړاندې کړي چې له مهارت سره-سره په فکري او ذهني ډول له نورو بې سوادو انسانانو سره پوره توپير ولري. په علمي مرکزونو کې روزل شوی انسان بايد د پوهې تږی وي، هره مفکوره او نظريه د منطق په تله وتلي، بشري ارزښتونه، انساني کرامت، ټولنيز پرمختګ، سوله، هيواد پالنه، بشري همدردي، پوهه، د پوهې مرکزونه او منطق تر هر څه ورته محترم وي.

د زده کړو مرکزونه د علم او معلوماتو د تر لاسه کولو هغه سرچينه ده چې په کلي ډول ورڅخه د کره، معياري او سنجول شويو افکارو تمه کېږي، ځکه دا د علم، پلټنې، تحقيق، منطق او استدلال ځای دی. دلته اشخاص تر نقد لوړ نه ګڼل کېږي. دلته تجربه او منطق يوازيني معيارونه دي چې هر د چا نظر او فکر تلي، کوټه يې ردوي او کره يې مني. په دې ځای کې روزل کېدونکو کسانو ته بايد يوازې دا ورښودل شي چې هيڅ نظر او فکر نه مقدس دی او نه هم تر نقد لوړ بلکې د علم په لټه راوتلی کس بايد پر هر څه شک وکړي، هر پخواني فکر، نظر او دريځ ته دې د شک په نظر وګوري، هيڅ مقوله او مفکوره دې له دې امله نه مني چې يا ډېرو خلکو منلې او يا ډېر ستر شخصيت تاييد کړې ده، ځکه د علم په نړۍ کې ډېر اشخاص او سترنومونه هيڅ ارزښت نه لري. علم يوازې تجربې او منطق ته ارزښت ورکوي او يوازې همدې دوو شيانو ته وفادار دی له دې پرته په دې پراخو کايناتو کې له هيچا سره نه لېوالتيا لري او نه وفا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر زموږ په علمي مرکزونو کي بيا حالت داسي نه دی. دلته خو اول استادان هر څه په زور دربانديمني. د علمي مرکزونو ښوونکي له نقد، پوښتني، ولي او څنګه څخه سخت په ډار کي دي. دوی هغه څه درته وايي چي په کتاب کي راغلي وي، له نورو يې اورېدلي وي او يا دوی ورباندي پوهېږي. کله چي استاد تدريس کوي شاګردان بايد د ده له لوري پر وړاندي کيدونکو معلوماتو هيڅ شک ونه کړي، ټول ومني او که چا د پوښتني جرأت وکړ نو اول خو ځواب نه ورکول کېږي او که ځواب ورکړي نو پر ځواب بيرته دويم ځل نقد کفر دی. زموږ په علمي مرکزونو کي د زړو مقولو، مسئلو، فکرونو او نظرونو منل اصل علم ګڼل کېږي. ډېر کم خلک زړو فکرونو، نظرونو او مسايلو ته د شک په نظر ګوري او ډېر کم کسان د دې اړتيا احساسوي چي په فکري، ټولنيز او فلسفي ډګر کي د پخوانيو نظرونو بايد يو ځل بيا کتنه وشي، ځکه علم يو نه تمېدونکی روان بهير دی چي هر وخت وده کوي، هر وروسته راتلونکی د پخوانيو نظريو جاج اخلي، تېروتنه يې سموي، نوې دريځې پرانيزي، تابو ګانې ماتوي، ممنوعه سيمو ته سر ورښکاروي او نوي افکار راوړي چي د علمي معيارونو په رڼا کي يې کوټه او کره معلوم شي. که څوک د نوري نړۍ له علمي، فکري، فلسفي او تخنيکي پرمختګونو ګټه اخلي، نوي افکار مطالعه کوي، معقول اړخ يې مني او د نويو علمي معيارونو په رڼا کي د خپلې ټولنې پر حاکم فکر نقد کوي. خو زموږ د علمي مرکزونو مديران او استادان يې په يوه او بل نوم تورنوي، کله يې تکفيروي، کله يې د نورو ګوډاګی ګڼي او کله يې بيا د مرګ فتوا ورکوي چي له همدې امله زموږ ټولنيز شعور لا هم د تېرو وختونو په تيارو کي پاتي دی او ډېر داسي افکار او مسايل مني چي دا مهال د پرمختللو ټولنو لپاره يوه ټوکه او مسخره ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کې فکري جمود

د اسلامي نړۍ په لر او بر کې تر اوسه هم علمي مرکزونه هغه حد ته-نه دي رسېدلي چې خپل زده کوونکي ازاد فکر، پوښتنې او د نقد دريځ ته راوبولي. په تېره د مذهبي زده کړو سيستم خو تقليد، د پخوانيو ړوند اطاعت او د ماهيت پر ځای د الفاظو پيروي ديني لارښوونه بولي او ان په ځينو فقهي کتابونو کې پر اجتهاد بنديز لګول شوی دی.

تفکر، پر مسايلو غور، زړو خبرو ته د شک په سترګه کتل او د نويو اندونو وړاندې کول اصل علم دی ځکه تقليد او پر پخوانۍ لاره تګ د عالمانو کار نه دی، عالم تل په نويو خبرو پسې ګرزي، زړې لارې تر نقد لاندې نيسي، پر زړو فکرونو شک کوي، د علمي تجربو په رڼا کې پخوانۍ مقولې او فکرونه ارزوي او په مجموع کې د نورو په لاسته راوړنو قناعت نه کوي بلکې غواړي د علم په نه تم کېدونکي تکاملي پروسه کې دی هم ونډه واخلي او راتلونکو نسلونو ته د لا پرمختګ زمينه برابره کړي، مګر د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کې هڅه دا ده چې زده کوونکي پر پخوانيو مسايلو شخوند ووهي، د تېر وخت مقولې يادې کړي، زاړه نظرونه بيا-بيا ولولي او همداسې زاړه يې پرېږدي ځکه ذهنيت دا دی چې د دين او دنيا کاميابي د اسلامي نړۍ لومړني حالت (ياني د رسول الله وخت ته) په ستنېدو کې ده. مسلمانان هره نوې پديده، مفکوره او نوښت د سنت، بدعت او شرک په نوم ردوي او په وړاندې يې مقابله کوي.

د تقليد او زوړ پالنې فکر داسې جمود رامنځته کړی چې د اسلامي نړۍ په لروبر کې موږ د هيڅ ډول نوي پرمختګ شاهدان نه يو او دا مهال مسلمانان د مساحت او نفوس له پراختيا سره-سره د علم په ډګر کې تر بل هر ملت وروسته پاتې دي. ځوروونکې لا دا ده چې د تقليد او زوړ پالنې دې تګلارې مسلمانان پر کور دننه داسې سره ويشلي چې د وړو او لويو ډلو شمېر يې تر زرګونو اوړي. همدغه حالت له هرې ډلې سره دا ذهنيت پيدا کړی چې حق صرف له دوی سره دی او نور بايد د دوی دريځ ومني. د نه منلو په صورت کې هره ډله د خپلې مخالفې ډلې په وړاندې د جګړې، کرکې او خشونت اعلان کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که کوم څوک د زړو مقولو او فکرونو پر ځای نوي نوي خبره کوي، نوی نظر وړاندي کوي او غواړي په علمي-فکري چاپيريال کي د وخت له غوښتني سره سم فکرونه او نوښتونه رامنځته کړي نو هغه د زنديق، مبتدع او غرب پال په نوم له پراخي ټولنيزي کرکي سره مخ کېږي چي يا به تښتي او يا به د دوی مني. همدغه وجه ده چي مسلمانان د ساينس او ټيکنالوژۍ په ډګر کي هيڅ ډول لاسته راوړنه نه لري او د مذهبي زده کړو بهير يې اوس هم د امويانو، عباسيانو او عثمانيانو د وخت د هغي فقهي په مقولو او فکرونو ډک دی چي د مسلمانانو په لاسبري چاپيريال کي د اسلامي نړۍ فقهاوو د خپل فردي اجتهاد پر بنسټ ليکلي وو او نړۍ يې د خپل مذهبي تبعيض له مخي پر دار الاسلام او دار الحرب ويشلې وه. ځکه هغه مهال مسلمانانو د نړۍ په کچه پراخ تمدن درلود او ځانونه يې د نوري نړۍ د ملتونو په پرتله خير الامت، وسط الامت او تر ټول جهان غوره ګڼل له همدي امله يې سياسي، ټولنيز، قضايي، اقتصادي او فکري سيستمونه داسي عيار کړي وو چي مسلمانان پکښي په هر حال لوړ او نور ملتونه د دوی تر حاکميت لاندي ګڼل شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم کلتور اړتیا او پیاوړتیا

په هره انساني ټولنه کې د ډول-ډول طبیعي پدیدو ترڅنګ مختلف فکرونه، ژبې، عقاید، دودونه، جوړښتونه، نظریات، ارزښتونه او فرهنګونه شته چې ځینې یې پراخېږي، ځینې یې په یوه خاصه دایره کې محدود وي او یو شمېر یې د وخت په تېرېدو له منځه ځي، مګر هیڅوک نه شي کولای د ژوند په چارو کې د دې رنګارنګۍ مخه ونیسي. سره له دې چې تنوع د طبیعت یوه برخه ده او ختمول یې هیڅ امکان نه لري خو بیا هم کله-کله یو شمېر اشخاص/ډلې غواړي نور انسانان داسې فکر، عمل، د ژوند کولو سبک او ټولنیز جوړښت ته وهڅوي چې دوی یې غواړي، دا ولې؟ ځکه چې دغه ډول اشخاص/ډلې د زغم له کلتور سره نه وي اشنا او د مخالف منلو فرهنګ نه پېژني. په حقیقت کې زغم د سولې، مینې، ګډ ژوند، پرمختګ، ټولنیز او فردي سکون، ټولنیز امن، ارزښتونو د بقا او په مجموع کې د انسانانو د سوکاله ژوند اساس دی. په کومه ټولنه کې چې زغم نه وي هلته کرکه، بدبیني، دښمنۍ، تعصب، تبعیض، قانون ماتونه او ورانۍ وده کوي او د یو هر اړخیز تعبیر په توګه ویلای شو چې زغم یاني په هر حالت کې د بل چا ژوند او شخصیت ته ارزښت ورکول.

د نه زغم او تشدد په اړه وتلی پاکستانی لیکوال سکندر خان بلوچ لیکلي: د زغم نه شتون یو داسې ذهني حالت دی چې د هغه له مخې یو کس هر څه، هر انسان او هرې پېښې ته صرف له یوه اړخه ګوري او یوازې ځان پر سمه ګڼي چې دا حالت بالاخره وده کوي او په دې ناروغۍ اخته شخص د خپل ځان، خپلو عقایدو او نظریاتو خلاف هر مخالف کس پر باطله یا کافر ګڼي او قتل یې غوره ګام یا ثواب بولي.

سره له دې چې په فردي ژوند کې انسانان د ژوند له پیله د خپل فکر او سلوک پر اساس د زغم له مفهوم او مصداق سره اشنا وو او اوس هم ورڅخه کار اخلي خو زغم د یوې ټولنیزې-فلسفي مقولې په توګه په اروپا کې د رنسانس تر دورې وروسته دود شو. په دې اړه یو عرب لیکوال ډاکټر حسن عزوزي لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

" لقد ترجمت لفظة «Tolérance» عربيا إلى «التســـامح»، ومـــع ذلك لابد من الإقرار بأن المفهوم يعتبر وليد حركة الإصـــلاح الـــديني الأوروبي، حيث نشأ عن تغير في الذهنية ناتج عن علاقة جديدة هي علاقة الاعتراف المتبادل بين مختلف القوى التي استمر صراعها خلال الحـــروب الدينية الأوروبية.

د انګليسي Tolérance په عربي کي په تسامح (زغم) ژباړل شوی. خو بايد ومنو چي دا مقوله په اروپا کي د ديني سمون زېږنده ده او هغه مهال را وټوکېده چي د اروپا په ديني جګړو کي د مختلفو متخاصمو قواوو تر منځ نوې اړيکه ومنل شوه او ذهنيت تغيير وکړ."

نوموړی يو بل ځای د زغم يا تسامح په اړه کاږي:

" يسجل مفهوم التسامح حضوره في عمق التجربة الإنسانية من خلال مختلف الآداب الفكرية للأديان السماوية والوضعية على السواء. وقـــد عرفت الحضارات الإنسانية مفهوم التسامح كواحد من المفـــاهيم الـــتي تندرج في إطار حقوق الإنسان مقـــابلا لمفـــاهيم العنـــف والتعصـــب واللاتسامح.

د اسماني او بشري اديانو د بېلابېلو فکري ادابو له لاري د زغم مفهوم د انساني تجربې په عمق کي ځای لري او انساني ټولنې د بشري حقوقو په ډګر کي زغم د تشدد، تعصب او نه‌زغم د يوه مقابل مفهوم په توګه پېژني."

د ښاغلي عزوزي څرګندونو ته پام وېلای شو چي د زغم نه شتون په حقيقت کي د تشدد، تعصب او شخړو د رامنځته کېدو سبب ګرزي. اوس پوښتنه دا ده چي په يوه ټولنه کي زغم ولي له منځي ځي؟ ياني هغه کوم علتونه دي چي زغم له منځه وړي او څرنګه کولای شو چي د ژوند په مختلفو فکري، علمي، فرهنګي، مذهبي، ټولنيزو او سياسي ډګرونو کي د زغم کلتور ته وده ورکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم د له منځه تلو عوامل: بې سوادي

نالوستي وګړي تر ډېره د زغم له تشې سره مخ وي، ځکه دوی د ژوند په چارو کې ډېر محدود فکر کوي او داسې انګېري چې کوم څه ده ته ښه ښکاري او یا یې دی کوي هغه باید نور هم ورسره ومني. له بلې خوا په نالوستې ټولنه کې د روزنې او پالنې داسې بنسټونه، مراکز او اشخاص نه وي چې خلکو ته د نړۍ په کچه د ګڼو افکارو، کړنو، دودونو، ارزښتونو او ډول-ډول فکري، مذهبي، سیاسي او ټولنیزو جوړښتونو په اړه معلومات ورکړي. په نالوستې ټولنه کې هر ډول مروج فکرونه، ارزښتونه، اخلاق، جوړښتونه او عملونه وروستي ګڼل کېږي او مفکوره دا وي چې له دې پرته بل هر ډول دود، عمل او فکر باید رد شي ځکه همدا حقیقت دی له دې پرته بل هیڅ حقیقت نه شته. که څوک زموږ د فکر، عمل او حاکم چاپېریال مخالفت کوي هغه په حقیقت کې زموږ د ښمن دی او باید له منځه یووړل شي. مطلب دا چې نالوستي وګړي په هرڅه کې انحصاري فکر لري او د مخالف منلو له کلتور سره نه وي اشنا. همدا وجه ده چې په نالوستو ټولنو کې فکري، اخلاقي او عملي بدلون له سختو ننګونو سره مخ وي او یوازې هغه مهال امکان لري چې وګړي زده کړه وکړي، له نورې نړۍ سره اړیکه پیدا کړي او په دې پوه شي چې د ځمکې پر مخ ټول انسانان یو ډول نه دي بلکې د طبیعي تنوع تر څنګ یې فکرونه او عملونه هم جلا دي.

فقر

د انسانانو تر منځ ډېری شخړې اقتصادي جرړې لري. په یوه ټولنه کې د مادي سرچینو ناسم ویش او طبقاتي توپیر د کرکې او دښمنۍ سبب ګرزي چې له کبله یې د یو-بل زغمل او منل له منځه ځي. د نړۍ په کچه د لویو او وړو جګړو او شخړو یوه غوښنه برخه د اقتصادي ګټو پر سر وه/ده چې په راتلونکې کې یې هم امکانات کم نه دي او موږ یې اوس هم شاهدان یو. سره له دې چې پلمې او بهانې به بیلې وي خو که سړی د مسایلو ژورو ته کوز شي نو بیا خبره د مادي امتیازاتو او مالي منابعو وي. فقر ځیلې ټولنه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره په ډېره اسانۍ دې ته چمتو کېږي چې د بل په وړاندې ودرېږي او د یو بل چینل له خوا د ډېر عادي امتیاز په تر لاسه کولو په ټولنه کې شخړو، لانجو او تشدد ته لمن ووهي. زموږ په هیواد کې له څو لسیزو روان تاوتریخوالي او تشدد هم تر ډېره له فقر او بیوزلۍ سره تړاو لري ځکه افغانان تر اوسه ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټو ته ژمن نه دي او د خپلو ډېرو لومړنيو اړتياوو د نه پوره کېدو له کبله لا هم د دوی په ذهن کي ملت، هيواد او ملي ګټې ځای نه لري او په ارزښت يې نه پوهېږي. د همدې مادي اړتيا لـه کبلـه يې ګټې غرضي او مرضي کړی د خپلو ناولو موخو لپاره کله د ملي او کله هم د مذهبي مقولو پـه نوم د هيواد، ملت او بشريت پر ضد کاروي چي لـه کبلـه يې کرکـه، نفرت، دښمني، تشـدد او ډول-ډول تعصبونه وده کوي، مذهبي، فرهنګي او سياسي زغم لـه منځـه ځي او پـه ټولـه کـي د خشونت او افراطيت مقولې، کليشـه يي فکرونـه، لـه کرکـې ډک زړونـه او افراطيت ډېرېږي. پـه حقيقت کي د مالي منابعو او اړتياوو د پوره کولو پر سر شخړې د زغم پـه لـه منځـه وړلـو انسـانان قتل، جرم او جنايت ته هڅوي چي بيا ناروا ګټې او نامشروع اقتصاد په يو عادت بدلېږي چي لـه منځه وړل يې ډېر کار غواړي.

د روزنې او ښوونې ناسم چاپيريال

کله چي د يوې ټولنې/هيواد روزنيز سيستم معياري او پر بشري اصولو برابر نـه وي نـو لـه هغه ځايه ټولنې ته وړاندي کېدونکي کسان هم د نه زغم او کرکې په ناروغی اخته کېږي. د ځينو ټولنو بېلابېل فکري جريانونه، ټولنيز جوړښتونه او سياسي بهيرونه داسي وي چي د خپل اغېز په ساحه کي د نورو پر خلاف کرکه او نفرت شيندي، د خپل نفوذ په ذهني او عيني ساحه کي هڅه کوي چي د خشونت، تنګ نظرۍ او مختلفو تعصبونو تخمونه وکري او له دې لاري خپلو موخو تـه ورسېږي. د دوی روزنيز او ښـوونيز بنسـټونه او مرکزونـه د بشـري منطقـي اصولو پـر ځـای ځانګړي قومي، سمتي، ژبني او مذهبي نفرتونه پالي. په دغسي روزنيز او ښوونيز چاپيريال کي ترببه شوي افراد هم زغم نه لري او د مخالف منلو لـه فرهنګ څخه په شعوری ډول کرکه کوي، ځکه دوی ته له نورو څخه کرکه د يوه رښتنيي حقيقت پـه توګـه ورښودل شوې وي او نـه پـالـل يـې ورته جرم يا د خپلو ګټو بايلل ښکاري.

د کرکې او نه زغم خپرولو له دې ميتود څخه تر ډېره د وروسته پاتو ټولنو فکري، قومي او مذهبي بهيرونه کار اخلي او خپلو کسانو ته داسي تلقين ورکوي چي د فکر او نژاد لـه ځانګړې دايرې بهر هيڅوک بايد ونه زغمي. که يې توان وي، هغه دي له منځه يوسي او که يې د لـه منځـه وړلو تـوان نه لري نو پر خلاف دي يې د کرکې تبليغ وکړي چي دغـه ډول ذهنيت پـه ټولنو کـي سوله، مينه، ارام ژوند او لـه فکري، قـومي، ژبنيو او جغرافيي توپيرونو سره-سره د ګډ ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ ته زيان رسوي چي بالاخره يو پراخ بشري ناورين رامنځته کوي او د شخړو يو نه ختمېدونکی بهير پيلېږي. په دې برخه کي د کور چاپيريال هم داخلولای شو ځکه کورني چاپيريال هم د وګړو د تربيې او روزنې يو ډېر بنسټيز سيستم دی. په ځينو کورنيو کي د روزنې او پالنې طريقه پر خشونت، وهلو، ترټلو او د ماشومانو د مشروع اړتياوو پر نه پوره کولو ولاړه وي چي په همدغه چاپيريال کي روزل شوي کسان د کرکې، حقارت او تشدد له ذهنيت سره ټولنې ته ورځي او د نه زغم په سخت رواني حالت اخته وي.

قومي، مذهبي او جنسي توپيرونه او تعصبات

د ځانګړي نژاد، مذهب او جنس پر اساس د امتيازاتو تر لاسه کولو فکر هم د نه زغم لامل ګرزي چي هر يو يې پر خپل ځای د زغم، مينې، له نظري اختلاف سره-سره د ګډ ژوند فرهنګ او د بل منلو دود ته نه جبيره کيدونکی زيان اړوي. د نړۍ په تاريخ کي د مذهب او نژاد پر بنسټ بې شمېره جګړې شوي دي او لا هم دوام لري. جنسي يا صنفي تبعيض هم په انساني ټولنه کي زغم يا برداشت له منځه وړي او يو ځانګړی صنف د ژوند په ټولو چارو کي خپل برلاسی يو منل شوی حق ګڼي. د ښځو په وړاندي د تاوتريخوالي بېلابېل ډولونه له همدغسي فکر څخه سرچينه اخلي او علت يې دا دی چي په نر واکه ټولنه کي نارينه ځانونه د ښځو د شخصيت مالکان ګڼي او داسي انګېري چي ښځه يو محکوم موجود دی چي تل بايد د نارينه اطاعت وکړي، د هغه په خدمت کي وي او نران چي ورته کومه لار ټاکي پر هغه ولاړه شي. پر همدې اساس چي کله يو شمېر ميرمنې غواړي دغه حالت له منځه يوسي، يا خپل بشري حق وغواړي او يا د تېروتني له مخې د نارينه د خوښي مخالفت وکړي نو نران تاوتريخوالی ته لاس اچوي، ښځې ډبوي، ترټي او ان وژني چي دغه ډول ذهنيت هم ممکن د ځينو مذهبي تعبيرونو او فرهنګي ادبياتو کي ريښه ولري.

له بده مرغه زموږ مروج مذهبي ادبيات او فرهنګ په مستقيم او غير مستقم ډول مذهبي او نژداي توپيرونه او تعصبونو ته لمن وهي او خلکو ته داسي ذهنيت ورکوي چي دغه ډول توپيرونه او تعصبونه پالل زموږ په ګټه دي او يا د مذهب غوښتنه ده. جنسي تبعيض هم له يادو دوو سرچينو الهام اخلي او په دغسي چاپيريال کي اوسيدونکي کسان پر دې تبعيض پوخ باور لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږده جګړه

که څه هم جګړه په خپله د نه زغم له امله رامنځته کېږي خو په کومه ټولنه کې چې اوږدې جګړې دوام وکړي هلته د کرکې، مختلفو تعصبونو، تشدد او خشونت داسې فضا او ذهنيت رامنځته کېږي چې د زغم، برداشت، بل منلو او مخالف نظر د تحمل ټول امکانات له منځه وړي او د دغسې جنګ ځپلو ټولنو وګړي دومره توند وي چې د خپل مخالف قتل، ترټل، وهل او ځورول ورته ډېر اسانه او ساده کار ښکاري بلکې قتل او خشونت په يو عام فرهنګ بدل شي. جګړه چې د هرې موخې لپاره وي نو پر پراخو مادي زيانونو سربېره د انسان پر ذهن او روان داسې اغېز کوي چې د تسامح او زغم له دايرې يې د وحشت او دهشت نړۍ ته بيايي او د مخالفت د منلو فرهنګ سخت ځپي.

وچ طبعي محيط

طبيعي محيط هم تر يوه حده د نه زغم په دودولو کې رول لري. د کومو هيوادونو طبعي اقليم چې مناسبه هوا او شين محيط لري د هغو ځايونو خلک تر ډېره نرم، خندان، خوشاله او د نورو زغمونکي وي. مګر په کومو هيوادونو کې چې طبيعي محيط وچ، سپېره، ښوي ډاګ، بې ځنګله ډېرين غرونه وي او د ژوند لپاره طبيعي مناسب زرغون چاپيريال ونه لري، د هغو هيوادونو اوسيدونکي سخت مزاج لري، توند وي او مخالفت نه شي زغملای.

د زغم دودولو لاري چارې: کورنۍ

تر هر څه لومړی بايد د يوې کورنۍ مشران خپلو ماشومانو ته د صبر، زغم او حوصلې روزنه ورکړي، تر خپل منځ چې د چارو په ترسره کولو کې تفاهم، حوصله او همغږي ولري، د يو-بل نظر او شخصيت ته احترام وکړي، د ستونزو پر مهال خشونت ونه کړي او يوازې په خبرو يې حل کړي. همدراز د هر چا شخصيت ته په درنه سترګه وګوري. د ماشومانو د ويرولو، ډېولو، تحقير او محروميت کلتور پای ته ورسوي، د هغوی مشروع او منطقي اړتياوې پوره کړي، پوښتنو ته يې په مينه ځواب ووايي او د محبت و صميمت په فضا کې يې لوی کړي. د نه زغم ذهنيت د کورنۍ له ناسم چاپيريال سره ډېره ژوره اړيکه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې او روزنې معیاري کول

پر معیاري اصولو برابر ښوونیز او روزنیز سیستم کولای شي چې د زغم په ترویج کې د پام وړ مرسته وکړي. په کومو هیوادونو کې چې د ښوونې او روزنې سیستم پر منطقي او بشري اصولو برابر دی هلته د رنګ، نژاد، مذهب، سمت او ژبې په نوم کرکه او تعصب ډېر کم دی او په ملي مسایلو کې چندان رول نه شي لوبولای مګر د دې برعکس چې د کوم هیواد د ښوونې او روزنې سیستم کمزوری وي او زده کوونکو ته پراخ بشري لید نه شي ورکولای هلته بیا تر مختلفو نومونو لاندې تشدد، افرطیت او سخت دریځي وده کوي، زغم له منځه ځي او د مخالف د منلو کلتور خپل ځای د ښمنیو ته خوشي کوي.

د مذهبي نصاب اصلاح

د نړۍ په ډېرو مذهبونو کې تر یوه حده د کرکې او خشونت موارد موندل کېدای شي چې یا د هغو په متن کې وي او یا د ناسم برداشت له کبله وي. سره له دې چې اسلام د سولې، امن او انساني اخوت دین دی مګر له بده مرغه دا مهال په ټوله نړۍ کې له ترووریزم، کرکې، خشونت او د نورو مذهبونو له نه زغم سره تړلی بلل کېږي. علت یې په نړۍ کې د مسلمانانو چلند او کړنې دي چې دا څو پېړۍ یې نوري نړۍ ته له وحشت او ترهګرۍ پرته بل څه نه دي وړاندې کړي. بد مرغي لا دا ده چې مسلمانان په خپل منځ کې په سختو کرکو او شخړو اخته دي. په مجموع کې اسلامي نړۍ د نه زغم او تشدد په یوه پراخه ساري ناروغي اخته ده چې ورځ تر بلې ډېرېږي او په ډول-ډول بڼو ځان ښکاره کوي. له همدې امله باید د اسلامي نړۍ ویښ او مخکښ پوهان او دینداران د دې حالت د مخنیوي لپاره جدي ګامونه واخلي. د خواشینۍ ځای دا دی چې د اسلامي نړۍ په لرو برو کې تدریسیدونکي مذهبي اثار په داسي روحیه لیکل شوي چې نړۍ ته په مطلق ډول د حق او باطل یا مسلمان او کافر په سترګه ګوري چې دې ذهنیت خورا لوی ناورین رامنځته کړی دی. همدا اوس هم د اسلامي نړۍ د شخړو لویه برخه همدا مذهبي فکر دی چې د مسلمانانو په مذهبي ښوونیزو مرکزونو، مذهبي فکر، کلامي او فقهي بحثونو کې تلقینېږي. د اسلامي نړۍ د مذهبي سرچینو په مختلفو ساحو کې د زغم، حوصلې او نورو فکرونو او مذهبونو د زغم مفکوره یا بیخي نه شته او یا ډېره کمه ده. په داسي حال کې چې د اسلام ستر استازی وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

المسلم من سلم الناس من لسانه ویده. (مسند امام احمد)

مسلمان هغه دی چې نور خلک يې له ژبې او لاس څخه خوندي وي.

دا ډول څرګندونې نو په قران کريم او نبوي احاديثو کې بېخي ډېرې دي، مګر له بده مرغه د نن ورځې مسلمان د غسې لارښوونو ته شا کړې او د خپلو سياسي، نظامي او فکري ماتو له کبله د نورو په وړاندې د کرکې په داسې ناروغۍ اخته دی چې که اصلاح نه شي نو ممکن د اسلام دين د خپلې بقا په ساحه کې له لويې تنګونې سره مخ شي. لنډه دا چې د اسلامي نړۍ په کچه د مذهبي سوچ خورا ژور ريفورم ته اړتيا ده.

د مذهبي زغم په اړه وتلی مذهبي سکالر مولانا وحيد الدين خان ليکي:

"د قرآن کريم په ۸ سورت کې راغلي دي چې: وَاصْبِرُواْ إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (الانفال: ۴۶) (زغم وکړئ ځکه الله له صابرينو سره دی).

د يو روايت له مخې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: واعلم أن في الصبر على ما تكره خيرا كثيرا وان النصر مع الصبر وأن الفرج مع الكرب وان مع العسر يسرا (مسند احمد، الجزء ۳۰۷/۱) (پوه شئ چې پر ناخوښه شي زغم ستاسي لپاره لويه ښېګڼه ده او برياليتوب له زغم سره مل وي او ابادي له تکليف سره).

اکثره خلک چې کله له ستونزمنو حالاتو يا يوې ترخې تجربې سره مخ شي نو د وارخطايۍ له مخې د تشدد ښکار شي، خو دا ډول عکس العمل له فطرت څخه د ناخبرۍ پايله ده. حقيقت دا دی چې د فطرت قانون تل له حقپلوو سره مل وي. حقپلوی فرد يا ډله که له عجلې څخه کار وانخلي او د زغم لمن ونيسي، خامخا يې برياليتوب په برخه کيږي.

ډېری وختونه ناکامي د هغو خلکو په برخه وي چې له عجلې څخه کار اخلي او تر وخت وړاندې په توند اقدام لاس پوري کوي. برعکس کوم کسان چې د تحمل لار خپلوي د هغوی لپاره تل داسې اسباب منځته راځي چې د برياليتوب پوړو ته يې رسوي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنۍ

د زغم او ډول-ډول فکرونو، دينونو، فرهنګونو او جوړښتونو په منلو کي رسنۍ هم ډېر ښه رول لوبولای شي ځکه رسنۍ د معاصر جهان په ذهن جوړونه او عامه نظر بدلونه کي خورا مهم رول لري. که رسنۍ په سم ډول مديريت شي نو موږ په اسانۍ کولای شو د کرکې مخه ونيسو او مذهبي، سياسي او فرهنګي زغم دود کړو. رسنۍ د ذهنيت په جوړونه کي ډېر جوت رول لري چي بايد مثبتې کارونې ته ډېر پام وشي ځکه رسنۍ سرچپه هم کارېدای شي چي په دې صورت کي کرکې، تعصب او تبعيض په لمن وهلو به لوی سرخوږی جوړ کړي. اړتيا دا ده چي د رسنيو له رول څخه مثبته ګټه واخيستل شي او د کرکې پر ځای د زغم، مينې او سولې دودولو لپاره استخدام شي. په دې برخه کي به يو مثبت ګام دا هم وي چي بېلابېلې ډېغيزې او انځوريزې رسنۍ د مختلفو فکرونو کسانو راوغواړي او په مخامخ بحثونو کي هر يوه ته د خپل فکر د بيان فرصت برابر کړي. په تېره دغه ډول بحثونه د مذهبي نظرياتو په برخه کي ډېره ګټه درلودای شي ځکه زموږ خلک تر اوسه په مذهبي ساحه کي يوازي له يوه فکر سره اشنا دي، مخالف نظريې هيڅ نه اورېدلې او نه ورته اجازه ورکړل شوې ده. د مختلفو سياسي، فکري او مذهبي نظرياتو رابرسېره کېدل به خلک د اختلاف او يو-بل د زغم له فرهنګ سره اشنا کړي.

حکومت

حکومت د يوې ټولنې سياسي رهبري پر غاړه لري او د هر هغه څه د مخنيوي مسؤول دی چي ټولنيز نظم او د سيپيلن ته زيان رسوي، امنيت ګواښي او شخړې پيدا کوي. له همدې کبله د زغم او د فکري، عقيدوي، سياسي او فرهنګي تنوع په چاپېريال کي د وګړو تر منځ د ګډ ژوند د روحيې پياوړي کول د حکومت مهمه او اساسي دنده ده. که حکومت دا کار ونه کړي نو له يوې خوا به يې مشروعيت له منځه ولاړ شي او له بلې خوا به ورو-ورو خپل وجود له لاسه ورکړي او بالاخره به ټولنه په انارشي اخته شي. حکومت کولای شي ټول هغه موارد ختم کړي چي تر بېلابېلو عنوانونو لاندي کرکه خپروي او زغم له منځه وړي ځکه حکومت هم مسؤوليت لري او هم امکانات.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library